

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ»
Ακαδημαϊκό έτος 2021-2022

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της Μυρτώς Μεσσαριτάκη (Α.Μ.: ΜΔΙ 2128)

**ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ
ΣΤΗΝ ΑΣΤΙΚΗ ΔΙΚΗ**

Επιβλέπουσα καθηγήτρια:
Λίλιαν Μήτρου

Πειραιάς, Ιούνιος 2023

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	4
ABSTRACT	5
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
2. ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ	9
2.1 Νομικό πλαίσιο – διαχρονικά	9
2.1.1 Διεθνή κείμενα	9
2.1.2 Ελληνικό Σύνταγμα	10
2.1.3 Λοιπά νομοθετήματα στην ελληνική έννομη τάξη.....	14
2.2 Έννοια δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα – Απλά και ειδικών κατηγοριών	15
3. ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ	17
3.1 Η δέσμευση των δικαστηρίων από τον ΓΚΠΔ – Προβληματική - Εξαίρεση από εποπτεία - Έννοια δικαιοδοτικής αρμοδιότητας.....	17
3.2 Η Δημοσιότητα της δίκης	20
3.3 Ανωνυμοποίηση ή μη των δικαστικών αποφάσεων;	22
3.4 Τεχνητή νοημοσύνη και Δικαιοσύνη.....	24
4. Ο ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ ΩΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ	27
4.1 Νομοθετήματα.....	27
4.1.1 Καθεστώς ν. 2472/97 (οδ. 95/46/ΕΚ).....	27
4.1.2 Ισχύον καθεστώς ΓΚΠΔ	27
4.2 Βάσεις νομιμότητας επεξεργασίας.....	28
4.3 Αρχές που διέπουν την επεξεργασία.....	29
4.4 Υποχρεώσεις.....	30
4.5 Προσωπικά δεδομένα εντολέων – τήρηση απορρήτου	31
4.6 Προσωπικά δεδομένα τρίτων προσώπων	32
5. ΠΑΡΑΝΟΜΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ – ΑΣΤΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ	33
5.1 Ο υπολογισμός της αποζημίωσης.....	34
6. ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΩΣ ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΑ ΜΕΣΑ	37
6.1 Η απόδειξη ως θεσμός της πολιτικής δίκης	38
6.2 Τα παράνομα αποδεικτικά μέσα	39
6.3 Οι αλλαγές του Ν. 4335/2015	41
6.4 Σύγκρουση δικαιωμάτων, αρ. 20 Συντ.	42
6.5 Αποδεικτικά μέσα στην εκουσία δικαιοδοσία	45

6.6 Περιπτωσιολογική επισκόπηση αποδεικτικών μέσων	47
6.6.1 Φωτογραφίες – κινηματογραφικές απεικονίσεις - μαγνητοφώνηση.....	47
6.6.2 Δεδομένα υγείας Δεδομένα ιατρικού φακέλου.....	48
6.6.3 Αντίγραφα διοικητικών εγγράφων/ ιδιωτικών εγγράφων από δημόσιες υπηρεσίες	49
6.6.4 Δημοσιεύσεις – Αναρτήσεις σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης	51
6.6.5 Ερωτική/ Σεξουαλική ζωή – Σχέσεις μεταξύ συζύγων	52
6.6.6 Μηνύματα SMS – EMAIL – ηλ. επικοινωνία	54
6.6.7 Η προσκόμιση ποινικής απόφασης στην πολιτική δίκη	58
6.7 Διεθνής αντιμετώπιση – εξελίξεις.....	63
6.8 Κριτική – η «ιδιοκτησιακή» αντίληψη των προσωπικών δεδομένων και η ορθότερη «εύλογη προσδοκία ιδιωτικότητας»	63
7. ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	65
8. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	66

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται η συνολική επισκόπηση της προστασίας και γενικότερης αντιμετώπισης που απολαμβάνουν τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα εντός του φαινομένου της αστικής δίκης όπως αυτή ρυθμίζεται σήμερα στην ελληνική έννομη τάξη από εθνικά και διεθνή νομοθετικά κείμενα τα οποία τυγχάνουν εφαρμογής στην δική μας έννομη τάξη και όπως ερμηνεύεται από τη νομολογία των ελληνικών αλλά και ευρωπαϊκών δικαστηρίων.

Εκκινώντας από μία παρουσίαση της έννοιας των προσωπικών δεδομένων, της αξίας προστασίας τους μέσα από την ισχύουσα σήμερα σχετική νομοθεσία, προχωρούμε στην ανάλυση του ειδικού ρόλου που διαδραματίζουν οι διάφοροι παράγοντες της αστικής δίκης (δικηγόροι, δικαστήρια) στη σχέση τους με τα προσωπικά δεδομένα που καλούνται να χειριστούν. Ιδιαίτερο κεφάλαιο αφιερώνεται στη χρήση των προσωπικών δεδομένων ως αποδεικτικών μέσων ενώπιον των δικαστικών αρχών, λόγω της μείζονος σημασίας που η αποδεικτική διαδικασία διαδραματίζει στην έκβαση μίας υπόθεσης αλλά και λόγω της μεγάλης πιθανότητας διάπραξης προσβολών κατά των προσωπικών δεδομένων προσώπων σε αυτό το στάδιο της διαδικασίας.

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη νομολογία των εθνικών και ευρωπαϊκών δικαστηρίων, ενώ επιχειρείται μία περιπτωσιολογική ανάλυση στο τελευταίο μέρος της παρούσας, καθώς επιφυλάσσεται συχνά διαφορετική αντιμετώπιση ανά είδος αποδεικτικών μέσων και προσβαλλομένων προσωπικών δεδομένων. Η στάθμιση ανάμεσα στα αντικρουόμενα συμφέροντα και δικαιώματα αποτελεί βασικό εργαλείο για τον καθορισμό του επιτρεπτού ή μη της προσβολής. Ελλειπόντων αυστηρών κανόνων που να οριοθετούν το επιτρεπτό ή μη της χρήσης των εν λόγω προσωπικών δεδομένων και βασιζομένης της κρίσης μας σε σταθμίσεις, πρωταρχικός αναδεικνύεται ο ρόλος της νομολογίας, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί ήδη από αποφάσεις της εθνικής μας αρχής για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (Α.Π.Δ.Π.Χ.), υπό το πρότερο κυρίως του ΓΚΠΔ καθεστώσ, και πλέον από τα επιλαμβανόμενα αστικά δικαστήρια.

ABSTRACT

In the present paper I attempt a general overview of the protection and general treatment of personal data throughout the phenomenon of a civil litigation, as it is currently regulated in the Greek legal order by national and international legislative texts at force in our legal order and as interpreted by the jurisprudence of the Green and European courts.

Starting with a presentation of the concept of personal data, the value of their protection through all relevant legislation currently in force, we proceed to analyze the special role played by the various actors of a civil litigation (attorneys, courts) in relation with the personal data they are called to handle. A special chapter is dedicated to the use of personal data as evidence before the judicial authorities, due to the grave importance that the evidentiary process plays in the outcome of a case and also due to the higher probability of an offense against the personal data of persons being committed at this stage of the process.

Particular emphasis is placed upon the jurisprudence of national and European courts, while a case-by-case analysis is attempted in the last part of this paper, as often times a different treatment is reserved for each type of evidence and personal data in question. Balancing out conflicting interests and rights is a key tool in determining whether or not an offence (against personal data) is permissible.

In the absence of strict rules limiting the admissibility or inadmissibility of the use of said personal data and basing our judgements on a relative “weighting” (between the conflicting parts), the role of jurisprudence emerges as primordial, in the way that it has been shaped through the years by our national authority for the protection of personal data, under the regime in force before the GDPR and currently by civil courts.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο συνδυασμός της τεχνολογικής εξέλιξης στην «κοινωνία της πληροφορίας» και της διαρκώς αυξανόμενης συσσώρευσης και χρήσης δεδομένων που πολλές φορές αποτελούν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, έχει γεννήσει την ανάγκη για νομοθετική διορθωτική παρέμβαση με σκοπό την εξισορρόπηση των αντικρουόμενων δικαιωμάτων με την παράλληλη μέγιστη διαφύλαξή τους.

Ο δικηγόρος, τόσο στη σχέση του με τους πελάτες του κατά την άσκηση του επαγγέλματός του, όσο και στην επ' ακροατηρίω διαδικασία και στις παρεπόμενες λειτουργίες που εξαρτώνται οργανικά από την έννοια της αστικής δίκης, όπως επίσης και οι δικαστικές αρχές και οι γραμματείες των δικαστηρίων, οι συνεργάτες του δικηγόρου, οι συμβολαιογράφοι και οι δικαστικοί επιμελητές, αποτελούν όλοι υπευθύνους επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα των φυσικών προσώπων – είτε πρόκειται για πελάτες τους, αντιδίκους, διαδίκους, μάρτυρες κλπ. Επομένως, υποχρέωσή τους είναι να τηρούν με κάθε επιμέλεια τις αντίστοιχες νομικές διατάξεις με πρωτεύουσες τις διατάξεις του ΓΚΠΔ, όπως αυτές κάθε φορά εξειδικεύονται για την κάθε οντότητα.

Παράλληλα και τα δικαστήρια έχουν μία ιδιαίζουσα σχέση με τα προσωπικά δεδομένα των φυσικών προσώπων των οποίων οι υποθέσεις φέρονται προς κρίση ενώπιόν τους.

Τα ερωτήματα που γεννώνται από την πολύπλοκη σχέση που αναπτύσσεται κατά την επαφή των παραγόντων μίας δίκης με τα προσωπικά δεδομένα των προσώπων που συμμετέχουν στο φαινόμενο αυτό είναι ποικίλα και δεν χαίρουν αμέσου απάντησης ή λύσης. Η έννοια των προσωπικών δεδομένων και της δέουσας προστασίας που πρέπει να επιφυλάσσεται υπέρ τους, συνεχώς μετεξελίσσεται, με αποκορύφωμα στον ευρωπαϊκό χώρο (και αντίκτυπο εκτός αυτού) τον Γενικό Κανονισμό για την Προστασία Δεδομένων (χάριν συντομίας «ΓΚΠΔ»), με αριθμό 2016/679.

Η πρωτεύουσα θέση που κατέχει ο ΓΚΠΔ στον κλάδο της προστασίας των προσωπικών δεδομένων στη χώρα μας δεν θα πρέπει να μας ξενίζει. Το ευρωπαϊκό δίκαιο λαμβάνει αφενός θέση πρωτοπόρου σε θέματα τεχνολογίας, προστασίας προσωπικών δεδομένων, τεχνητής νοημοσύνης, ηθικής κλπ., αφετέρου η προσπάθεια για ενιαία και ομοιόμορφη εφαρμογή ορισμένων βασικών κανόνων και αρχών ανά τα μέλη της Ε.Ε. αναδεικνύει την ανάγκη εύρεσης κοινών συνισταμένων σε θέματα προστασίας

δικαιωμάτων, διευκόλυνσης της ελεύθερης αγοράς αλλά τελικά και εναρμόνισης δικαίων όπως το αστικό δικονομικό δίκαιο, το οποίο δε θα μείνει ανεπηρέαστο. Όπως έχει διατυπώσει μεταξύ άλλων ο καθηγητής Michael Storme, στον κλάδο του αστικού δικονομικού δικαίου η προσέγγιση των διαφορετικών δικονομιών είναι απλούστερη υπόθεση – σε σχέση με τους άλλους κλάδους δικαίου, καθώς πολύ συχνά η σχέση με τα εθνικά «ουσιαστικά» δίκαια, τα οποία παρουσιάζουν ιδιαιτερότητες και διαφοροποιήσεις μεταξύ των κρατών μελών, είναι εν τοις πράγμασι ισχυρή. Αντιθέτως, βασικές αρχές δικονομίας, όπως η οικονομία της δίκης, η ισότητα των όπλων των διαδίκων και οι αποδεικτικές απαγορεύσεις, έχουν διαμορφωθεί παράλληλα και ενιαία στις διάφορες έννομες τάξεις, με αποτέλεσμα τελικά να ομοιάζουν ή να επιδέχονται κατά τρόπο ευχερέστερο εναρμόνισης (Faure & Walt, 2010).

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να αναδείξει τις συγκρούσεις που παράγονται στον «στίβο» της αστικής δίκης, όπου αναμετρώνται αφενός η ανάγκη για προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σε κάθε στάδιό της, αφετέρου οι αρχές της αστικής δίκης όπως έχουν διαμορφωθεί στη δικονομία μας.

Εκκινώντας από μία επισκόπηση του νομικού πλαισίου εν ισχύ στη χώρα μας σήμερα (κεφάλαιο 2.1), θα προχωρήσουμε στη σύντομη ανάλυση της έννοιας των προσωπικών δεδομένων και τις διακρίσεις τους, αναφορά που θα μας φανεί χρήσιμη στη συνέχεια, όταν αναφερθούμε σε νομολογιακά παραδείγματα (κεφάλαιο 2.2). Έπειτα θα αναφερθούμε στη σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ των δικαστηρίων και των προσωπικών δεδομένων, αναφερόμενοι στον ιδιαίτερο δικαιοδοτικό τους ρόλο αλλά και στις επιμέρους ενέργειες που έχουν ληφθεί σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο για τη συμμόρφωση των δικαστηρίων με τις υποχρεώσεις τους για προστασία των προσωπικών δεδομένων (κεφάλαιο 3). Στη συνέχεια θα επιχειρήσουμε να κάνουμε μια επισκόπηση των βασικών υποχρεώσεων που δεσμεύουν τους δικηγόρους κατά τον ΓΚΠΔ, ως υπευθύνων επεξεργασίας (κεφάλαιο 4) και θα αναφερθούμε στις κυρώσεις που προβλέπονται για κάθε τυχόν παραβίαση των κανόνων του ΓΚΠΔ (κεφάλαιο 5). Σημαντικό μέρος της παρούσας θα αφιερωθεί στην αντιμετώπιση των προσωπικών δεδομένων όταν αυτά προσκομίζονται σε μία αστική δίκη εν είδει αποδεικτικών μέσων, τότε αυτά θα θεωρηθούν παράνομα και πού κυμαίνονται τα όρια αποδεκτού και μη ανά «είδος» προσωπικού δεδομένου, με βάση τη νομολογία της ΑΠΔΠΧ και των αστικών δικαστηρίων (κεφάλαια 6.1 έως 6.6). Στο κεφάλαιο 6.7 γίνεται αναφορά σε σημαντικές περαιτέρω διεθνείς εξελίξεις που πιθανώς θα επηρεάσουν τη νομολογία των

δικαστηρίων μας και στην ενότητα 6.8 επιχειρείται μία σύντομη κριτική για την προσέγγιση και αντίληψη των προσωπικών δεδομένων όπως διαμορφώνεται σήμερα.

Έως το τέλος της η εργασία αυτή έχει σκοπό να εκθέσει κατά τρόπο σαφή και περιεκτικό το πλαίσιο που διέπει τη χρήση των προσωπικών δεδομένων στην αστική δίκη, και την επιδιωκόμενη προστασία τους και να αναδείξει τη σημασία των σταθμίσεων που διενεργούνται *in concreto*, με αναφορά στις νομολογιακές τάσεις που επικρατούν, έτσι ώστε να διαμορφώσουμε μία συνολική εικόνα των ζητημάτων αυτών όπως μέχρι σήμερα έχουν διαμορφωθεί.

2. ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

2.1 Νομικό πλαίσιο – διαχρονικά

2.1.1 Διεθνή κείμενα

Ήδη διεθνείς συμβάσεις όπως η Σύμβαση της Ρώμης (1950) ή η Σύμβαση 108 του Συμβουλίου της Ευρώπης με τα πρόσθετα πρωτόκολλά της (108+, 181/8-11-2001, επικαιροποίηση της 17/18-5-2018) η οποία αριθμεί 55 υπογράφοντα μέρη, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του ανθρώπου και ο Χάρτης των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αποτελούν διεθνή κείμενα στα οποία έχει συμβληθεί η χώρα μας, με αυξημένη εκ του Συντάγματος τυπική ισχύ, τα οποία από νωρίς διαπίστωσαν την ανάγκη προστασίας του ατόμου από συλλογή, επεξεργασία ή και χρήση των προσωπικών του δεδομένων, ιδίως όταν αυτή γίνεται με αυτοματοποιημένο τρόπο. Υποσύνολο της ευρύτερης έννοιας της ιδιωτικής ζωής, το δικαίωμα στη προστασία προσωπικών δεδομένων εντάσσεται και προστατεύεται ως μέρος του «right of privacy/ right to be let alone», ως ανήκον στην στενή σφαίρα του ιδιωτικού βίου και περιλαμβάνον το δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού (Χριστοδούλου, 2013).

Εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οδηγία 1995/46 αποτέλεσε πρωτοποριακή νομοθετική ρύθμιση για χώρες που δεν είχαν συνεκτική νομοθεσία για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, όπως είναι η δική μας. Ωστόσο, η έλλειψη ομοιόμορφης εφαρμογής και η ανασφάλεια που προκαλεί η ανάγκη μεταφοράς της οδηγίας και προσαρμογής της στην εκάστοτε εθνική έννομη τάξη, οδήγησε στην ανάγκη αντικατάστασής της και υιοθέτησης ενός νέου νομικού κειμένου, υπό μορφή κανονισμού, του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων (ΓΚΠΔ, 2016/679), ο οποίος αποτελεί το βασικό εργαλείο που κατέχουμε για την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Διευκόλυνε ουσιωδώς τις διακρατικές σχέσεις και συνεργασίες, ενώ παράλληλα αποτελεί ένα νομοθετικό κείμενο πλήρες, το οποίο ρυθμίζει σε μεγάλη λεπτομέρεια κάθε πτυχή της επεξεργασίας των δεδομένων, με νομικά του ερείσματα το άρθρο 16 παρ.1 ΣΛΕΕ, το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ και το άρθρο 8 του Χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον, ένεκα πληρότητας, αξίζει να αναφερθεί η αστυνομική οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης με αριθμό 2016/680, η οποία αποσκοπεί στην προστασία των φυσικών προσώπων από την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων τους από τις αρμόδιες δικαστικές αρχές, όμως δε θα μας απασχολήσει στην παρούσα εργασία.

2.1.2 Ελληνικό Σύνταγμα

- Άρθρο 20-δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τα Δικαστήρια

Στο άρθρο 20 του Συντάγματος διασφαλίζεται το δικαίωμα στη δικαστική προστασία. Αποτελεί διάταξη μη αναθεωρήσιμη κατά το άρθρο 110, καθώς σχετίζεται με τον πυρήνα του κράτους – δικαίου. Σχετικές διατάξεις είναι ενδεικτικά αυτές του νομίμου δικαστή (αρ. 8), της διάκρισης των λειτουργιών (αρ. 26 παρ. 3), της λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας των δικαστών (αρ. 87) και της δημοσιότητας των συνεδριάσεων των δικαστηρίων και των αποφάσεων (άρ. 93) που θα αναλυθεί παρακάτω, στην ενότητα // //. Το δικαίωμα αυτό διασφαλίζουν και διεθνή κείμενα όπως τα αρ. 8 και 10 της Οικουμενικής Διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου του Ο.Η.Ε. τα άρθρα 6 και 13 της ΕΣΔΑ και το άρθρο 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. Το περιεχόμενο της διάταξης συνίσταται στην υποχρέωση του κράτους να οργανώσει ένα αποτελεσματικό σύστημα δικαιοσύνης, να μη παρεμποδίζει τους πολίτες από την πρόσβαση σε αυτό και στην παροχή δικαστικής προστασίας από το κάθε δικαστήριο που επιλαμβάνεται μιας διαφοράς με τη διασφάλιση της αμεροληψίας του, η οποία πρέπει να βεβαιώνεται πρωτίστως θεσμικά, της ανεξαρτησίας του από τη διοίκηση και την εφαρμογή των νόμων με την έκδοση αποφάσεων δεσμευτικών που μπορούν συνάμα – με την υποστήριξη της πολιτείας – να εκτελεστούν.

Η παρεχόμενη δικαστική προστασία πρέπει να είναι πλήρης – να μην αποκλείει, δηλαδή, κατηγορίες διαφορών, να παρέχεται εντός ευλόγου χρόνου, καθώς οι υπερβολικές καθυστερήσεις που παρατηρούνται συνιστούν στην ουσία αρνησιδικία, να είναι αποτελεσματική και να παρέχεται η δυνατότητα εκτέλεσης της απόφασης για την πλήρη και πραγματική ικανοποίηση του αιτούντος (Κουβαράς, 2023).

- Η συνταγματική προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και η πορεία προς το άρ. 9^Α.

Πριν την αναθεώρηση του Συντάγματος του 2001 και την προσθήκη του άρθρου 9^Α το οποίο εισήγαγε ρητά το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων, η προστασία τους είχε το θεμέλιό της στο άρθρο 2 παρ. 1 για την προστασία της αξίας του ανθρώπου, στο άρθρο 9 παρ. 1 για την προστασία του ιδιωτικού και οικογενειακού βίου, στο άρθρο 19 παρ. 1 για την προστασία του απορρήτου και της ελεύθερης απόκρισης και επικοινωνίας και στα άρθρα 5 παρ. 1 του Συντάγματος και 57 και 59 του Αστικού κώδικα που αναφέρονται στην προστασία της προσωπικότητας του ατόμου (Ηλιάδου, 2016). Φυσικά, η αναθεώρηση δεν προσέθεσε ένα νέο δικαίωμα, καθώς κατά συμμόρφωση τουλάχιστον με

τις επιταγές του κοινοτικού δικαίου, το δικαίωμα αυτό είχε διαμορφωθεί με αναφορά στα παραπάνω άρθρα του Συντάγματος και στους ειδικότερους νόμους.

Η αναζήτηση της συνταγματικής του θεμελίωσης στο άρθρο 9 παρ. 1 βρίσκει την ουσία της στο γεγονός πως «μέρος» της έννοιας του ιδιωτικού βίου αποτελεί η έννοια του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού.

Η αναζήτησή της στο άρθρο 5 παρ. 1 βασίζεται επίσης στο γεγονός ότι η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας την οποία το άρθρο αυτό διαφυλάσσει, συνίσταται και στην ελευθερία του ατόμου να αποφασίσει εάν και σε ποια έκταση οι πληροφορίες που το αφορούν θα γίνονται γνωστές στο περιβάλλον του (Μήτρου Λ. , Άρθρο 9Α, 2017).

Παρεμφερής είναι η σχέση του δικαιώματος με το άρθρο 2 παρ. 1, το οποίο προστατεύει την αξία του ανθρώπου, καθώς δε νοείται προστασία της αξιοπρέπειας και της εσωτερικής ολοκλήρωσης του ανθρώπου όταν αυτός δεν διαθέτει την ελευθερία να επιλέξει τον τρόπο που θα διακινούνται οι πληροφορίες που τον αφορούν.

Όταν αναφερόμαστε σε «προστασία προσωπικών δεδομένων» δεν αναφερόμαστε στην προστασία καθ' εαυτών των δεδομένων μας, αλλά στη προστασία μας από την αθέμιτη ή παράνομη χρήση τους. Στη Γερμανία, μετά από την απόφαση του 1983 του Συνταγματικού Δικαστηρίου¹, προτάθηκε η έννοια του «πληροφοριακού αυτοκαθορισμού» με την εξής σκέψη: «... στη σύγχρονη επεξεργασία δεδομένων η προστασία του ατόμου έναντι της απεριόριστης συλλογής, αποθήκευσης, χρήσης και αποκάλυψης των προσωπικών του δεδομένων, εντάσσεται στα ατομικά δικαιώματα που προστατεύονται από το γερμανικό Σύνταγμα.», με περιορισμούς στο δικαίωμα αυτό να μπορεί να επιβάλει μόνο σκοπός υπέρτερου δημοσίου συμφέροντος (Γιαννόπουλος, 2018).

Με την αναθεώρηση του 2001 προστέθηκε στο ελληνικό Σύνταγμα το άρθρο 5^Α, το οποίο αποτέλεσε αναγκαία βάση για την οικοδόμηση της έννοιας της «κοινωνίας της πληροφορίας». Η ελεύθερη πληροφόρηση αποτελεί δικαίωμα καθενός το οποίο εκτείνεται γενικά και απεριόριστα, βρίσκοντας όριο στα ζητήματα εθνικής ασφάλειας και εθνικής άμυνας, την καταπολέμηση του εγκλήματος και στον απαραίτητο σεβασμό στα δικαιώματα τρίτων. Το δικαίωμα αυτό λειτουργεί ενεργητικά και παθητικά, καθώς αφενός οποιοσδήποτε δικαιούται να συμμετέχει στην κοινωνία της πληροφορίας, αφετέρου το κράτος οφείλει να διευκολύνει την πρόσβαση των πολιτών στις πληροφορίες που αυτό κατέχει, στην

¹ BVerfGE 65,1 Volkszählung, 15-12-1983.

ηλεκτρονική διακίνησή τους και την παραγωγή, ανταλλαγή και διάδοσή τους, με την τήρηση σε κάθε περίπτωση των εγγυήσεων των αρ. 9, 9^Α και 19 Συντ.

Με το άρθρο 9^Α δεν εισάγεται κάποια αρχή για την απόλυτη και απαγόρευση συλλογής και επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ενός ατόμου. Αντίθετα και σε συμφωνία με το άρθρο 5^Α του Συντάγματος, περιέχει μία γενική εξαγγελία προστασίας των προσωπικών δεδομένων ενός ατόμου, η οποία επιχειρεί αφενός την τυποποίηση σε συνταγματικό επίπεδο ρυθμίσεων διεθνών νομικών κειμένων που έχουν προηγηθεί, αφετέρου περιορίζει πια με συνταγματική ισχύ τα δικαιώματα που παρέχει το άρθρο 5^Α για συμμετοχή στην κοινωνία της πληροφορίας και πληροφόρηση. Επιπλέον, η εισαγωγή του άρθρου αυτού δε θεωρείται πως εισήγαγε νέο δικαίωμα, αλλά πως τυποποιεί απλώς και εξειδικεύει το δικαίωμα που έως τότε έβρισκε το νομικό του έρεισμα στα άρθρα 5 και 9 παρ. 1 του Συντάγματος.

Βασικές αρχές που διαμορφώνονται ως απόρροια του άρθρου 9^Α, αποτελούν η αρχή της νομιμότητας της επεξεργασίας, βάσει της οποίας κάθε επεξεργασία ή συλλογή προσωπικών δεδομένων τρίτων είναι κατ' αρχήν παράνομη, εκτός αν συντρέχει κάποια προϋπόθεση του νόμου που να τους προσδίδει νομιμότητα, η αρχή του νομίμου, θεμιτού και προκαθορισμένου σκοπού, η οποία περιορίζει κατά βάση την περαιτέρω χρησιμοποίηση των προσωπικών δεδομένων για σκοπό άλλον από εκείνον για τον οποίο εξ αρχής συλλέχθηκαν και τέλος η αρχή της αναγκαιότητας της επεξεργασίας, που επιβάλλει την προσφορότητα και το αναλογικό μέτρο της επεξεργασίας, την ασφάλεια τη περιορισμένη χρονικά διατήρηση και την ακρίβεια των δεδομένων που τηρούνται (Λαζαράκος Γ. , 2016).

- Σύγκρουση δικαιωμάτων

Κάθε περιορισμός του δικαιώματος στην προστασία των προσωπικών δεδομένων θα πρέπει να θεμελιώνεται σε διάταξη νόμου που θα ορίζει ακριβώς τις προϋποθέσεις της νόμιμης επεξεργασίας τους. Οι περιορισμοί μπορεί να θεμελιώνονται είτε στη συγκατάθεση του προσώπου, είτε στην ανάγκη ικανοποίησης άλλων δικαιωμάτων (όπως είναι το δικαίωμα του άρθρου 20 ή η ελευθερία έρευνας), είτε ακόμα σε λόγους υπέρτερου δημοσίου συμφέροντος, πάντα με τους περιορισμούς της αρχής της αναλογικότητας (αρ. 25 Συντάγματος).

Κατά τη σύγκρουση των δικαιωμάτων και την απαιτούμενη στάθμιση που πρέπει να ακολουθήσει, αξιοσημείωτη είναι η πρόβλεψη ως όρου της άσκησης του δικαιώματος στην πληροφόρηση της προστασίας των προσωπικών δεδομένων, και η απόλυτη διατύπωση της

απαγόρευσης χρήσης παρανόμως κτηθέντων αποδεικτικών μέσων, όπως διατυπώνεται στο άρθρο 19 παρ. 3 του Συντάγματος και αναφέρεται σε αποδεικτικά μέσα που αποκτήθηκαν κατά παράβαση του άρθρου 19, το οποίο αναφέρεται στο απόρρητο της επικοινωνίας και στην προστασία της ελεύθερης ανταπόκρισης και του άρθρου 9 και 9^Α. Όπως θα διαπιστωθεί και στη συνέχεια της παρούσας, παρά το κατ' αρχήν απόλυτο της απαγόρευσης, αφήνεται ένα περιθώριο για σταθμίσεις, με σημαντικότερη διαχρονικά αυτή που συναντάται στο ποινικό δίκαιο, του επιτρεπτού της χρήσης των εν λόγω αποδεικτικών μέσων στη περίπτωση που αυτά θα οδηγήσουν σε απόδειξη της αθωότητας ή σε βελτίωση της θέσης του κατηγορουμένου². Γενικότερα όμως, η κάμψη της απόλυτης απαγόρευσης είναι απαραίτητη και για το ότι παράλληλα με την ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων που διαφυλάσσει το παρόν άρθρο, συντρέχουν και άλλες διατάξεις του Συντάγματος σε σχέση με τις οποίες δεν βρίσκεται σε υπέρτερη θέση, όπως είναι το δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας, μέσω του οποίου προστατεύεται το δικαίωμα στην απόδειξη, ή το άρθρο 2 παρ. 1 το οποίο θα παραβιαζόταν αν ο κατηγορούμενος δεν μπορούσε να χρησιμοποιήσει ένα τέτοιο αποδεικτικό μέσο όταν αυτό θα αποτελούσε το μοναδικό μέσο για την απόδειξη της αθωότητάς του.³

Χαρακτηριστικό παράδειγμα που φωτίζει την απαιτούμενη στάθμιση μεταξύ των αντικρουόμενων κάθε φορά δικαιωμάτων, είναι η δημοσιοποίηση προσωπικών δεδομένων, είτε απλών είτε ευαίσθητων (ή ειδικών κατηγοριών). Αναπόφευκτη είναι η σύγκρουση συνταγματικά προστατευόμενων δικαιωμάτων και ελευθεριών, αφενός της ελευθερίας του τύπου και της ενημέρωσης του κοινού και του ατομικού δικαιώματος καθενός στην πληροφόρηση (αρ. 14 παρ. 1 και 5^Α Συντ.), αφετέρου της προστασίας της ιδιωτικής ζωής και των προσωπικών δεδομένων (αρ. 9 παρ. 1 και αρ. 9^Α Συντ.). Η κρίση για το επιτρεπτό ή μη

² Ενδεικτικές της συσταλτικής ερμηνείας του άρθρου 19 παρ. 3 είναι οι αποφάσεις ΑΠ 840/2011, 1323/2011 και ΣτΕ 3922/2005 (ΟΛΑΠ 1/2001).

³ Έως την κατάργησή του με τον ν. 3674/2008, το άρθρο 370^Α του Π.Κ. όριζε τα εξής σχετικά με τη χρήση παρανόμως κτηθεισών πληροφοριών, μαγνητοταινιών κλπ. «δεν είναι άδικη εάν η χρήση έγινε ενώπιον οιασδήποτε δικαστικής ή άλλης ανακριτικής αρχής για τη διαφύλαξη δικαιολογημένου συμφέροντος το οποίο δεν μπορούσε να διαφυλαχθεί διαφορετικά». Στο δε άρθρο 177 παρ. 2 ΚΠΔ, όπως ίσχυε, προβλέπονταν τα ακόλουθα: «αποδεικτικά μέσα που έχουν αποκτηθεί με αξιόποινες πράξεις ή μέσω αυτών, δε λαμβάνονται υπόψη για την κήρυξη της ενοχής, την επιβολή ποινής ή τη λήψη μέτρων καταναγκασμού, εκτός αν πρόκειται για κακουργήματα που απειλούνται με ποινή ισόβιας κάθειρξης και εκδοθεί για το ζήτημα αυτό ειδικά αιτιολογημένη απόφαση του δικαστηρίου.» Με την κατάργηση των προβλέψεων αυτών – πέραν του αρ. 65, ν. 4356/2015 για τη χρήση παρανόμως κτηθέντων αποδεικτικών μέσων σε οικονομικά εγκλήματα- εναπόκειται πλέον στη νομολογία η διαμόρφωση των μοτίβων επιτρεπτού ή μη χρήσης παρανόμως κτηθέντων αποδεικτικών μέσων

της δημοσιοποίησης τέτοιων δεδομένων γίνεται φυσικά με ad hoc στάθμιση με βάση πάντα τις αρχές της αναλογικότητας και του σκοπού, με βασικό κριτήριο την ύπαρξη γενικευμένης ανάγκης του κοινού και δικαιολογημένου ενδιαφέροντός του για πληροφόρηση⁴.

Όπως προβλέπεται δε στην αιτιολογική σκέψη 4 του ΓΚΠΔ, το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα δεν είναι απόλυτο και στην σύγκρουσή του με άλλα δικαιώματα δεν είναι βέβαιη η υπερίσχυσή του. Αντίθετα, πρέπει να συνεκτιμάται και να σταθμίζεται με τα υπόλοιπα θεμελιώδη δικαιώματα με βάση την αρχή της αναλογικότητας και με την συνεκτίμηση του κοινωνικού τους ρόλου. Κατά την σύγκρουσή του με το δικαίωμα στη παροχή δικαστικής προστασίας, όπως αυτό προβλέπεται στο άρθρο 47 του Χάρτη και στο άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, το οποίο κατέχει εξέχουσα θέση στις δημοκρατικές κοινωνίες, στις οποίες πρέπει να διασφαλίζεται ως εκ τούτου η δυνατότητα αποτελεσματικής υπεράσπισης των δικαιωμάτων κάθε διαδίκου, η αρχή της ισότητας των όπλων και η δυνατότητα προβολής επιχειρημάτων που ο διάδικος κρίνει ως λυσιτελή για την υπεράσπισή του, έχει κριθεί⁵ πως οι διάδικοι μιας αστικής δίκης πρέπει να μπορούν να έχουν πρόσβαση σε όσα αποδεικτικά μέσα τους είναι αναγκαία έτσι ώστε να αποδείξουν το βάσιμο των ισχυρισμών τους, ακόμα και αν αυτά περιλαμβάνουν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα άλλων διαδίκων ή τρίτων.

2.1.3 Λοιπά νομοθετήματα στην ελληνική έννομη τάξη

N.4624/2019

Ο νόμος αυτός εκδόθηκε από τον Έλληνα νομοθέτη με σκοπό την ενσωμάτωση του ΓΚΠΔ, ο οποίος παρά την άμεση εφαρμογή του, ως όντος κανονισμού, άφηνε περιθώρια περαιτέρω – λεπτομερέστερων – ρυθμίσεων υπέρ του εθνικού νομοθέτη και της αστυνομικής οδηγίας με αριθμό 2016/680.

⁴ Σχετική η απόφαση με αρ. 7/2017 της Α.Π.Δ.Π.Χ., με την οποία η Αρχή επέβαλε πρόστιμο για παράνομη ανάρτηση στοιχείων εγκλήσεως εκκρεμούς ποινικής διαδικασίας στο διαδίκτυο καθώς αφενός δεν διαπιστώθηκε η ύπαρξη ευλόγου ενδιαφέροντος του κοινού για ενημέρωση και αφετέρου η διάδοση των εν λόγω δεδομένων μέσω διαδικτύου αποτέλεσε επιβαρυντικό στοιχείο καθώς ενετάχθη στην έννοια της «αυτοματοποιημένης επεξεργασίας» του αρ. 2δ του Ν.2472/97 εφόσον πρακτικά μπορεί να οδηγήσει σε ιδιαίτερα ευρεία διάδοση.

⁵ Μεταξύ άλλων στην απόφαση του ΔΕΕ επί της υπόθεσης με αριθμό C-268/21, “Norra Stockholm Bygg”

2.2 Έννοια δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα – Απλά και ειδικών κατηγοριών

Η έννοια των προσωπικών δεδομένων διαμορφώθηκε για πρώτη φορά στην εθνική μας έννομη τάξη, πριν ακόμα την εισαγωγή του άρθρου 9^Α στο Σύνταγμά μας, με το νόμο 2472/1997 που ενσωμάτωνε την οδηγία 95/46/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Ως προσωπικά δεδομένα νοείται «κάθε πληροφορία που αναφέρεται σε ένα φυσικό πρόσωπο, η ταυτότητα του οποίου είναι γνωστή ή μπορεί να προσδιοριστεί, άμεσα ή έμμεσα, με βάση τα στοιχεία της ταυτότητάς του ή βάσει ενός ή περισσότερων στοιχείων που χαρακτηρίζουν την υπόστασή του από άποψη φυσική, βιολογική, ψυχική, οικονομική, πολιτική ή κοινωνική». Υπό προστασία τίθενται επομένως δεδομένα όχι μόνο απόρρητα, αλλά ούτε μόνο όσα αφορούν τον ιδιωτικό βίο ενός φυσικού προσώπου (ΣτΕ 1616/2012) (Μήτρου Λ. , Άρθρο 9Α, 2017).

Τόσο ο προϊσχύσας Ν. 2472/1997, όσο και ο ΓΚΠΔ, επιχειρούν έναν διαχωρισμό μεταξύ των ειδών των δεδομένων. Έτσι, ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα, ή δεδομένα ειδικών κατηγοριών κατά τον ΓΚΠΔ, είναι αυτά τα οποία ανήκουν στον σκληρό πυρήνα της ιδιωτικής ζωής και αφορούν πολιτικά φρονήματα, τη φυλετική ή εθνοτική προέλευση ενός ατόμου, τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, τη συμμετοχή του σε συνδικαλιστικές οργανώσεις, την υγεία και τα γενετικά και βιομετρικά δεδομένα του, την κοινωνική πρόνοια, την ερωτική και σεξουαλική του ζωή και τις ποινικές διώξεις ή καταδίκες του⁶. Όσα απομένουν, αποτελούν αυτά που θα ονομάζαμε «απλά» δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα και περιλαμβάνουν ενδεικτικά, το όνομα, την κατοικία, το επάγγελμα, το μορφωτικό επίπεδο ενός προσώπου, την περιουσιακή ή οικογενειακή του κατάσταση, τις συνθήκες εργασίας του, τον μισθό του, κλπ (Αιγυπτιάδου, 2009). Η πρώτη κατηγορία δεδομένων είναι αυτή που απολαμβάνει ενισχυμένη προστασία έναντι της δεύτερης με ειδικές ρυθμίσεις και προϋποθέσεις για την επεξεργασία τους. Ακολουθεί πίνακας με ενδεικτική απαρίθμηση των δεδομένων ειδικών κατηγοριών ή ευαίσθητων ανά νομικό καθεστώς.

⁶ Με βάση το αρ. 8 του ν. 3625/2007 το οποίο τροποποίησε τον ν. 2472/1997, η δημοσιοποίηση δεδομένων που αφορούσαν ποινικές διώξεις και καταδίκες επιτράπη μόνο στην εισαγγελική αρχή για αδικήματα που αφορούσαν εγκλήματα κατά της ζωής, της γενετήσιας ελευθερίας, εγκλήματα που στρέφονταν κατά ανηλίκων και εγκλήματα που παραβίαζαν τους νόμους περί ναρκωτικών (Αιγυπτιάδου, 2009).

Δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα «Ειδικών κατηγοριών» ή «Ευαίσθητα» προσωπικά δεδομένα: αυτά που παρέχουν πληροφορίες για		
Οδηγία 95/46/EK (άρθρο 8)	Νόμος 2472/1997 (άρθρο 2)	Κανονισμός 2016/679 (άρθρο 9)
φυλετική ή εθνική καταγωγή	φυλετική ή εθνική προέλευση	φυλετική ή εθνοτική καταγωγή
πολιτικά φρονήματα	πολιτικά φρονήματα	πολιτικά φρονήματα
θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις	θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις	θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις
συμμετοχή σε συνδικαλιστικές οργανώσεις	συμμετοχή σε συνδικαλιστική οργάνωση	συμμετοχή σε συνδικαλιστική οργάνωση
υγεία	υγεία	υγεία
σεξουαλική ζωή	ερωτική ζωή	σεξουαλική ζωή
	κοινωνική πρόνοια	
	ποινικές διώξεις ή καταδίκες	
	συμμετοχή σε συναφείς με τα ανωτέρω ενώσεις	
		γενετικά δεδομένα
		βιομετρικά δεδομένα
		γενετήσιο προσανατολισμό

Πίνακας 1 Πηγή: Μαυρόπουλος Θεμιστοκλής, "Πληροφορικά συστήματα ηλεκτρονικής διακυβέρνησης και προσωπικά δεδομένα: μεταξύ παλαιάς και νέας νομικής ρύθμισης.", 2017 ;
<http://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/20971>

3. ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

3.1 Η δέσμευση των δικαστηρίων από τον ΓΚΠΔ – Προβληματική - Εξαιρέση από εποπτεία - Έννοια δικαιοδοτικής αρμοδιότητας

Τα δικαστήρια χαίρουν λειτουργικής ανεξαρτησίας κατά την τέλεση του έργου τους. Αυτό όμως δεν τα εξαιρεί από την τήρηση, πέρα από την ειδική νομοθεσία που διέπει τη λειτουργία τους, και των λοιπών νόμων και την υποχρέωση σεβασμού των βασικών αρχών που καταλαμβάνουν το σύνολο των εν ευρεία έννοια δημοσίων φορέων. Άλλωστε, όπως προκύπτει από τη Συνθήκη της Λισαβόνας και τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, δεν επιτρέπονται αποκλίσεις ως προς τη διαφύλαξη των δικαιωμάτων των πολιτών από τις δικαστικές αρχές, εκτός εάν αυτές είναι απαραίτητες για την εκτέλεση των ειδικών εξουσιών τους (Buttarelli, 24/10/2013). Επομένως και η σχετική με την προστασία των προσωπικών δεδομένων νομοθεσία θα πρέπει να γίνεται κατ' αρχήν σεβαστή από τις δικαστικές αρχές.

Η πρόσβαση σε δεδομένα είναι άλλωστε απαραίτητη για τις δικαστικές αρχές, ιδιαίτερα στη συνεργασία τους με τις ανακριτικές αρχές, όμως ο σχεδιασμός των διαδικασιών πρόσβασης στα δεδομένα και αρχειοθέτησής τους θα πρέπει να διέπεται από την αρχή του «privacy by design», της εξ ορισμού «ιδιωτικότητας». Οι βασικές αρχές της αναγκαιότητας (ελαχιστοποίησης με βάση τον επιδιωκόμενο σκοπό) και της διαφάνειας, η χρήση «PETs (privacy enhancing technologies)» και η ασφάλεια των δεδομένων είναι βασικά προαπαιτούμενα για την ορθή οργάνωση της χρήσης προσωπικών δεδομένων μεταξύ άλλων και από τις δικαστικές αρχές

Όπως ο δικηγόρος και τα διάδικα μέρη, έτσι και το δικαστήριο όταν επιλαμβάνεται μία διαφορά που αφορά φυσικά πρόσωπα, μπορεί να θεωρηθεί «υπεύθυνος επεξεργασίας» κατά τα ειδικότερα οριζόμενα στον ΓΚΠΔ, ως προς τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που περιλαμβάνονται στα εισφερόμενα ενώπιόν του έγγραφα, καταθέσεις κλπ.

Όπως κάθε δημόσια αρχή, έτσι και οι δικαστικές αρχές οφείλουν να βασίζονται στην επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων στην οποία προβαίνουν σε κάποια από τις ρητώς και περιοριστικώς αναφερόμενες βάσεις νομιμότητας του άρθρου 6 ΓΚΠΔ. Σχετική με το έργο των δικαστικών αρχών είναι η βάση που περιγράφεται στο άρθρο 6 παρ.1 ε', κατά την οποία χαρακτηρίζεται σύννομη η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα όταν αυτή είναι απαραίτητη για την εκπλήρωση καθήκοντος που εκτελείται για το δημόσιο συμφέρον ή κατά την άσκηση δημόσιας εξουσίας από τον υπεύθυνο επεξεργασίας. Για τον

προσδιορισμό της νομιμότητας των καθηκόντων αυτών, το άρθρο 6 παρ. 3 και η αιτιολογική σκέψη 45 ΓΚΠΔ μας παραπέμπουν είτε στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης είτε στο δίκαιο του κράτους μέλους, το οποίο βεβαίως θα πρέπει να ανταποκρίνεται πιστά σε σκοπό δημοσίου συμφέροντος και να σέβεται την αρχή της αναλογικότητας. Τα δικαιοδοτικά καθήκοντα των δικαστηρίων στην εκτέλεση δημοσίου συμφέροντος και την άσκηση δημόσιας εξουσίας, όπως διαπιστώνει και η πρόσφατη απόφαση του Δ.Ε.Ε., «C-268/21, Norra Stockholm Bygg».

Εκκινώντας από την παράγραφο 3 του άρθρου 55 του Γενικού Κανονισμού, η οποία αναφέρει κατά λέξη ότι: «Οι εποπτικές αρχές δεν είναι αρμόδιες να ελέγχουν πράξεις επεξεργασίας οι οποίες διενεργούνται από δικαστήρια στο πλαίσιο της δικαστικής της αρμοδιότητας.» και την αιτιολογική σκέψη με αριθμό 20, η οποία ορίζει: «Ενώ ο παρών κανονισμός εφαρμόζεται, μεταξύ άλλων, της δραστηριότητες των δικαστηρίων και άλλων δικαστικών αρχών, το δίκαιο της Ένωσης ή των κρατών μελών θα μπορούσε να εξειδικεύει της πράξεις και διαδικασίες επεξεργασίας σε σχέση με την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από δικαστήρια και της δικαστικές αρχές. Η αρμοδιότητα των εποπτικών αρχών δεν θα πρέπει να καλύπτει την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όταν τα δικαστήρια ενεργούν υπό τη δικαστική της ιδιότητα, προκειμένου να διασφαλίζεται η ανεξαρτησία των δικαστικών λειτουργιών κατά την άσκηση των δικαιοδοτικών της καθηκόντων, περιλαμβανομένης της λήψης αποφάσεων. Η εποπτεία των εν λόγω πράξεων επεξεργασίας δεδομένων θα πρέπει να μπορεί να ανατεθεί σε ειδικούς φορείς στο πλαίσιο του δικαστικού συστήματος του κράτους μέλους, το οποίο θα πρέπει ιδίως να διασφαλίζει τη συμμόρφωση με της κανόνες του παρόντος κανονισμού, να ευαισθητοποιεί μέλη των δικαστικών λειτουργιών όσον αφορά της υποχρεώσεις της βάσει του παρόντος κανονισμού και να επιλαμβάνεται καταγγελιών σε σχέση με της εν λόγω διαδικασίες επεξεργασίας δεδομένων.» και με βάση της διευκρινίσεις που έδωσε μεταξύ άλλων, η με αριθμό C-245/20 απόφαση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής (C-245/20 - Autoriteit Persoonsgegevens, 2022), καταλήγουμε στα κάτωθι συμπεράσματα.

Η ανεξαρτησία των δικαστικών λειτουργιών κατά την άσκηση των καθηκόντων της είναι αναμφισβήτητη και συνταγματικά κατοχυρωμένη. Περιλαμβάνει όλο το εύρος των καθηκόντων της, τα οποία ασκούν αυτόνομα, χωρίς να υπόκεινται σε ιεραρχική σχέση ή έλεγχο και εξωτερικές παρεμβάσεις που μπορούν να επηρεάσουν την αμερόληπτη και ανεξάρτητη κρίση της. Ως εκ τούτου, τόσο κατά τον χειρισμό από τα δικαστήρια ορισμένων

υποθέσεων στο πλαίσιο της δικαιοδοτικής της αρμοδιότητας αλλά και στη γενικότερη δραστηριότητά της όταν τελούν πράξεις επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, αποκλείονται τα δικαστήρια από τον έλεγχο εποπτικής αρχής η οποία άμεσα ή έμμεσα θα εδύνατο να επηρεάσει την ανεξαρτησία των λειτουργιών της. Ακόμα δηλαδή και ο χειρισμός από τη δικαστική αρχή των φακέλων δικογραφιών ή της επικοινωνίας με της ενδιαφερόμενους τρίτους, εκφεύγει του ελέγχου των εποπτικών αρχών, ως ανήκοντες στη «γενική λειτουργία της δικαστικής εξουσίας» και την οργάνωση και διοίκηση της. Ο έλεγχος της θα μπορούσε δυνητικά να διενεργείται, κατά της απόψεις του Γενικού Εισαγγελέα Bobek, μονάχα από όργανο διάφορο αυτού που θεσπίζεται με το άρθρο 55 παρ. 1 ΓΚΠΔ.

Ο Γενικός Εισαγγελέας της από 6-10-2021 προτάσεις του για την ως άνω υπόθεση, προχωράει και σε μία πολύ ενδιαφέρουσα περιγραφή των «δραστηριοτήτων οριακού χαρακτήρα» της οποίες εκτελούν τα δικαστήρια, για της οποίες καταλήγει πως εν αμφιβολία πρέπει να επιφυλάσσεται η ίδια μεταχείριση με της στενά δικαιοδοτικές δραστηριότητες, ήτοι η εξαίρεση από την εποπτεία του αρ. 55 παρ. 1 ΓΚΠΔ. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνει ενδεικτικά της εξής δραστηριότητες: τη διαρρύθμιση και διάταξη καθισμάτων, την οργάνωση των συνεδριάσεων και τη διαχείριση των αιθουσών, τα προβλεπόμενα μέτρα ασφαλείας, τη βιντεοσκόπηση των συνεδριάσεων, το ειδικό καθεστώς που ενδέχεται να ισχύει για την πρόσβαση του τύπου σε συνεδριάσεις και υλικό δικογραφίας, την πληροφόρηση του κοινού από διαδικτυακά μέσα κλπ.

Στο πλαίσιο αυτό, προβληματισμό προκαλούν οι πρόσφατες ανακοινώσεις του Ανωτάτου Ακυρωτικού Γαλλικού Δικαστηρίου (Cour de Cassation) για την τηλεοπτική αναμετάδοση των σημαντικότερων συνεδριάσεων της Ολομέλειάς του (αστικής και ποινικής δικαιοδοσίας), χωρίς βέβαια τη δυνατότητα ασύγχρονης παρακολούθησής της, μετά από νόμο της 22-12-2021 (2023), με σκοπό την πληρέστερη ενημέρωση του κοινού για της σημαντικότερες υποθέσεις που απασχολούν τη γαλλική δικαιοσύνη και την μεγαλύτερη δυνατή ικανοποίηση της αρχής της δημοσιότητας των δικών, κατά της δηλώσεις του πρώτου προέδρου του δικαστηρίου, Christophe Soulard⁷.

Στον χώρο του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με το με αριθμό 63/22-4-2022 ανακοινωθέν τύπου, προβλέφθηκε η δυνατότητα μετάδοσης μέσω του διαδικτύου των επ'

⁷ Ωστόσο, μετά από έρευνα της γράφουσας, οι μαγνητοσκοπημένες συνεδριάσεις που μεταδόθηκαν διαδικτυακά παραμένουν αναρτημένες στην ηλεκτρονική σελίδα του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Γαλλίας ένα μήνα μετά τη μετάδοσή τους, χωρίς όμως αναφορά των ονομάτων διαδίκων μερών στον τίτλο του αρχείου, περιορίζοντας ίσως αντανακλαστικά την πρόσβαση σε αυτά.

ακροατηρίω συζητήσεών του, δημοσιεύσεων και προτάσεων των γενικών εισαγγελέων, απευθείας και με παράλληλη διερμηνεία, αναπαράγοντας έτσι της συνθήκες φυσικής παρακολούθησής της (2022).

3.2 Η Δημοσιότητα της δίκης

Πολλές φορές, δημιουργείται χάσμα μεταξύ της νομοθεσίας που ρυθμίζει δικονομικά ζητήματα και της νεότερης νομοθεσίας της Ε.Ε. γύρω από την ιδιωτικότητα και την προστασία προσωπικών δεδομένων. Για παράδειγμα, ένα πεδίο σύγκρουσης της νομοθεσίας για την προστασία των προσωπικών δεδομένων με την λοιπή περί τα δικαστήρια νομοθεσία, είναι η αρχή της δημοσιότητας της δίκης, από την κύρια διαδικασία έως τη δημοσίευση της απόφασης, όπως προβλέπει το άρθρο 93 παρ. 2 του Συντάγματος.

Πρόκειται για μία θεμελιώδη δικονομική αρχή και συνάμα εγγύηση για την αμερόληπτη λειτουργία και απονομή της δικαιοσύνης. Το άρθρο 93 παρ. 2 του Συντάγματος κατοχυρώνει το ατομικό δικαίωμα κάθε πολίτη να παρίσταται στις δικαστικές συνεδριάσεις, οι οποίες πρέπει να γίνονται δημόσια, ενώ η παράγραφος 3 του ίδιου άρθρου επιβάλλει αφενός την αιτιολόγηση των δικαστικών αποφάσεων και τη δημοσίευση της γνώμης που μειοψήφησε, αφετέρου την απαγγελία των αποφάσεων σε δημόσια συνεδρίαση.

Η δημοσιότητα δεν είναι απόλυτη. Περιορισμοί της εισάγονται με την απαγόρευση αναμετάδοσης μιας δίκης στα ΜΜΕ – εκτός ίσως από δίκες δημοσίων προσώπων ή που προκαλούν δημόσιο ενδιαφέρον (Πανταζόπουλος) -, ή με τη δυνατότητα που δίνει το άρθρο 93 παρ. 2 Συντάγματος για μυστικότητα της δίκης μόνο εφόσον συντρέχουν αιτιολογημένα ειδικοί λόγοι προστασίας του ιδιωτικού ή οικογενειακού βίου, ή όταν προκρίνεται η προστασία της ανηλικότητας, κατ' επιταγή και του αρ. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ.

Δημόσια επιβάλλεται να είναι λοιπόν, η διεξαγωγή της δίκης, να επιτρέπεται η πρόσβαση και παρακολούθησή της σε όλους και τα όποια μέτρα ασφαλείας λαμβάνονται να μη χρησιμοποιούνται ως πρόσχημα για τον περιορισμό της δημοσιότητας. Οι αποφάσεις σαφώς δημοσιεύονται ως προϋπόθεση για το υποστατό τους, ενώ η δημοσίευσή τους δε δημόσια συνεδρίαση – σύστημα που ακολουθείται στη χώρα μας – θεωρείται ότι καλύπτει την ανάγκη δημοσιότητας. Σε χώρες στις οποίες δεν λαμβάνει χώρα δημοσίευση με εκφώνησή τους, αλλά με κατάθεσή τους στη γραμματεία του δικαστηρίου, θεωρείται ότι η

ελεύθερη λήψη αντιγράφων, χωρίς απόδειξη ότι συντρέχει έννομο συμφέρον προς τούτο, είναι απαραίτητη⁸.

Η προδικασία και οι διασκέψεις παραμένουν μυστικές, κατ' αντιδιαστολή από τα οριζόμενα στο αρ. 93 του Συντάγματος. Η προδικασία ειδικότερα παραμένει προσβάσιμη στα μετέχοντα διάδικα μέρη, εκτός από το βιβλίο πινακίου/ έκθεμα, το οποίο αναρτάται έξω από τις αίθουσες συνεδριάσεων και εξυπηρετεί ανάγκες ενημέρωσης διαδίκων και κοινού. Εξαίρεση σε αυτή τη δυνατότητα ενημέρωσης θέτει το αρ. 1559 ΑΚ, το οποίο επιβάλλει τη μυστικότητα της διαδικασίας στην υιοθεσία ανηλίκων.

Η δυνατότητα δημόσιας πρόσβασης στα αναρτηθέντα πινάκια περιορίζεται όμως στην πράξη, καθώς διατηρείται – στα πλαίσια της αστικής δίκης τουλάχιστον – μόνο με τη φυσική ανάρτησή τους στο κατάστημα του εκάστοτε δικαστηρίου και αφορά τις αποφάσεις που συζητούνται την ίδια εκείνη ημέρα. Η δυνατότητα ηλεκτρονικής ενημέρωσης που έχουν εισάγει τα τελευταία χρόνια πλατφόρμες όπως η “solon.gov.gr”, ή η ανάρτηση από τις γραμματείες των δικαστηρίων των εκθεμάτων των προσεχών ημερών ηλεκτρονικά, δεν ικανοποιούν πλήρως το δικαίωμα ενημέρωσης όπως αυτό πηγάζει από την ανάγκη δημοσιότητας, καθώς αυτά αναρτώνται είτε ανωνυμοποιημένα, με αναφορά μόνο των αριθμών κατάθεσης των εισαγωγικών δικογράφων, είτε με αναφορά του πρώτου μόνο γράμματος των ονομάτων των διαδίκων, περιοριζομένων άρα των προσδιοριστικών στοιχείων στα απαραίτητα για την αναγνώρισή τους μόνο από τα διάδικα μέρη ή τους νομικούς τους παραστάτες.

Σχετικά με την προδικασία, αυτή παραμένει μυστική, εκτός αν ο ενδιαφερόμενος αποδείξει ότι συντρέχει στο πρόσωπό του έννομο συμφέρον. Ορισμένες εξαιρέσεις που εισάγει η νομοθεσία μας για την προστασία του ευρύτερου δημοσίου συμφέροντος είναι η υποχρεωτική εγγραφή των εμπραγμάτων αγωγών και ανακοπών για την ακύρωση πλειστηριασμού ακινήτου (αρ. 220 και αρ. 1010 ΚΠολΔ) στα βιβλία διεκδικήσεων του υποθηκοφυλακείου/ κτηματολογικού γραφείου της περιφέρειας στην οποία βρίσκεται το εν λόγω ακίνητο και η υποχρεωτική δεκαήμερη ανάρτηση των αιτήσεων για παροχή κληρονομητηρίου στο κατάστημα του Ειρηνοδικείου, προ της έκδοσης διάταξης (819 ΚΠολΔ).

⁸ Απόφαση ΕΔΔΑ, Werner κατά Αυστρίας, 24-11-1997.

3.3 Ανωνυμοποίηση ή μη των δικαστικών αποφάσεων;

Ήδη με τη γνωμοδότηση υπ' αριθμ. 2/2006 της η ΑΠΔΠΧ, μετά από αίτημα του Υπουργείου Δικαιοσύνης σχετικά με τη δημοσίευση στο διαδίκτυο πράξεων και αποφάσεων του Συμβουλίου της Επικρατείας, γνωμοδότησε σχετικά με το ζήτημα του συγκεκριμένου δημοσιότητας και ανάγκης για πληροφόρηση και παρακολούθηση της νομολογίας αφενός και αφετέρου προστασίας των προσωπικών δεδομένων, αναδεικνύοντας την κρατούσα στη χώρα μας πρακτική.

Η Αρχή διαπίστωσε αρχικά πως οι δικαστικές αποφάσεις περιλαμβάνουν προσωπικά δεδομένα διαδίκων και τρίτων προσώπων, π.χ. μαρτύρων. Αυτά πολλές φορές είναι ευαίσθητα. Ωστόσο, δεν απαιτείται η συγκατάθεσή τους για την τήρηση αρχείου από τη δικαστική αρχή, καθώς η υποχρέωση δημοσιότητας επιβάλλει τη δυνατότητα λήψης αντιγράφων ανά πάσα στιγμή, κατά τις προϋποθέσεις του νόμου. Οι σκοποί ωστόσο της παρακολούθησης των νομολογιακών εξελίξεων ή της έκβασης μιας υπόθεσης από τρίτους, που δε δικαιολογούν άμεσο έννομο συμφέρον, δεν παρεμποδίζεται από την ανωνυμοποίηση των αποφάσεων με την απόκρυψη των ονομάτων των φυσικών προσώπων που εμπλέκονται (πλην των ονομάτων της σύνθεσης και των νομικών παραστατών), όπως άλλωστε είθισται να γίνεται και στον νομικό τύπο. Οι ιδιαιτερότητες δε του διαδικτύου και η ευρεία διάδοση των πληροφοριών που δημοσιεύονται σε αυτό ενισχύουν την ανάγκη ανωνυμοποίησης.

Ιδιαίτερως στοχευμένη είναι η παρατήρηση της ΑΠΔΠΧ σχετικά με τη νομική παράδοση της κάθε χώρας γύρω από την παραπομπή στις δικαστικές αποφάσεις. Αντίθετα με χώρες όπως η Αγγλία και η Γαλλία στις οποίες επικρατεί η αναφορά σε αποφάσεις με βάση τα ονόματα των διαδίκων, στη χώρα μας είθισται να χρησιμοποιείται προς τον σκοπό αυτό ο αριθμός της απόφασης συνοδευόμενος από το δικαστήριο που την εξέδωσε.

Την πρακτική αυτών των χωρών ακολούθησαν και δικαστήρια όπως το ΕΔΔΑ και το ΔΕΕ, στα οποία επικράτησε αρχικά η πρακτική της ανωνυμοποίησης των δικαστικών αποφάσεων ύστερα από ειδική αίτηση των διαδίκων.

Στη Γαλλία, σύσταση της γαλλικής Αρχής για την προστασία προσωπικών δεδομένων οδήγησε από το 2002 αρχικά το Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο της χώρας και έπειτα το Υπουργείο Δικαιοσύνης να ανωνυμοποιήσουν τις αποφάσεις που δημοσιεύονται σε βάσεις δεδομένων ελεύθερης πρόσβασης στο διαδίκτυο.

Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο δημοσίευε μέχρι πρότινος (από την 1-7-2018 έως σήμερα) ανωνυμοποιημένες τις προδικαστικές του αποφάσεις (σε υποθέσεις

των οποίων η ανωνυμοποίηση είτε είχε αποφασισθεί από το αιτούν δικαστήριο είτε από το ίδιο το Δ.Ε.Ε. μετά από αίτημα του ενδιαφερόμενου ή αυτεπαγγέλτως κατά τις διατάξεις του άρθρου 95 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου) με σκοπό την προστασία των προσωπικών δεδομένων των φυσικών ιδιαίτερα προσώπων που μετείχαν σε αυτές, με μία πρόσφατη ανακοίνωσή του⁹, αναφέρει πως δε θα χρησιμοποιεί πια τα αρχικά των εμπλεκόμενων προσώπων, αλλά χρησιμοποιώντας ένα εργαλείο υπολογιστή που θα παράγει φανταστικά ονόματα, θα αποδίδει αυτά τα τυχαία ονόματα στους παράγοντες της εκάστοτε δίκης. Όπως επισημαίνει, τα ονόματα που θα προκύπτουν δε θα συμπίπτουν με τα αληθινά ονόματα των διαδίκων ούτε βέβαια θα αντιστοιχούν σε υπάρχοντα ονόματα. Η μέθοδος αυτή, θα δώσει λύση, όπως αναφέρει η ανακοίνωση αυτή, στο πρόβλημα που προκαλούσε η ανωνυμοποίηση και ειδικά στην αδυναμία ανάκλησης στη μνήμη ή αναφοράς σε κάποια υπόθεση τόσο στη νομολογία όσο και αλλού.

Η ανωνυμοποίηση προβλέπεται ως διαδικασία και στον Κανονισμό Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου¹⁰, και συγκεκριμένα στα άρθρα 66 και 66^α. Στα άρθρα αυτά προβλέπεται η δυνατότητα να απαλειφθούν τα ονόματα των φυσικών προσώπων και λοιπά δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα τους είτε αυτεπαγγέλτως είτε μετά από αίτημα του ίδιου του προσώπου που αυτά αφορούν, είτε διαδίκου είτε τρίτου, προς τον Γραμματέα του δικαστηρίου. Σχετικά με δεδομένα που δεν αποτελούν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα φυσικού προσώπου, ακολουθείται η ίδια διαδικασία, με τη διαφορά ότι το αίτημα του διαδίκου θα πρέπει να είναι αιτιολογημένο (αρ. 66^α). Τα δεδομένα για τα οποία ζητείται η απάλειψη θα πρέπει να προσδιορίζονται επαρκώς και να περιλαμβάνονται σε αίτημα που θα υποβάλλεται ως χωριστό δικόγραφο, ήδη με την κατάθεση του πρώτου διαδικαστικού εγγράφου στη Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου για την μεγαλύτερη δυνατή πρακτική αποτελεσματικότητα.

Επιστρέφοντας στην γνωμοδότηση της ΑΠΔΠΧ με αριθμό 2/2006, η οποία εν τέλει έκρινε υπέρ της ανωνυμοποίησης των στοιχείων φυσικών προσώπων σε οποιαδήποτε απόφαση αναρτάται στο διαδίκτυο, κρίθηκε πως ούτε το δικαίωμα στην πληροφόρηση, ούτε ο δημόσιος χαρακτήρας των δικαστικών αποφάσεων θίγονται από την ανωνυμοποιημένη δημοσίευση, ενώ σε αντίθετη περίπτωση, τα δικαιώματα των φυσικών προσώπων θα

⁹ Δελτίο τύπου με αρ. 1/2023, δημοσιευθέν την 9-1-2023 και διαθέσιμο στον ακόλουθο ιστότοπο: <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2023-01/cp230001en.pdf>

¹⁰ Διαθέσιμος στον ακόλουθο σύνδεσμο: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2023-03/trib_rp_vers_conso_el.pdf

θίγονταν υπέρμετρα από την όποια δημοσίευση δεδομένων που τα αφορούν, ιδίως στον χώρο του διαδικτύου.

3.4 Τεχνητή νοημοσύνη και Δικαιοσύνη

Με την ολοένα αυξανόμενη χρήση τεχνολογιών τεχνητής νοημοσύνης ακόμα και στον χώρο της δικαιοσύνης, είτε σε επίπεδο συλλογής αποδεικτικών μέσων¹¹, ως μέσο για την εξωδικαστική επίλυση διαφορών¹², είτε ως υποκείμενο λήψης των αποφάσεων αντί του δικαστή – φυσικού προσώπου, κατά το παράδειγμα της Εσθονίας και της ανάθεσης εκδίκασης υποθέσεων μικροδιαφορών (έως του ποσού των 7.000 ευρώ) σε ρομπότ.

Παρά τα πλεονεκτήματα που παρουσιάζουν οι αλγόριθμοι ως προς την ταχύτητα, την συνέπεια στο εξαγόμενο αποτέλεσμα, την δυνατότητα διαχείρισης τεράστιου όγκου δεδομένων είτε αποδείξεων είτε θεωρίας και νομολογίας, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι ένας αλγόριθμος με δυσκολία μπορεί να αντιληφθεί και να αποδώσει τη προσήκουσα σημασία σε κάθε ένα από τα πολλές φορές αντικρουόμενα αποδεικτικά μέσα, ή να βασίσει την κρίση του σε αρχές του δικαίου, «δικαιικές σταθερές», ή να εφαρμόσει αόριστες νομικές έννοιες, όπως είναι το δημόσιο συμφέρον, η δικαιολογημένη εμπιστοσύνη κλπ. Στα παραπάνω μπορούμε να προσθέσουμε και το εγγενές πρόβλημα των αλγορίθμων, ότι δηλαδή αναπαράγουν μοτίβα με τα οποία έχουν τροφοδοτηθεί (εν προκειμένω με την υπάρχουσα νομολογία), χωρίς έτσι να δίνεται χώρος για την εξέλιξή της και τη λύση νέων προβλημάτων που ενδέχεται να προκύπτουν κατά την πάροδο του χρόνου.

Εκ των ανωτέρω, η ασφαλέστερη και πλέον ωφέλιμη θέση της τεχνητής νοημοσύνης στο πεδίο της δικαιοσύνης, είναι αυτή του βοηθού – επίκουρου του δικαστή κατά το στάδιο μελέτης της ανατεθείσας σε αυτόν υπόθεσης, με την προϋπόθεση βεβαίως της επίλυσης του λεγόμενου προβλήματος του «μαύρου κουτιού», δηλαδή με τη διαφάνεια ως προς τον τρόπο λειτουργίας των συστημάτων αυτών και των παραγόντων που επηρεάζουν την κρίση του, έτσι ώστε να δύναται ο δικαστής να αντιλέξει εάν εντοπίσει κάποιο σφάλμα στον συλλογισμό (Κοοφίνης, 2021).

¹¹ Βλ. τη χρήση του προγράμματος COMPAS από δικαστήρια των Η.Π.Α. για την επιμέτρηση των επιβαλλόμενων ποινών (απόφαση State v. Loomis, Wisconsin Supreme Court, 2016).

¹² Η χρήση συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης αποδεικνύεται επιβοηθητική σε υποθέσεις διαμεσολάβησης – διαιτησίας διαφορών μικρών κυρίως ποσών, καθώς επισημαίνεται πως ο αλγόριθμος δεν είναι σε θέση να διακρίνει και να αξιολογήσει λεπτότερες έννοιες και αντικρουόμενα συμφέροντα (Beioley, 2019).

Η νομοθεσία περί προσωπικών δεδομένων αναδεικνύεται και στο κομμάτι της τεχνητής νοημοσύνης επίκαιρη. Στο άρθρο 22 του ΓΚΠΔ, ορίζεται το δικαίωμα του φυσικού προσώπου στην ανθρώπινη παρέμβαση, δηλαδή το δικαίωμά του να μην λαμβάνονται αποφάσεις σε ζητήματα που το αφορούν, αποκλειστικά με τη χρήση αλγορίθμων και αυτοματοποιημένη επεξεργασία. Εξαίρεση προβλέπεται μόνο για τα απλά δεδομένα και για τη σύναψη συμβάσεων, όπου η χρήση των μεθόδων αυτών είναι αναγκαία, με τη διασφάλιση ότι εφαρμόζονται τα κατάλληλα μέτρα προστασίας από τον υπεύθυνο και υπάρχει η δυνατότητα αμφισβήτησης της απόφασης (Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, 2021). Παράλληλα, στα άρθρα 13, 14 και 15 ΓΚΠΔ, περιγράφεται το δικαίωμα του υποκειμένου των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα να λαμβάνει πληροφορίες σχετικά με την επεξεργασία που υφίστανται τα δεδομένα του και το σύνολο των διαδικασιών τις οποίες υφίστανται, δικαίωμα που δυσχερώς μπορεί να ικανοποιηθεί στην περίπτωση της επεξεργασίας των δεδομένων από εργαλεία τεχνητής νοημοσύνης, λόγω του προεκτεθέντος προβλήματος του «μαύρου κουτιού», το οποίο δεν επιτρέπει την εξαγωγή ασφαλών κρίσεων σχετικά με τη «λογική» της λειτουργίας τους.

Στην από 3/4-12-2018 έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης (European Commission for the Efficiency of Justice – CEPEJ) (CEPEJ, 2018), ως απάντηση στο πρόβλημα του συγκερασμού της ανάγκης προστασίας των προσωπικών δεδομένων και της εισαγωγής της τεχνητής νοημοσύνης στην δικαστική πραγματικότητα, τονίστηκε η ανάγκη πλήρους διαφάνειας των συστημάτων, η «by design» λήψη και εφαρμογή των απαραίτητων μέτρων συμμόρφωσης με την νομοθεσία, με σκοπό περαιτέρω την σταδιακή αύξηση της εμπιστοσύνης προς την τεχνητή νοημοσύνη. Επιπλέον, όπως επισημαίνεται, σε μια τόσο οριακή για τα προσωπικά δεδομένα κατάσταση, τα δικαιώματα του υποκειμένου αποκτούν ακόμα πιο σημαίνουσα θέση. Εφόσον δηλαδή, μία τέτοιου είδους επεξεργασία εμπίπτει στην εξαίρεση του άρθρου 22 ΓΚΠΔ, προϋποτίθεται η ευχέρεια του υποκειμένου να αιτηθεί και να λάβει οποιαδήποτε πληροφορία σχετικά με τη λογική ακολουθία που εφαρμόζει ο αλγόριθμος, να εναντιωθεί στην επεξεργασία αυτή, να ασκήσει τα νόμιμα δικαιώματά του και σαφώς να ζητήσει εξ αρχής τη μη υποβολή των δεδομένων του σε μία τέτοια επεξεργασία, όπου θα μπορούσαμε να βασίσουμε ενδεχομένως την τυχόν επικουρικότητα των συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης που αναμφίβολα θα κάνουν την εμφάνισή τους στο χώρο της δικαιοσύνης, αντί της υποχρεωτικής οριζόντιας επιβολής τους.

4. Ο ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ ΩΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ

4.1 Νομοθετήματα

4.1.1 Καθεστώς ν. 2472/97 (οδ. 95/46/EK)

Υπό το προϊσχύσαν καθεστώς του ν. 2472/1997 (οδ. 95/46/EK), βάσει του οποίου εφαρμοζόταν το μοντέλο της γνωστοποίησης συστάσεων αρχείου και αίτησης της την ΑΠΔΠΧ για παροχή άδειας πριν την επεξεργασία ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων, ο δικηγόρος ως υπεύθυνος επεξεργασίας δεδομένων απαλλασσόταν με το άρ. 7^A παρ. 1 εδ. ε' από την υποχρέωση υποβολής δήλωσης γνωστοποίησης της την ΑΠΔΠΧ της συλλογής και έναρξης λειτουργίας αρχείου των πελατών της, εφόσον και στο μέτρο που δεσμεύονταν από υποχρέωση τήρησης απορρήτου. Δεν απαλλάσσονταν δηλαδή εν γένει και καθολικά από την εφαρμογή της νομοθεσίας της, αλλά αναγνωριζόταν ότι στην πράξη η υποχρέωση τήρησης απορρήτου υπερκάλυπτε ρυθμιστικά την ανάγκη προστασίας των προσωπικών δεδομένων των πελατών.

4.1.2 Ισχύον καθεστώς ΓΚΠΔ

Ο ΓΚΠΔ της δεν εξαιρεί από το πεδίο εφαρμογής του τον δικηγόρο. Θεσπίζει δε νέες υποχρεώσεις και αρχές για την επεξεργασία των δεδομένων της είναι η τήρηση αρχείου επεξεργασίας (άρ. 30), για την υποχρεωτικότητα της οποίας έχουν υποστηριχθεί αντικρουόμενες απόψεις και η υποχρέωση εφαρμογής κατάλληλων τεχνικών και οργανωτικών μέτρων ασφαλείας (άρ. 24), ώστε να διασφαλίζεται έμπρακτα και να μπορεί να αποδειχθεί η σύμφωνη με τον Κανονισμό προστασία τους.

Ο κανονισμός εφαρμόζεται σε κάθε αυτοματοποιημένη ή μη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που αναφέρεται σε εν ζωή ταυτοποιημένα ή ταυτοποιήσιμα φυσικά πρόσωπα¹³, στα οποία πρόσωπα περιλαμβάνονται οι πελάτες του, αντίδικοι, δικηγόροι, δικαστικοί λειτουργοί, διαμεσολαβητές, υπάλληλοι ή συνεργάτες του.

Ως επεξεργασία ορίζεται κάθε πράξη που τελείται με αυτοματοποιημένα ή μη μέσα, σε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, της είναι η συλλογή της, η καταχώριση, οργάνωση,

¹³ Στην περίπτωση που ο πελάτης είναι νομικό πρόσωπο, ο δικηγόρος δεν απαλλάσσεται από τις παραπάνω υποχρεώσεις ως προς τα φυσικά πρόσωπα που συμμετέχουν σε αυτό (νόμιμοι εκπρόσωποι, εργαζόμενοι κλπ.)!

αποθήκευση, διάρθρωση, μεταβολή, χρήση, κοινολόγηση, διάδοση με κάθε τρόπο, η συσχέτισή της ή ακόμα και ο περιορισμός ή διαγραφή της. Όταν πρόκειται για μη αυτοματοποιημένη επεξεργασία, της αφορά το αν τα δεδομένα αυτά πρόκειται να περιληφθούν ή ενσωματώνονται ήδη σε αρχείο. Ο φάκελος δικογραφίας που τηρεί της δικηγόρος έχει θεωρηθεί πως δεν αποτελεί αφ' εαυτού αρχείο αλλά μέρος του συνολικού αρχείου φακέλων δικογραφίας που τηρεί και διαχειρίζεται της δικηγόρος (Μήτρου, Γιαννόπουλος, Παναγοπούλου, & Βαρβέρης, 2018).

4.2 Βάσεις νομιμότητας επεξεργασίας

Η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων που τελείται από τον δικηγόρο βρίσκει τη νομιμοποιητική της βάση σε κάποια από της ειδικότερες περιπτώσεις του άρθρου 6 ΓΚΠΔ ή του άρθρου 9 ΓΚΠΔ όσον αφορά της ειδικές κατηγορίες προσωπικών δεδομένων.

- Άρθρο 6 ΓΚΠΔ

Κατ' αρχήν, ως βάση της οποίας επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων που θα τελείται από τον δικηγόρο, προτιμάται η εκτέλεση της σύμβασης εντολής που συνάπτεται μεταξύ αυτού και του πελάτη του (υποκειμένου των δεδομένων), για την εκπλήρωση της οποίας θα είναι απαραίτητη – ακόμα και σε προπαρασκευαστικό της σύμβασης στάδιο – η συγκέντρωση και επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, κατά την υποπερίπτωση β' της παραγράφου 1 του άρθρου 6. Έτσι λοιπόν, μόνο επικουρικά και για το μέτρο που ενδεχομένως δεν καλύπτεται από τον σκοπό εκπλήρωσης της εν λόγω σύμβασης (για της περιπτώσεις δηλαδή της παραγράφου 4, που μπορεί να γίνεται επεξεργασία για σκοπούς πέραν των αρχικών που οδήγησαν στη συλλογή της), θα μπορούσαμε να βασίσουμε την τελούμενη επεξεργασία στην παροχή συγκατάθεσης από την πλευρά του πελάτη – υποκειμένου των δεδομένων, κατά την υποπερίπτωση α' παραγράφου 1 του ιδίου άρθρου. Εάν δεν έχει προηγηθεί συγκατάθεση, τότε κατά την παράγραφο 4 μπορεί αυτή να βασίζεται στο δίκαιο της Ένωσης ή του κράτους μέλους, εφόσον αποτελεί «αναγκαίο και αναλογικό μέτρο σε μία δημοκρατική κοινωνία» και εφόσον ο περαιτέρω σκοπός χρήσης των δεδομένων είναι συμβατός με αυτόν για τον οποίο αρχικώς συλλέχθηκαν, κατά τα ειδικότερα οριζόμενα ενδεικτικώς της περιπτώσεις α' έως ε' της παραγράφου 4. Τέλος, υποστηρίζεται και η αξιοποίηση της βάσης που επιτρέπει την επεξεργασία όταν αυτή είναι απαραίτητη για την διαφύλαξη ζωτικού συμφέροντος του υποκειμένου των δεδομένων κατά την υποπερίπτωση

δ' της παραγράφου 1 του ίδιου άρθρου, κυρίως για της περιπτώσεις κατά της οποίες δεν καλύπτει η σύμβαση εντολής.

- Άρθρο 9 ΓΚΠΔ

Το άρθρο 9 αναφέρεται στην επεξεργασία των ειδικών κατηγοριών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, την οποία κατ' αρχήν απαγορεύει. Πρόκειται για δεδομένα που φανερώνουν «τη φυλετική ή εθνοτική καταγωγή, τα πολιτικά φρονήματα, της θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις ή τη συμμετοχή σε συνδικαλιστική οργάνωση», της της και δεδομένα γενετικά ή βιομετρικά που οδηγούν στην αδιαμφισβήτητη ταυτοποίηση προσώπου ή δεδομένα αφορώντα την υγεία, τη σεξουαλική ζωή ή τον γενετήσιο προσανατολισμό. Στην περίπτωση λοιπόν που επιθυμούμε να επεξεργαστούμε τέτοιου τύπου δεδομένα, μπορούμε να αξιοποιήσουμε κατ' αρχήν τη βάση της παραγράφου 2, περ. στ' που αφορά την επεξεργασία της όταν αυτή είναι απαραίτητη «για τη θεμελίωση, άσκηση ή υποστήριξη νομικών αξιώσεων ή όταν τα δικαστήρια ενεργούν υπό τη δικαιοδοτική της ιδιότητα», ή επικουρικά τη συγκατάθεση του υποκειμένου (περ. α'), το απαραίτητο της επεξεργασίας για την προστασία ζωτικών συμφερόντων του υποκειμένου ή άλλου προσώπου (εάν υπάρχει αδυναμία συγκατάθεσης) (περ. γ'), ή τέλος, σε περιπτώσεις που θέλουμε να κάνουμε χρήση δεδομένων αντιδίκου, μπορεί να αξιοποιηθεί ενδεχομένως η περ. ε' που αναφέρεται σε δεδομένα που έχουν προδήλως δημοσιοποιηθεί από το υποκείμενο των δεδομένων.

4.3 Αρχές που διέπουν την επεξεργασία

Κατά τα ειδικότερα οριζόμενα στον ΓΚΠΔ, της κάθε υπεύθυνος επεξεργασίας, έτσι και ο δικηγόρος θα πρέπει κατά τη συλλογή και επεξεργασία των δεδομένων να τηρεί της βασικές αρχές που προβλέπονται για όλους της υπευθύνους επεξεργασίας. Θα πρέπει να περιορίζει τα δεδομένα που χρησιμοποιεί σε αυτά που είναι απολύτως αναγκαία, πρόσφορα και κατάλληλα για τον σκοπό που τα προορίζει (αρχή της ελαχιστοποίησης), να είναι αυτά ακριβή και αληθινά, να διατηρούνται ασφαλή¹⁴ και να διαγράφονται όταν παρέλθει ο απαραίτητος χρόνος και δεν απαιτούνται πια για την εκπλήρωση ουδενός

¹⁴ Παραδείγματα: «clean desk policy» κλειδώνοντας με ασφάλεια τον υπολογιστή και τα αρχεία μας, η εισαγωγή κωδικών για το ξεκλείδωμα εφαρμογών ή φορητών μονάδων αποθήκευσης όπως τα usb sticks, να επικοινωνούμε από ασφαλείς διαύλους επικοινωνίας και να καταστρέφουμε αρχεία που δεν χρησιμοποιούμε πια (Αναστασόπουλος, 2018).

σκοπού, αλλά και να μην καθίσταται δυνατή η πρόσβαση στα αρχεία σε όσους δεν καλύπτονται από το δικηγορικό απόρρητο.

4.4 Υποχρεώσεις

- Αρ. 30: Τήρηση αρχείων επεξεργασίας:

Οι δικηγόροι είναι υπόχρεοι στην τήρηση αρχείων επεξεργασίας κατά το άρ. 30 ΓΚΠΔ, της αναφέρει και η ΑΠΔΠΧ σε σχετικές γνωμοδοτήσεις της (Μήτρου, Γιαννόπουλος, Παναγοπούλου, & Βαρβέρης, 2018). Τα αρχεία επεξεργασίας αποτελούν εργαλεία που βοηθούν τη σωστή οργάνωση των δεδομένων και τη λογοδοσία του υπευθύνου. Τα αρχεία επεξεργασίας περιλαμβάνουν κατ' ελάχιστον τα στοιχεία του υπευθύνου επεξεργασίας, της σκοπούς της επεξεργασίας, της κατηγορίες δεδομένων και των υποκειμένων της, της αποδέκτες των δεδομένων, τον προορισμό των δεδομένων όταν αυτά διαβιβάζονται σε τρίτες χώρες, της προθεσμίες για τη διαγραφή της και τα ληφθέντα μέτρα ασφαλείας.

- Διενέργεια εκτίμησης αντικτύπου επεξεργασίας

Η εκτίμηση αντικτύπου, της διευκρινίζεται με την αιτιολογική σκέψη 91, αφορά υπευθύνους που τελούν συστηματικά επεξεργασία μεγάλης κλίμακας, με μεγάλο αριθμό υποκειμένων και πιθανότητα πρόκλησης υψηλού κινδύνου. Στη συνέχεια δε κάνοντας ειδική αναφορά της δικηγόρους, της εξαιρεί από αυτή την υποχρέωση, καθώς δεν θεωρείται πως τελούν επεξεργασία μεγάλης κλίμακας. Από αυτή τη διαπίστωση θα πρέπει ενδεχομένως να εξαιρεθούν οι μεγάλες δικηγορικές εταιρείες (Μήτρου, Γιαννόπουλος, Παναγοπούλου, & Βαρβέρης, 2018).

- Διαφάνεια – Ενημέρωση – Πρόσβαση – Λήθη – Φορητότητα

Ο δικηγόρος οφείλει να ενημερώνει σαφώς το υποκείμενο των δεδομένων (πελάτη του) για κάθε τι που αφορά τη συλλογή των δεδομένων της, της σκοπούς της, τα δικαιώματά της κλπ, ενώ πρέπει εντός μηνός από τη λήψη αιτήματος εκ μέρους του υποκειμένου των δεδομένων να ανταποκρίνεται σε αυτά επιτρέποντας την πρόσβαση, να φροντίζει για την επικαιροποίησή της ή τη διαγραφή και την παύση της περαιτέρω συλλογής ή επεξεργασίας τους εφόσον το υποκείμενο εναντιωθεί σε αυτήν. Σχετικά με το δικαίωμα στη φορητότητα των δεδομένων, αυτό ικανοποιείται πλήρως με την εφαρμογή των διατάξεων του Κώδικα των Δικηγόρων περί παράδοσης φακέλου.

- Μέτρα ασφαλείας

Οι κίνδυνοι που τα δεδομένα αντιμετωπίζουν, περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων την τυχαία ή παράνομη καταστροφή της, την απώλεια ή αλλοίωση, την πρόσβαση μη δικαιουμένων της τούτο προσώπων σε αυτά, ή την εσφαλμένη ή άνευ αδείας κοινοποίησή της σε τρίτους. Από της κινδύνους της μπορεί να της προστατέψει η λήψη μέτρων τεχνικών και οργανωτικών, η οποία άλλωστε αποτελεί και υποχρέωση του υπευθύνου επεξεργασίας βάσει ΓΚΠΔ (αρ. 32). Ενδεικτικά τα μέτρα αυτά περιλαμβάνουν την κρυπτογράφηση, τη χρήση ειδικών λογισμικών προστασίας από ιούς και κακόβουλα προγράμματα, την ελεγχόμενη πρόσβαση των συνεργατών σε κάθε αρχείο που τηρείται, την «φυσική» ασφάλεια των αρχείων και των χώρων της οποίους αυτά φυλάσσονται, την ασφαλή διαγραφή των δεδομένων που πια δεν χρειαζόμαστε, την χρήση ισχυρών κωδικών ασφαλείας και την τήρηση αρχείων back-up (αντιγράφων ασφαλείας).

4.5 Προσωπικά δεδομένα εντολέων – τήρηση απορρήτου

Οι υποχρεώσεις που πηγάζουν από τον Κανονισμό δεν αλληλοαναιρούνται με της υποχρεώσεις που δεσμεύουν τον δικηγόρο περί απορρήτου, αλλά ισχύουν παράλληλα με αυτές (Μήτρου, Γιαννόπουλος, Παναγοπούλου, & Βαρβέρης, 2018). Επομένως από έναρξη ενασχόλησης με μία υπόθεση, κατά τη διάρκειά της και μετά το πέρας της ή μετά την ενδεχόμενη ανάκληση της εντολής από τον πελάτη, ο δικηγόρος θα δεσμεύεται τόσο από της υποχρεώσεις εμπιστευτικότητας που αποτελούν απόρροια της γενικότερης αρχής της ασφάλειας του άρ. 32 ΓΚΠΔ, όσο και από την υποχρέωση τήρησης απορρήτου για όσα ο εντολέας του εμπιστεύεται, της αυτή διατυπώνεται στο άρ. 38 του Κώδικα Δικηγόρων (Ν.4194/2013) και στα άρ. 32 και 36 του Κώδικα δεοντολογίας του δικηγορικού λειτουργήματος. Οι υποχρεώσεις αυτές βαίνουν παραλλήλως και συρρέουν, με της διατάξεις περί απορρήτου να είναι όχι μόνο ειδικότερες αλλά και αυστηρότερες ως ευρύτερες. Παράλληλα τα προσωπικά δεδομένα των πελατών διαφυλάσσονται και με την καθιέρωση ποινικής ευθύνης για παραβίαση επαγγελματικής εχεμύθειας (άρ. 371 ΠΚ) και με την απαγόρευση μαρτυρικής κατάθεσης (212 ΚΠΔ). Ενδεικτική του εύρους της προστασίας που επιφυλάσσει το δικηγορικό απόρρητο ήταν η ρητή εξαίρεση από της διατάξεις του Ν. 2472/1997 των δικηγόρων από την υποχρέωση γνωστοποίησης συλλογής και λειτουργίας αρχείου των πελατών της, λόγω της τήρησης του δικηγορικού απορρήτου με το αρ. 7^Α, ε΄. Βεβαίως, το δικηγορικό απόρρητο δεν απαλλάσσει της δικηγόρους από την τήρηση των υποχρεώσεων του νόμου, καθώς η έννοια του δικηγορικού απορρήτου είναι πιο στενή και

μερική από την υποχρέωση νόμιμης επεξεργασίας των δεδομένων βάσει ΓΚΠΔ, περιλαμβάνει δε μόνο όσα εμπιστεύθηκε ο πελάτης στον δικηγόρο του ως απόρρητα (Τσόλιας, 2018). Επομένως, το δικηγορικό απόρρητο δεν εξαιρεί συλλήβδην της δικηγόρους από την εφαρμογή του ΓΚΠΔ αλλά μπορεί να προκαλέσει τη διαμόρφωση ενός ειδικού ελεγκτικού καθεστώτος από της εθνικές αρχές (αρ. 90 ΓΚΠΔ) και μπορεί να λειτουργήσει ως λόγος απόρριψης αιτήματος τρίτων προσώπων για πρόσβαση και λήψη αντιγράφων από τη δικογραφία που τηρεί ο δικηγόρος.

Αντίθετα, έναντι τρίτων και δη φορολογικών αρχών, διευρυμένη πρέπει να λογίζεται η έννοια του επαγγελματικού απορρήτου και να παρέχεται ειδική προστασία από το νόμο. Το ζήτημα που προέκυψε και επέλυσε το Δ.Ε.Ε. στην υπόθεση C-694/20 “Orde van Vlaamse Balies etc. v. Vlaamse Regering” με την από 8-12-2022 απόφασή του, αφορούσε την υποχρέωση που επιβάλλει η οδηγία 2011/16/ΕΕ με την τροποποίησή της από την οδηγία 2018/822 και οι επιμέρους εφαρμοστικοί νόμοι σε κάθε «ενδιάμεσο» ο οποίος εμπλέκεται ακόμα και με παροχή συμβουλών στην εφαρμογή ρυθμίσεων δυνητικά επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού, να υποβάλλει υποχρεωτικά πληροφορίες στις αρμόδιες αρχές. Η οδηγία επιφύλαξε τη περαιτέρω συγκεκριμενοποίηση των κανόνων για εξαίρεση των προσώπων που δεσμεύονται από επαγγελματικό απόρρητο στον εθνικό νομοθέτη. Ωστόσο, το φλαμανδικό δίκαιο προέβλεψε πως όταν κάποιος ενδιάμεσος δεσμεύεται από επαγγελματικό απόρρητο (π.χ. ο δικηγόρος), οφείλει να το γνωστοποιήσει εγγράφως και αιτιολογημένα στους λοιπούς ενδιαμέσους, μετακυλιντώντας τους την ευθύνη. Το δικαστήριο, με τη συνδυαστική εφαρμογή του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ και του άρθρου 7 του Χάρτη, καταλήγει πως στην έννοια του δικηγορικού απορρήτου δεν εντάσσεται μόνο το περιεχόμενο των νομικών συμβουλών που ο δικηγόρος παρέχει στον πελάτη του, αλλά και το ίδιο το γεγονός της ύπαρξης αυτής της σχέσης μεταξύ τους.

4.6 Προσωπικά δεδομένα τρίτων προσώπων

Κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του ο δικηγόρος συλλέγει και επεξεργάζεται προσωπικά δεδομένα και τρίτων προσώπων – πέραν των πελατών του (ενδεικτικά: αντίδικοι, μάρτυρες, εξωτερικοί συνεργάτες κλπ). Ως της αυτά ισχύουν οι διατάξεις του Κανονισμού της αναλύθηκαν παραπάνω, επομένως βασικό κριτήριο νομιμοποίησης της χρήσης αποτελεί η εκτέλεση της σύμβασης εντολής και η υπεράσπιση των δικαιωμάτων του πελάτη του ενώπιον των δικαστικών και άλλων αρχών (ανάγκη θεμελίωσης, άσκησης ή

υποστήριξης νομικών αξιώσεων) με την τήρηση πάντα των βασικών αρχών επεξεργασίας και του νόμου.

5. ΠΑΡΑΝΟΜΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ – ΑΣΤΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ

Για την αποτελεσματική περιφρούρηση και άμυνα των φυσικών προσώπων από κάθε παράνομη πράξη επεξεργασίας με προσβολή των προσωπικών τους δεδομένων, ο νόμος οφείλει να παρέχει τα κατάλληλα εργαλεία προληπτικά. Έτσι μόνον επιτυγχάνει τη γενική συμμόρφωση και τη βεβαιότητα σεβασμού των παρεχόμενων στα φυσικά πρόσωπα δικαιωμάτων. Φυσικά εφόσον πληρούνται οι όροι που θέτουν ο ΑΚ (ή ο ΕισΝΑΚ για τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου) για την ενδοσυμβατική ή αδικοπρακτική ευθύνη (298, 299, 330, 914 και 932 ΑΚ), ή για τα ειδικότερα οριζόμενα στα άρθρα 57-59 ΑΚ σχετικά με την προσβολή της προσωπικότητας, ο θιγόμενος διαθέτει όλα τα απαραίτητα μέσα για να αμυνθεί προσηκόντως. Ωστόσο, ο ενωσιακός νομοθέτης χάριν πληρότητας και επ' ευκαιρία της δυνατότητας για άμεση και ενιαία εφαρμογή του νομικού κειμένου του, την οποία δυνατότητα του προσέφερε η υιοθέτηση του τύπου του «κανονισμού», συμπεριέλαβε ειδικότερες προβλέψεις για τη θεμελίωση αστικής ευθύνης κάθε υπόχρεου, λόγω πρόκλησης ζημίας από παράβαση των διατάξεων του ΓΚΠΔ. Τα κείμενα αυτά λειτουργούν συμπληρωματικά, με τον ΓΚΠΔ να συμβάλλει ιδιαιτέρως και να μας επικουρεί, ως ειδικότερος, στη θεμελίωση του παρανόμου.

Στο άρθρο 82 ΓΚΠΔ θεσπίζεται η αξίωση αποζημίωσης κάθε προσώπου που υφίσταται ζημία, υλική ή μη, λόγω παραβίασης διατάξεων του Κανονισμού¹⁵, η οποία αξίωση θα στρέφεται κατά του υπευθύνου ή (και) εκτελούντος την επεξεργασία. Απαιτείται επομένως παραβίαση των διατάξεων του Κανονισμού, αλλά και πράξη επεξεργασίας η οποία μπορεί να είναι νόμιμη αλλά να προκαλεί ζημία στο φυσικό πρόσωπο¹⁶. Η ζημία (υλική – θετική, αποθετική, διαφυγόντα κέρδη – και ηθική βλάβη) αυτή πρέπει να επέρχεται πραγματικά και δεν αρκεί η απειλή κινδύνου βλάβης, ενώ απαραίτητη είναι η απόδειξη της

¹⁵ Ή και κατ' εξουσιοδότηση πράξης ή εφαρμοστικού του κανονισμού νόμου των κρατών – μελών, όπως προκύπτει και από την αιτιολογική σκέψη με αριθμό 146 του προοιμίου του ΓΚΠΔ.

¹⁶ ΔΕΕ C300-21: Όπως έκρινε το Δικαστήριο, το δικαίωμα για αποζημίωση του άρθρου 82 ΓΚΠΔ απαιτεί τη σωρευτική συνδρομή των τριών προϋποθέσεων της παράβασης του ΓΚΠΔ, της υλικής ή ηθικής ζημίας και της αιτιώδους συνάφειας μεταξύ των δύο.

ύπαρξης αιτιώδους συνδέσμου, αιτιώδους σύνδεσης δηλαδή μεταξύ της παραβίασης του Κανονισμού και της προκληθείσας ζημίας (Ιγγλεζάκης, Δίκαιο Πληροφορικής, 2021), με βασική εφαρμοζόμενη θεωρία αυτή της πρόσφορης αιτιότητας¹⁷. Με τη διάταξη αυτή διασφαλίζεται ένα ενιαίο επίπεδο προστασίας ανά τα κράτη – μέλη σε επίπεδο αστικής ευθύνης, ανεξαρτήτως των προβλέψεων των εκάστοτε εθνικών δικαίων. Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι τείνει να θεωρηθεί άκυρη οποιαδήποτε ρήτρα παραίτησης/ απαλλαγής του υπόχρεου από την ευθύνη του άρθρου 82 ΓΚΠΔ, ακόμα και για ελαφρά αμέλεια (Γερασπούλου, 2021).

Στο προϊσχύσαν καθεστώς της οδηγίας 95/46/ΕΚ δεν προβλεπόταν η ευθύνη του εκτελούντος την επεξεργασία ούτε η ικανοποίηση της μη υλικής ευθύνης, η οποία όμως συμπεριλήφθηκε στον ν. 2472/1997, στο άρθρο 23 παρ. 1. Επιπλέον, σημαντική είναι η συμπερίληψη και των υπευθύνων και εκτελούντων την επεξεργασία που μπορεί να έχουν δημόσιο χαρακτήρα (π.χ. ν.π.δ.δ.), οι οποίοι αποκλείονταν από το άρθρο 23 παρ. 1 του ν. 2472/1997¹⁸. Σημαντικές ακόμα είναι οι προβλέψεις περί εις ολόκληρον ευθύνης¹⁹ όταν σε επεξεργασία προβαίνουν περισσότεροι του ενός υπόχρεοι (άρθρο 26 ΓΚΠΔ), ή όταν διαφέρουν ο υπεύθυνος από τον εκτελούντα την επεξεργασία, καθώς και η δυνατότητα που δίνει η παράγραφος 3 για απαλλαγή εκ της ευθύνης του όποιου υπόχρεου αποδείξει πως το γεγονός που προκάλεσε τη ζημία δεν εμπίπτει στη σφαίρα ευθύνης/ ελέγχου του, άρα δεν έγινε με υπαιτιότητά του (νόθος αντικειμενική ευθύνη).

Δικαιούχος αποζημίωσης κατά το άρθρο 82 ΓΚΠΔ προβλέπεται ρητά πως είναι «κάθε πρόσωπο» που ζημιώθηκε και όχι μόνο το υποκείμενο των δεδομένων. Παράλληλα και με μία τελολογικά συσταλτική ερμηνεία της διάταξης, προβάλλεται η ανάγκη περιορισμού του πεδίου εφαρμογής του άρθρου μόνο υπέρ φυσικών και όχι νομικών προσώπων, τα οποία θα κληθούν να προστρέξουν στα επιμέρους εθνικά δίκαια (Γερασπούλου, 2021).

5.1 Ο υπολογισμός της αποζημίωσης

¹⁷ Όπως στις από 30-1-2014 προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέως Juliane Kokott στις σκέψεις 40-42 επί της υπόθεσης Kone AG, C-557/12.

¹⁸ Με την απόφαση ΔΠρΑθ 16605/2019 ωστόσο, έγινε δεκτή η επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης, την οποία το δικαστήριο βάσισε στα άρθρα 105-106 ΕισΝΑΚ και στο άρθρο 932 ΑΚ (Γερασπούλου, 2021).

¹⁹ Στην ΑΠ 163/2020 περιγράφεται η εις ολόκληρον ευθύνη όπως θεμελιωνόταν στο προϊσχύσαν καθεστώς του ν. 2472/1997.

Η προσβολή της προσωπικότητας που μπορεί να λάβει χώρα με την παράνομη χρήση προσωπικών δεδομένων, π.χ. με την προσκόμισή της σε ένα δικαστήριο, ενεργοποιεί το δικαίωμα του θιγόμενου σε ανόρθωση της ζημίας που υπέστη με την επιδίκαση ανάλογης αποζημίωσης. Το ύψος της οφειλόμενης αποζημίωσης κρίνεται από το Δικαστήριο, το οποίο δρα με διακριτική ευχέρεια και όχι ακολουθώντας αυστηρούς κανόνες. Λαμβάνει υπ' όψιν του το είδος και βάρος της προσβολής/ παράβασης, την έκταση της επελευθούσας βλάβης, την ύπαρξη ή μη προσφορότητας για σημαντική προσβολή εννόμων συμφερόντων του προσβαλλομένου, τον συγκεκριμένο ή αφηρημένο χαρακτήρα της βλάβης, τον αντίκτυπο στην ηθική συγκρότηση του προσβαλλομένου και την ύπαρξη δόλου ή αμέλειας στο πρόσωπο του ζημιώσαντος. Σε κάθε περίπτωση, το Δικαστήριο δεσμεύεται από την αρχή της αναλογικότητας και οφείλει να αιτιολογεί την κρίση του, χωρίς να υπερβαίνει τα ακραία όρια της διακριτικής του ευχέρειας, την κοινή πείρα, τη συνήθη δικαστηριακή πρακτική και τη συνείδηση για το δίκαιο²⁰. Σημαντικό είναι της για τον υπολογισμό του μεγέθους της προσβολής και το κριτήριο της δημοσιότητας που έλαβε αυτή. Για παράδειγμα, η απόφαση με αρ. 733/2009 Εφετείου Θεσ/νίκης έκρινε ότι τα υπό κρίση δικόγραφα, τα οποία παρανόμως προσκομίστηκαν σε δίκη μεταξύ των ιδίων διαδίκων αλλά με αντικείμενο μη σχετικό με την αρχική δίκη, εφόσον δεν συμπεριλήφθησαν στα αναγνωστέα από τον αρμόδιο εισαγγελέα, δεν αποτέλεσαν αντικείμενο γνώσης πολλών προσώπων, περιοριζόμενου με τον τρόπο αυτό του εύρους της προσβολής.

Πράγματι, στην υπόθεση C300-21, το Δ.Ε.Ε. έκρινε πως αντίθετη στον Κανονισμό θα ήταν η οποιαδήποτε θέσπιση ελαχίστου ορίου ζημίας ή αιτούμενης αποζημίωσης και πως εφόσον ο ΓΚΠΔ δεν περιλαμβάνει κανόνες σχετικούς με την εκτίμηση των αποζημιώσεων εναπόκειται τελικά στο νομικό σύστημα του εκάστοτε κράτους-μέλους η πρόβλεψη των κανόνων και των κριτηρίων που θα λαμβάνονται υπόψη για τον καθορισμό της

²⁰ Ευτελές κρίθηκε το επιδικασθέν ποσό αποζημίωσης των 50 ευρώ για κάθε προσβολή (100 ευρώ στο σύνολο) με την απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Ξάνθης υπ' αριθμ. 34/2018, την οποία αναίρεσε η με αρ. 79/2020 απόφαση του Αρείου Πάγου, λόγω μη τήρησης της αρχής της αναλογικότητας κατά τον υπολογισμό ευλόγου αποζημίωσης και συνακόλουθης προσβολής τόσο του σεβασμού της αξίας του ανθρώπου (για τον παθόντα) όσο και του δικαιώματος στην περιουσία (για τον υπόχρεο σε αποζημίωση), καθώς, όπως αναφέρει, όταν το Δικαστήριο επεμβαίνει σε διαφορές μεταξύ ιδιωτών, οφείλει «να τηρεί μια δίκαιη ισορροπία ανάμεσα στα αντιτιθέμενα συμφέροντα, με παράλληλη προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων». (ΑΠ 79/2020, διαθέσιμη στον διαδικτυακό τόπο: https://www.dsanet.gr/Epikairothta/Nomologia/AP%2079.2020.htm?fbclid=IwAR0Gh10X2oOotO5TbP9_yglCipWWwefc6oOdeXzPuIXKcbuU9OG-8JLvcA).

«αποτελεσματικής» αποζημίωσης, με σεβασμό στην αντισταθμιστική λειτουργία -έναντι της επελθούσας ζημίας, που αυτή καλείται να επιτελέσει.

6. ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΩΣ ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Είτε αναφερόμαστε σε διαδικασίες τακτικής ή εκουσίας δικαιοδοσίας, πολύ συχνά στην πράξη ανακύπτει η ανάγκη χρήσης αποδεικτικών μέσων που περικλείουν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα διαφόρων φυσικών προσώπων. Σχετικά με τα δεδομένα που αφορούν τους πελάτες-εντολείς του, ο δικηγόρος καλύπτεται στη χρήση τους από τη σύμβαση εντολής, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, και από την ανάγκη της πληρέστερης δυνατής υπεράσπισης των δικαιωμάτων τους και υποστήριξης των ισχυρισμών τους ενώπιον του δικαστηρίου. Επομένως το βασικό πρόβλημα εντοπίζεται όταν τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που πρόκειται να τύχουν επεξεργασίας με την προσκόμισή τους ως αποδεικτικών μέσων αφορούν ένα άλλο φυσικό πρόσωπο, είτε τον αντίδικο είτε τρίτον.

Η χρήση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα άλλων φυσικών προσώπων μας είναι πολύ συχνά απαραίτητη για την απόδειξη των ισχυρισμών μας ενώπιον των δικαστικών αρχών. Ωστόσο, πολύ συχνά αυτή η περαιτέρω επεξεργασία τους, εφόσον πρόκειται για δεδομένα τα οποία έχουν ήδη αποκτηθεί για κάποιον άλλο σκοπό ή στο πλαίσιο μιας άλλης έννομης σχέσης, θα πρέπει να επανεκτιμάται με βάση το άρθρο 6 παρ. 4 ΓΚΠΔ και την αιτιολογική σκέψη 50.

Ως εκ τούτου, η επεξεργασία για σκοπό άλλον από εκείνο για τον οποίο έχουν συλλεγεί θα επιτρέπεται εφόσον αυτή θα στηρίζεται στο δίκαιο του κράτους μέλους και θα αποτελεί μέτρο αναγκαίο και αναλογικό σε μια δημοκρατική κοινωνία, κατά τους όρους της αρχής της αναλογικότητας και θα έχει σκοπό τη διασφάλιση κάποιου από τους σκοπούς που εκτίθενται στο άρθρο 23 παρ. 1 ΓΚΠΔ. Πρόκειται δηλαδή για την ανάγκη διαφύλαξης σκοπών γενικού δημοσίου συμφέροντος η οποία θα καταστήσει επιτρεπτή την περαιτέρω επεξεργασία τους, ακόμα και αν ο αρχικός σκοπός συλλογής τους δεν προέβλεπε ούτε κάλυπτε την πιθανότητα περαιτέρω χρήσης τους.

Επιπλέον, ακόμα και αν η συλλογή των προσωπικών δεδομένων είχε γίνει κατά τρόπο που ενέπιπτε στις εξαιρέσεις «οικιακής/ προσωπικής χρήσεως», πρέπει να επισημάνουμε πως όταν αυτά συλλέγονται και προορίζονται να χρησιμοποιηθούν για λόγο που εκφεύγει της περιορισμένης αυτής χρήσης, όπως είναι η χρήση τους ενώπιον ενός δικαστηρίου, θεωρείται πως «δημοσιοποιούνται» και άρα δεν εξαιρούνται του ελέγχου που τους επιφυλάσσει η νομοθεσία (Παναγοπούλου-Κουτνατζή, Περί της προσωπικής και οικιακής χρήσεως των προσωπικών δεδομένων, 5/2013).

Για παράδειγμα, στην απόφαση «C-268/21 - Norra Stockholm Bygg» του Δ.Ε.Ε., η πρόβλεψη του σουηδικού Κώδικα Δικονομίας για την δυνατότητα στα πολιτικά δικαστήρια να διατάσσουν την προσκόμιση περαιτέρω αποδεικτικών στοιχείων²¹, αποτελεί αφ' εαυτής νομική βάση για την περαιτέρω επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων, η οποία παρά το ότι διαφέρει από την νομική βάση που επέτρεψε αρχικά τη συλλογή των υπό κρίση δεδομένων (στην προκειμένη περίπτωση επρόκειτο για τη συλλογή των ωρών εργασίας των υπαλλήλων στα μητρώα προσωπικού για χρήση από τη φορολογική διοίκηση), και παρά το ότι εξυπηρετούσε άλλους σκοπούς δημοσίου συμφέροντος (τον έλεγχο αδήλωτης εργασίας και τη ρύθμιση του ανταγωνισμού), και δεν έχει εμφιλοχωρήσει αλλά ούτε και απαιτείται σε κάποιο στάδιο η συγκατάθεση του υποκειμένου, μπορεί να αποτελέσει νόμιμη βάση για την επεξεργασία των δεδομένων.

Όπως τονίζει το Δ.Ε.Ε., μόνη η δικονομική αυτή πρόβλεψη δεν αρκεί για να στοιχειοθετήσει το νόμιμο. Απαραίτητη είναι επιπλέον η επί της ουσίας κρίση σχετικά με το αν αυτού του είδους η επεξεργασία αποτελεί «αναγκαίο και αναλογικό μέτρο σε μια δημοκρατική κοινωνία κατά την έννοια του άρθρου 6 παρ. 4 ΓΚΠΔ» και εγγυάται κάποιον από τους σκοπούς του άρθρου 23 παρ. 1 του ίδιου Κανονισμού. Στην περίπτωση στ' αυτού, περιλαμβάνεται ο σκοπός της «προστασίας της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης και των δικαστικών διαδικασιών», τον οποίο η προαναφερθείσα απόφαση ερμηνεύει ως αποβλέποντα στην προστασία της διαδικασίας απονομής της δικαιοσύνης από εσωτερικές ή εξωτερικές παρεμβάσεις και την ορθή οργάνωσή της. Αναφέρεται δε ρητά στην περίπτωση ι' του ίδιου άρθρου πως «η εκτέλεση των αξιώσεων αστικού δικαίου συνιστά επίσης σκοπό ικανό να δικαιολογήσει την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα για σκοπό διαφορετικό από εκείνον για τον οποίο συνελέγησαν.»

6.1 Η απόδειξη ως θεσμός της πολιτικής δίκης

Στη σύγκριση ιδιαίτερα με την ποινική δίκη, της οποίας απώτατος σκοπός είναι η εύρεση της αλήθειας, σκοπός της πολιτικής δίκης θεωρείται «η προστασία των ιδιωτικών δικαιωμάτων» (Καϊσης, 1986). Η διαφοροποίηση αυτή μας οδηγεί σε διαφορετικό χειρισμό των αποδείξεων, καθώς στην διαδικασία ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων δε μπορούν

²¹ Θεσμός αντίστοιχος με το ανακριτικό σύστημα που ισχύει στην εκουσία δικαιοδοσία της Ελληνικής Δικονομίας (βλ. ενότητα 7.5 της παρούσας).

να γίνονται δεκτά τα παράνομα ή μη πληρούντα τους όρους του νόμου αποδεικτικά μέσα, με μόνο λόγο το ότι αποτελούν το «ultimum refugium» του διαδίκου που τα επικαλείται. Τον σκοπό της «εύρεσης της αλήθειας» περιορίζουν άλλωστε στο πλαίσιο της αστικής δίκης, οι αρχές της διαθέσεως, της συζητήσεως και της οικονομίας της δίκης. Οι απόψεις του κοινωνιολόγου Luhmann για «νομιμοποίηση» της δικαστικής κρίσης από τη διαδικασία καθαυτή και όχι από την επιθυμητή ορθότητά της και του δικονομολόγου Wach ότι η αλήθεια μπορεί να είναι μόνο το «τυχαίο επακόλουθο» μίας δικαστικής κρίσης και όχι ο αυτοσκοπός της και πως η δεσμευτική της δύναμη απορρέει από τον αυταρχικό της χαρακτήρα μιας πράξης κρατικού χαρακτήρα, αναδεικνύουν τον χαλαρό δεσμό που θεωρείται πως υφίσταται ανάμεσα στην διαδικασία της πολιτικής δίκης και τον σκοπό «εύρεσης της αλήθειας». Ως επακόλουθο των παραπάνω, μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα – το οποίο θα μας βοηθήσει στην κρίση μας περί των παρανόμων αποδεικτικών μέσων ειδικά στο πλαίσιο των προσωπικών δεδομένων που πραγματεύεται η παρούσα – ότι «στην πολιτική δίκη η έρευνα της αλήθειας δεν μπορεί να αξιώσει απόλυτη προτεραιότητα» και ότι «κατά τη διερεύνηση της αλήθειας πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το μέγεθος της θυσίας που απαιτείται γι' αυτή» (Καϊσης, 1986).

6.2 Τα παράνομα αποδεικτικά μέσα

Για «παράνομα» ή «μη πληρούντα τους όρους του νόμου» αποδεικτικά μέσα κάνουμε λόγο όταν είτε ο τρόπος με τον οποίο αποκτήθηκαν οι αποδείξεις αυτές, είτε οι συνθήκες υπό τις οποίες γίνεται χρήση τους, αντιτίθεται σε κανόνα δικαίου. Στην περίπτωση των προσωπικών δεδομένων, αυτά μπορούν είτε να αποκτηθούν με παράνομο τρόπο (π.χ. ηχογράφηση συνομιλίας, κλοπή προσωπικών φωτογραφιών κλπ.), είτε η ίδια η χρήση τους στο δικαστήριο να αποτελεί παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων κατά τις ειδικότερες διατάξεις του νόμου, παρά την ενδεχόμενη νόμιμη απόκτησή τους.

Πρόκειται για μία προβληματική που γεννάται κατά τον συγκερασμό ουσιαστικού και δικονομικού δικαίου. Πιο συγκεκριμένα, ερευνάται κατά πόσο είναι θεμιτή η μετατροπή ενός «παρανόμου» – κατά το ουσιαστικό δίκαιο, σε ένα «απαράδεκτο» κατά το δικονομικό (Καμίνης, 1998).

Η αμηχανία σχετικά με την ορθή δικονομική αντιμετώπιση των παρανόμων αποδεικτικών μέσων που εισφέρονται στην πολιτική δίκη εξετάστηκε ιδιαίτερος στη γερμανική θεωρία, όπως εξηγεί στο έργο του για τα «παράνομα αποδεικτικά μέσα» ο Αθ.

Καϊσης (1986). Η αναλογική εφαρμογή των άρθρων 116-118 ΚΠοινΔ, τα οποία υποχρεώνουν τον δικαστή να παραπέμπει αρμοδίως τον δράστη που ενώπιόν του κατά την ώρα της συνεδρίασης διαπράττει αξιόποινη πράξη δεν ευσταθεί καθώς η κτήση των παρανόμων αποδεικτικών μέσων, όπως υποστηρίχθηκε, συμβαίνει σε έναν χώρο και χρόνο εξωδικαστικό, επομένως η νομική αντιμετώπισή της θα πρέπει να αναζητηθεί σε άλλη νόμιμη βάση. Η δε θέση που υποστηρίχθηκε περί πλασματικής υποκατάστασης της αλήθειας λόγω ματαίωσης των αποδείξεων κατ' αναλογική εφαρμογή του άρθρου 444 ΚΠολΔ, επίσης τυγχάνει ανεδαφική, καθώς ο νομοθέτης ορίζει ρητώς τις περιπτώσεις πλασματικής υποκατάστασης και δεν επιτρέπει

Η ελεύθερη απόδειξη, προηγήθηκε ιστορικά της τυπικής, καταργήθηκε όμως από την γερμανική δικονομία, δίνοντας χώρο στην άρση των περιορισμών ως προς τον αριθμό αλλά και τις προϋποθέσεις του παραδεκτού των τυπικών μέσων απόδειξης, με την σταδιακή ένταξη της δυνατότητας συνεκτίμησης και ατελών αποδεικτικών στοιχείων. Βεβαίως, σοβαρό αντεπιχείρημα ως προς την ανεξέλεγκτη εκτίμηση των αποδεικτικών μέσων παρουσιάζει η άποψη ότι η αρχή της ελευθέρως εκτιμήσεως των αποδεικτικών μέσων δεν αφορά την ελευθερία στο σχηματισμό της αποδεικτικής βάσης της απόφασης αλλά στην εκτίμηση του ήδη διαμορφωθέντος αποδεικτικού θεμελίου της, αποτελούμενου από εντελή αποδεικτικά μέσα. Δεν νομιμοποιεί δηλαδή τη χρήση ατελών, ανωνύμων αποδείξεων, αλλά απαλλάσσει απλώς τον δικαστή από την υπαγωγή της κρίσης του σε αυστηρούς κανόνες αποδεικτικής ισχύος και συναφείς (Κολοτούρος, 2002). στον δικαστή να τις κρίνει ελεύθερα.

Η λύση που επικράτησε ως προς αυτά τα αποδεικτικά μέσα διαχρονικά, είναι η έλλειψη αυστηρών διχοτομήσεων σχετικά με το αν επιτρέπεται ή όχι η χρήση τους με την πραγματοποίηση μιας στάθμισης μεταξύ των αντικρουόμενων αγαθών, εντός των ορίων που θέτει η αρχή της αναλογικότητας, με την τάση απαγόρευσης των αποδείξεων που θίγουν τον πυρήνα δικαιωμάτων όπως αυτό επί της προσωπικότητας και τη χρήση του κριτηρίου της «καλής πίστης» και του προστατευτικού σκοπού του κανόνα δικαίου που παραβιάσθηκε, εργαλείο που προτάθηκε στη γερμανική θεωρία με σκοπό την ελαστικοποίηση των αποδεικτικών απαγορεύσεων (Baumgartel, 1983). Η εύρεση του προστατευτικού σκοπού μιας διάταξης αποτελεί σαφώς ζήτημα ερμηνείας. Ο εντοπισμός του μας οδηγεί σε δεύτερο στάδιο στη στάθμιση με βάση την αρχή της αναλογικότητας, του κατά πόσο επιβάλλεται από λόγους δικονομικούς η χρησιμοποίηση του αποδεικτικού μέσου. Εάν δηλαδή η προσβολή του εννόμου αγαθού είναι ιδιαίτερα επουσιώδης σε σχέση με το

επίδικο ζήτημα, τότε κατά τον Baumgartel οδηγούμαστε στο παραδεκτό του αποδεικτικού μέσου, το οποίο δε θα θεωρηθεί ότι προσκρούει στην αρχή της καλής πίστεως. Σε συνδυασμό με τη θεωρία αυτή και καθώς η κακόπιστη συμπεριφορά διαδίκου δεν οδηγεί απευθείας στο απαράδεκτο, θα πρέπει να εφαρμόσουμε και την αρχή της «μη αντλήσεως ωφελημάτων εις βάρους άλλου από δικό μας πταίσμα». Η αρχή αυτή, αν και επίσης δεν οδηγεί στην κήρυξη του απαράδεκτου, μπορεί να δικαιολογήσει θεωρητικά την ανάγκη περιορισμού του παραδεκτού.

Στη νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων παρατηρήθηκε διαχρονικά ο διαχωρισμός ανάμεσα στο απολύτως απαράδεκτο των αποδεικτικών εκείνων μέσων που αποκτήθηκαν με προσβολή της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας ή της προσωπικότητας και το μάλλον παραδεκτό των αποδεικτικών μέσων που κτήθηκαν με τρόπο που παραβίαζε λοιπές διατάξεις του ουσιαστικού δικαίου²² (Καϊσης, 1986).

Έτσι, για παράδειγμα, όσα αποδεικτικά μέσα εμφανίζουν στοιχεία απορρήτου (βλ. και άρθρο 19 Συντ.) έχουν θεωρηθεί από τη νομολογία αυτομάτως απαράδεκτα, όπως επίσης και όσα αναφέρονται στην ιδιωτική ή απόρρητη σφαίρα της προσωπικότητας, όπως είναι τα προσωπικά ημερολόγια.

6.3 Οι αλλαγές του Ν. 4335/2015

Με τον Ν.4335/2015, τροποποιήθηκε το άρθρο 340 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, το οποίο έλαβε την εξής μορφή: «1) Το δικαστήριο λαμβάνει υπόψη τα αποδεικτικά μέσα που πληρούν τους όρους του νόμου, σύμφωνα με την προβλεπόμενη αποδεικτική δύναμη του καθενός. Λαμβάνει επίσης υπόψη και εκτιμά ελεύθερα και αποδεικτικά μέσα που δεν πληρούν τους όρους του νόμου, με την επιφύλαξη των άρθρων 393 και 394. 2) Εκτός από τις περιπτώσεις που ορίζει ρητά ο νόμος, το δικαστήριο κρίνει ελεύθερα τα αποδεικτικά μέσα και αποφασίζει κατά συνείδηση αν οι ισχυρισμοί είναι αληθινοί. Στην απόφαση πρέπει να αναφέρονται οι λόγοι που οδήγησαν το δικαστή να σχηματίσει την πεποίθησή του.»

Με την ένταξη των λεγόμενων «μη πληρούντων του όρους του νόμου αποδεικτικών μέσων» στην ευρύτερη έννοια των «ατελών αποδεικτικών μέσων», όπως αυτή ξεκίνησε με

²² Στις περιπτώσεις αυτές, όπως είναι φυσικό, μας απασχολεί νομολογικά η κρίση περί απαράδεκτου μόνο στις περιπτώσεις στις οποίες το «παράνομο αποδεικτικό μέσο» αποτελεί τη μοναδική απόδειξη, καθώς όπως είναι φυσικό όταν συντρέχουν πλήθος αποδεικτικών μέσων και με δεδομένη την έλλειψη υποχρέωσης ειδικής αναφοράς στις επιμέρους αποδείξεις κατά τη διατύπωση του σκεπτικού μιας απόφασης, ενδέχεται αυτά να λαμβάνονται υπόψη κατά τρόπο λανθάνοντα.

το ν.2915/2001 και συνεχίστηκε με την ένταξη των ενόρκων βεβαιώσεων στα απαριθμούμενα αποδεικτικά μέσα, με τον ν. 3994/2011 και την ανωτέρω τροποποίηση, επικράτησε ένα σύστημα «ελεύθερης ή κατ' επίφαση απόδειξης», καθώς θα λογίζονται εφεξής ως ισότιμα αποδεικτικά μέσα και τα πληρούντα τις προϋποθέσεις του νόμου και τα μη πληρούντα αυτές, ακόμα και σε διαδικασίες πέραν της εκουσίας (βλ. παρακάτω). Η τάση αυτή, σε συνδυασμό με την άρνηση της νομολογίας να δεχτεί τον αναιρετικό έλεγχο του αποδεικτικού συλλογισμού εν γένει, δημιουργεί μία αίσθηση επισφάλειας ως προς την εν γένει διαδικασία απονομής της δικαιοσύνης και του σχηματισμού της δικανικής πεποίθησης, με τις τροποποιήσεις αυτές να έχουν προκαλέσει αντιδράσεις στο χώρο της θεωρίας, η οποία προκρίνει την επιστροφή σε ένα αυστηρότερο σύστημα δικονομικής απόδειξης (Καλαβρός, Η Πολιτική Δικονομία ενόψει βασικών μεταρρυθμιστικών αναγκών του 21ου αιώνα, 2016).

6.4 Σύγκρουση δικαιωμάτων, αρ. 20 Συντ.

Το δικαίωμα για παροχή έννομης προστασίας (αρ. 20 Συντάγματος), συγκρούεται αναπόφευκτα με το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων (αρ. 9 Α Συντάγματος). Στην στάθμιση που πρέπει να λάβει χώρα ως ακόλουθο της σύγκρουσης μας βοηθάει το αρ. 19 παρ. 3 του Συντάγματος, όπως διατυπώθηκε με την αναθεώρηση του 2001, το οποίο μάλιστα δίνει προβάδισμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων.

Η συνταγματική διάταξη του αρ. 19 παρ. 3 μας υπενθυμίζει την απαγόρευση χρήσης κάθε αποδεικτικού που έχει αποκτηθεί κατά παράβαση του δικαιώματος στην ιδιωτικότητα και στην προστασία των προσωπικών δεδομένων (αρ. 9 και 9^Α) και του δικαιώματος στην ελεύθερη ανταπόκριση και επικοινωνία (αρ. 19 παρ. 1). «Η απονομή της δικαιοσύνης δεν πρέπει να γίνεται έναντι οποιουδήποτε τιμήματος», όπως έχει ειπωθεί στην ΟΛΑΠ 1/2001. Η διατύπωση ωστόσο της διάταξης αυτής έχει χαρακτηριστεί ιδιαίτερος αυστηρή. Πρέπει να τονιστεί ότι η διάταξη αυτή δεν έχει υπέρτερο κύρος έναντι των λοιπών συνταγματικών διατάξεων όπως είναι το δικαίωμα για παροχή έννομης προστασίας στο οποίο εντάσσεται το δικαίωμα απόδειξης. Έτσι λοιπόν, αφήνεται περιθώριο στάθμισης μεταξύ των αντικρουόμενων δικαιωμάτων (Ορφανουδάκης, 2003).

Επιπλέον, θεμέλιο του επιχειρήματος αυτού περί κάμψης της απόλυτης απαγόρευσης του αρ. 19 παρ. 3 αποτελεί και η μη αναθεωρήσιμη διάταξη του αρ. 2 παρ. 1 Σ. για την αξία του ανθρώπου (Ηλιοπούλου-Στράγγα, 2003), η οποία επιβάλλει τον περιορισμό

της απαγόρευσης όταν για παράδειγμα τα παρανόμως κτηθέντα αποδεικτικά μέσα αποτελούν το μόνο μέσο για την απόδειξη της αθωότητας ενός κατηγορουμένου²³.

Η νομολογία του Αρείου Πάγου έχει δώσει τη δυνατότητα κάμψης της εν λόγω απαγόρευσης, κάνοντας δεκτό στις αποφάσεις 611/2006 και 42/2004 ότι «η έλλογη αξιοποίηση αποδεικτικών μέσων που έχουν κτηθεί παράνομα (όπως π.χ. λόγω παραβίασης του ιδιωτικού απορρήτου κ.λπ.), είτε υπέρ είτε κατά του κατηγορουμένου εξασφαλίζει την ισορροπία στο σύστημα προστασίας αξιών κατά την αποδεικτική διαδικασία, σύμφωνα με τη βαθύτερη λογική του δικαίου, η οποία στηρίζεται στη στάθμιση των έννομων αγαθών και συμφερόντων και στη σύμμετρη κατ' αναλογία διαφύλαξή τους». Ως προς την απόδειξη της αθωότητας ενός κατηγορουμένου όταν ελλείπουν άλλα εξίσου αποτελεσματικά αποδεικτικά μέσα, η νομολογία του ΑΠ είναι πάγια στο ότι κάμπτεται το παράνομο της χρήσης τέτοιων αποδεικτικών μέσων καθώς εμφιλοχωρεί η στάθμιση των συνταγματικών δικαιωμάτων της ανθρώπινης αξίας και των αξιών της τιμής και της ελευθερίας που αποτελούν θεμελιώδεις αρχές και απολαύουν απόλυτης συνταγματικής προστασίας, πάντοτε με τον περιορισμό της αρχής της αναλογικότητας (αρ. 25 παρ. 1 Σ), μετά δηλαδή από την κατάλληλη στάθμιση της βαρύτητας του εγκλήματος και της αναγκαιότητας και προσφορότητας του αποδεικτικού μέσου που επιχειρείται να αξιοποιηθεί για τη θεμελίωση της αθωότητας του κατηγορουμένου (Λαζαράκος Γ. , 2016).

Το παράνομο δε της χρήσης τέτοιων αποδεικτικών μέσων που παραβιάζουν είτε τους κανόνες της προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, είτε το απόρρητο των επικοινωνιών θεμελιώνεται αφενός στο αρ. 22 παρ. 4 ν. 2472/1997 το οποίο προβλέπει ότι «όποιος χωρίς δικαίωμα επεμβαίνει με οποιονδήποτε τρόπο σε αρχείο δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ή λαμβάνει γνώση των δεδομένων αυτών ή τα αφαιρεί, αλλοιώνει, βλάπτει, καταστρέφει, επεξεργάζεται, μεταδίδει, ανακοινώνει, τα καθιστά προσιτά σε μη δικαιούμενα πρόσωπα ή επιτρέπει στα πρόσωπα αυτά να λάβουν γνώση των εν λόγω δεδομένων, ή τα εκμεταλλεύεται με οποιονδήποτε τρόπο, τιμωρείται με φυλάκιση και χρηματική ποινή και αν πρόκειται για ευαίσθητα δεδομένα με φυλάκιση τουλάχιστον ενός (1) έτους και χρηματική ποινή τουλάχιστον δύο χιλιάδων εννιακοσίων (2.900) έως τριάντα χιλιάδων (30.000) ευρώ, αν η πράξη δεν τιμωρείται βαρύτερα από άλλες διατάξεις.», αφετέρου στο αρ. 370 Α παρ. 1 Π.Κ., το οποίο προβλέπει πως: «όποιος αθέμιτα παγιδεύει ή με οποιονδήποτε άλλον τρόπο

²³ Σχετικά με τα οικονομικά εγκλήματα το αρ. 65 του ν. 4356/2015 επιτρέπει τη χρήση και των παρανόμως κτηθέντων αποδεικτικών μέσων (Λαζαράκος Γ. , 2016).

παρεμβαίνει σε συσκευή, σύνδεση ή δίκτυο παροχής υπηρεσιών τηλεφωνίας ή σε σύστημα υλικού ή λογισμικού, που χρησιμοποιείται για την παροχή τέτοιων υπηρεσιών, με σκοπό ο ίδιος ή άλλος να πληροφορηθεί ή να αποτυπώσει σε υλικό φορέα το περιεχόμενο τηλεφωνικής συνδιάλεξης μεταξύ τρίτων ή τα στοιχεία της θέσης και κίνησης της εν λόγω επικοινωνίας, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών.».

Προτού προχωρήσουμε σε μία περιπτωσιολογική ανάλυση με βάση τη νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων που σκοπό της έχει να αναδείξει ειδικότερους προβληματισμούς που έχουν προκύψει ως προς διαφορετικά είδη προσωπικών δεδομένων, μπορούμε να αναφερθούμε στην κοινή συνισταμένη της δέουσας δικαστικής αντιμετώπισης των διαφόρων ειδών προσωπικών δεδομένων που εισφέρονται ως αποδεικτικά μέσα, ανεξαρτήτως ακολουθητέας διαδικασίας. Πρόκειται για την εξέταση του κατά πόσο η επεξεργασία που επιχειρείται να γίνει στα προσωπικά δεδομένα, ειδικά όταν πρόκειται για δεδομένα ειδικών κατηγοριών, αποτελεί μια απόκριση αναλογική και αναγκαία, που εκπληρώνει με τη μικρότερη δυνατή επιβάρυνση – προσβολή του θιγόμενου προσώπου τον σκοπό της ένδικης προστασίας, δηλαδή της άσκησης, αναγνώρισης ή υπεράσπισης δικαιώματος ενώπιον του δικαστηρίου²⁴. Η αρχή της ελαχιστοποίησης αποκτά στην περίπτωση αυτή σημαίνοντα ρόλο. Εάν δηλαδή ο ίδιος σκοπός μπορεί να επιτευχθεί με τη χρήση λιγότερο παρεμβατικών μέσων, όπως, για παράδειγμα, με την εξέταση επιλεγμένων μαρτύρων, μία τέτοια λύση είναι προτιμητέα και θα πρέπει να κρίνεται κατά περίπτωση από το δικαστήριο που επιλαμβάνεται.

Στο σημείο αυτό ενδέχεται να έρθουμε αντιμέτωποι με ένα ζήτημα «προωθύτερου». Είναι έργο του δικηγόρου να κάνει εκ των προτέρων την στάθμιση έτσι ώστε να αποφευχθεί η προσβολή δικαιωμάτων τρίτων προσώπων, ή είναι έργο του δικαστή να αξιολογήσει τι θα λάβει υπόψη για την έκδοση της απόφασής του και τι θα απορριφθεί ως υπερβάλλον του αναγκαίου με βάση την αρχή της αναλογικότητας, ειδικά σε περιπτώσεις οριακές, κατά της οποίες αφ' εαυτή η κτήση και προσκόμιση αποδεικτικών μέσων δεν αποτελεί παράνομη πράξη αλλά ενδέχεται να αντιβαίνει απλώς στις αρχές της αναλογικότητας και της ελαχιστοποίησης. Τη λύση δίνει μεταξύ άλλων το ΔΕΕ στην απόφασή του επί της υποθέσεως με αριθμό «C-268/21, Norra Stockholm Bygg», όπου αναφέρεται πως το εθνικό δικαστήριο μπορεί να κρίνει ότι ορισμένα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα των διαδίκων ή και τρίτων, πρέπει να του κοινοποιηθούν έτσι ώστε να προβεί το ίδιο στην απαιτούμενη στάθμιση των

²⁴ Βλ. σχετικά: ΑΠ 353/2009 και 733/2009 Εφετείου Θεσσαλονίκης.

διακυβευομένων συμφερόντων. Το αποτέλεσμα της εκτίμησης στην οποία θα προβεί, θα το οδηγήσει είτε στο να επιτρέψει στον αντίδικο την πλήρη ή και μερική γνωστοποίηση των δεδομένων τα οποία του κοινοποιήθηκαν, είτε εφόσον κρίνει ότι μία τέτοια γνωστοποίηση θα υπερέβαινε το αναγκαίο μέτρο και την αρχή της ελαχιστοποίησης, να απορρίψει τη γνωστοποίησή τους, μη λαμβάνοντάς τα υπόψη.

Από τα παραπάνω, προκύπτει η ιδιαίτερος σημαντική θέση του δικαστή να κρίνει τις οριακές ιδίως περιπτώσεις εφαρμόζοντας τις βασικές αρχές που διέπουν όλο το σύστημα του ΓΚΠΔ, δηλαδή την αρχή της αναλογικότητας και της ελαχιστοποίησης, σε χρόνο μεταγενέστερο των ενεργειών των διαδίκων, δηλαδή αφού αυτοί επικαλεστούν τα επίμαχα αποδεικτικά μέσα, αλλά προγενέστερο της δικής του «επεξεργασίας», θα λέγαμε σε ένα επίπεδο κρίσης επί του παραδεκτού των αποδεικτικών μέσων, όπου με σαφήνεια θα κριθεί το εάν θα ληφθούν υπόψη για την έκδοση της απόφασης. Παράλληλα, δίνεται μία διαπλαστική αρμοδιότητα στον δικαστή να διατάξει την λήψη πρόσθετων μέτρων ασφαλείας των δεδομένων που αποτελούν μέρος μιας δικογραφίας, όπως την ψευδωνυμοποίησή τους, την απαγόρευση περαιτέρω κοινολόγησής τους κλπ.

6.5 Αποδεικτικά μέσα στην εκουσία δικαιοδοσία

Ακόμα και στην περίπτωση που το ίδιο το δικαστήριο διατάσσει την προσκόμιση αποδεικτικού μέσου, όπως συμβαίνει στις δίκες εκουσίας δικαιοδοσίας, στις οποίες επικρατεί το ανακριτικό σύστημα (744, 745, 751 ΚΠολΔ), δεν παύουν να ισχύουν οι κανόνες του ΓΚΠΔ περί επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων, κατά τον ορισμό του άρ. 4, σημείο 2, ως «χρήση» ή «κοινολόγησή» τους²⁵.

Όπως αναδεικνύεται μέσα από πρόσφατες αποφάσεις της εκουσίας δικαιοδοσίας και συγκεκριμένα του νόμου 3869/2010²⁶ (ενδεικτικά: ΕιρΑχαρνών 773/2022²⁷ και ΕιρΣαλαμίνας 13/2021²⁸), ο ιδιόρρυθμος χαρακτήρας της εκουσίας δικαιοδοσίας, ο οποίος συντείνει στην

²⁵ Βλ. σχετικά: C-180/21 Inspektor v Inspektorata kam Visshia sadeben savet, σκ. 72: 72.

²⁶ Οι υποθέσεις του Ν.3869/2010 (Ρύθμιση οφειλών υπερχρεωμένων προσώπων) αποτελούν «μη γνήσιες» υποθέσεις εκουσίας δικαιοδοσίας.

²⁷ Στην απόφαση αυτή το Δικαστήριο έλαβε υπόψη δημόσιες αναρτήσεις και φωτογραφίες της αιτούσας στην εφαρμογή «Facebook», με βάση τις οποίες έγινε δεκτή η ένσταση του καθ' ου πιστωτικού ιδρύματος για ανειλικρινή δήλωση και εν συνεχεία απερρίφθη η αίτησή της.

²⁸ Στην απόφαση αυτή το Δικαστήριο έλαβε υπόψη δημόσιες αναρτήσεις του υιού των αιτούντων στην εφαρμογή «Facebook» (φωτογραφίες, λεζάντες και περιγραφές), οι οποίες φανέρωναν ότι παρά τα όσα οι αιτούντες ισχυρίζονταν περί ανεργίας του υιού τους, αυτός εργαζόταν κανονικά άρα δεν τους επιβάρυνε οικονομικά όπως αναληθώς υποστήριζαν.

προστασία συμφερόντων «δημοσίας εμβέλειας», επιβάλλει την εφαρμογή του ανακριτικού συστήματος (αρ. 744 και 759 παρ. 3 ΚΠολΔ) και όχι του συγκεντρωτικού συστήματος συλλογής και αξιολόγησης των αποδεικτικών μέσων. Ως εκ τούτου, παρέχεται ελευθερία στον Δικαστή να δράσει με δική του πρωτοβουλία ώστε να συλλέξει, ερευνήσει και αξιολογήσει τα πραγματικά γεγονότα εκείνα που μπορούν να επηρεάσουν την έκβαση της δίκης, κατά τρόπο που προσομοιάζει στη συλλογή αποδείξεων που συντελείται στην ποινική δίκη.

Η εξουσία του Δικαστηρίου στις περιπτώσεις αυτές είναι απεριόριστη. Περιλαμβάνει ακόμη και άκυρα και ανυπόστατα αποδεικτικά μέσα, ή αποδεικτικά μέσα πέραν αυτών που περιλαμβάνει το άρθρο 339 ΚΠολΔ²⁹, εκτός των ανεπίτρεπτων αποδεικτικών μέσων³⁰. Το Δικαστήριο δεν αρκείται λοιπόν στα προσκομιζόμενα και επικαλούμενα από τους διαδίκους στοιχεία, αλλά χάριν της προστασίας του δημοσίου συμφέροντος μπορεί να στηρίξει την δικανική του κρίση και σε οποιοδήποτε άλλο αποδεικτικό μέσο επιθυμεί, με την έκδοση, για παράδειγμα, μη οριστικής απόφασης που θα διατάσσει την προσκόμιση οποιουδήποτε άλλου εγγράφου, την εξέταση άλλων μαρτύρων ή την επικοινωνία με κάποια δημόσια αρχή³¹.

²⁹ ΑΠ 236/2015, ΑΠ 769/2015.

³⁰ Απαγορευμένο αποδεικτικό μέσο θεωρείται οποιαδήποτε πληροφορία εξάγεται από «προφίλ» χρήστη ο οποίος έχει περιορίσει την ορατότητα των αναρτήσεών του μόνο προς ορισμένο κύκλο ατόμων («φίλοι» του) (ΕιρΑΘ 5551/2019).

³¹ ΑΠ 636/2017.

6.6 Περιπτώσιολογική επισκόπηση αποδεικτικών μέσων

6.6.1 Φωτογραφίες – κινηματογραφικές απεικονίσεις - μαγνητοφώνηση

Συχνά ανακύπτει στην πράξη το πρόβλημα της χρήσης φωτογραφιών ή κινηματογραφικών απεικονίσεων ως αποδεικτικών μέσων³² στην πολιτική δίκη³³. Ο κανόνας που μπορούμε να εφαρμόσουμε με βάση την «αρχή της δικονομικά απρόσιτης σφαίρας» (Καϊσης, 1986) υπαγορεύει πως εάν πρόκειται για φωτογράφιση προσώπου κρυφά και χωρίς τη βούλησή του, έχουμε προσβολή της προσωπικότητάς του (άρθρο 9 παρ. 1 Συντ. & άρθρο 57 Α.Κ.), άρα και παράνομο αποδεικτικό μέσο. Εάν αντιθέτως πρόκειται για φωτογράφιση ή οποιαδήποτε απεικόνιση για την οποία μπορεί να υποστηριχθεί πως υφίσταται υποχρέωση προς επίδειξη κατά τις σχετικές διατάξεις για τα έγγραφα. Φυσικά εξακολουθούν να θεωρούνται απαράδεκτα αποδεικτικά μέσα οι απεικονίσεις που φανερώνουν εκδηλώσεις από την ιδιωτική σφαίρα της ζωής ενός φυσικού προσώπου και όσες φανερώνουν συστηματική παρακολούθηση ή κατασκόπευση της ιδιωτικής ζωής κάποιου ατόμου, με προφανή τη γενικοπροληπτική στόχευση. Έτσι, ο Άρειος Πάγος στις αποφάσεις με αριθμούς 1317/2001 και 874/2004, οι οποίες αναφέρονταν σε υποθέσεις χρήσης κρυφής κάμερας, έκρινε με το εξής σκεπτικό, ότι «η απαγόρευση της με ειδικά τεχνικά μέσα μαγνητοσκόπησης αθεμίτως αφορά πράξεις ή εκδηλώσεις της προσωπικής και ιδιωτικής ζωής των τρίτων που είναι ικανές να επιφέρουν βλάβη στην προσωπικότητα και να μειώσουν την αξιοπρέπειά τους». Διακριτή θα είναι η μεταχείριση βιντεοσκοπημένου υλικού όταν οι πράξεις που αποτυπώνονται σε αυτό πραγματοποιούνται στο πλαίσιο άσκησης των ανατεθειμένων στα πρόσωπα που απεικονίζονται υπηρεσιακών καθηκόντων ή όταν οι πράξεις αυτές υπόκεινται σε δημόσιο έλεγχο και άσκηση κριτικής.

Σχετικά δε με τη παράνομη μαγνητοφώνηση, το απαράδεκτο της χρησιμοποίησής της στηρίζεται στην ελευθερία έκφρασης όπως εντάσσεται στο δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας (άρθρο 5 παρ. 1 Συντ.) (Καλαβρός, Η μαγνητοταινία στην πολιτική δίκη, 1991). Το παράνομο δε της παγίδευσης είτε τηλεφωνικής συνομιλίας είτε προφορικής προβλέπει ο Ποινικός Κώδικας στο άρθρο 370^{Α'}, στις παραγράφους 1 και 2

³² Το σύνολο αυτών των ειδών απόδειξης εντάσσονται στην έννοια του «ιδιωτικού εγγράφου» των άρθρων 443, 444 παρ.1 γ και παρ. 2 ΚΠολΔ.

³³ Σχετικές αποφάσεις: ΑΠ 331/1956, ΑΠ 494/1967.

αντίστοιχα. Η χρήση των αποτυπώσεων αυτών τιμωρείται αυτοτελώς με την ίδια ποινή (άρθρο 370 Α', παρ. 3).

6.6.2 Δεδομένα υγείας Δεδομένα ιατρικού φακέλου

Η με αριθμό 148/2017 απόφαση της Α.Π.Δ.Π.Χ. παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον σχετικά με τη χρήση δεδομένων υγείας αντιδίκου στην αστική δίκη, δίνοντας ταυτόχρονα και μία ποινική προέκταση στο εν λόγω ζήτημα. Πιο συγκεκριμένα, στην εν λόγω περίπτωση, ο αιτών ζητά να του παρασχεθεί η άδεια³⁴ να αποκτήσει πρόσβαση στα αποτελέσματα των ιατρικών εξετάσεων στις οποίες είχε υποβληθεί η εν διαστάσει σύζυγός του έτσι ώστε να αποδείξει όπως ισχυριζόταν ότι αυτή έκανε χρήση ναρκωτικών κατά την εγκυμοσύνη της. Τα δεδομένα αυτά θα τα χρησιμοποιούσε με σκοπό να αντικρούσει αίτηση ασφαλιστικών μέτρων που είχε ασκήσει η εν διαστάσει σύζυγός του εναντίον του με την οποία ζητούσε την καταβολή διατροφής σε αυτήν, την απαγόρευση να την πλησιάζει και να δημοσιοποιεί την ιδιωτική της ζωή στα μέσα ενημέρωσης προσβάλλοντας έτσι την προσωπικότητά της.

Τα δεδομένα υγείας αποτελούν «ευαίσθητα» δεδομένα, ή δεδομένα «ειδικών κατηγοριών». Στην έννοια αυτή περιλαμβάνονται πληροφορίες σχετικά με τη κατάσταση της υγείας ενός ζώντος προσώπου, παρελθούσας, παρούσας ή μέλλουσας, με την τυχόν λήψη φαρμάκων από αυτό, τη χρήση ναρκωτικών ουσιών, τη ψυχική του υγεία, την κύηση, ή τη νοσηλεία του (Παναγοπούλου-Κουτνατζή, 6/2015).

Στον Κώδικα Ιατρικής Δεοντολογίας (Ν. 3418/2005) προβλέπεται πως μπορούν κατ' εξαίρεση να χορηγηθούν ιατρικά πιστοποιητικά και σε τρίτο πρόσωπο πέραν του εξετασθέντος, με την προϋπόθεση ότι αυτό δικαιολογεί και αποδεικνύει έννομο συμφέρον. Θα πρέπει συνεπώς, να προκύπτει ο επιδιωκόμενος σκοπός επεξεργασίας, για παράδειγμα η χρήση ενώπιον δικαστηρίου για την αναγνώριση, άσκηση ή υπεράσπιση δικαιώματος καθώς επίσης και να πληρούνται οι απαιτήσεις περί αναλογικότητας, δηλαδή της αναγκαιότητας, προσφορότητας και ελαχιστοποίησης της προσβολής.

Η Αρχή στην παραπάνω περίπτωση αρνήθηκε να χορηγήσει την αιτούμενη άδεια καθώς έκρινε πως η χρήση του ιατρικού αυτού πιστοποιητικού δεν ήταν αναγκαία για την υπεράσπιση του αιτούντος στην ανοιγείσα αστική δίκη. Αντίθετα και λόγω του ότι

³⁴ Αναφερόμαστε στο προϊσχύσαν καθεστώς, του νόμου 2472/1997.

προέκυψαν ενδείξεις ποινικής ευθύνης της εν διαστάσει συζύγου του, η Αρχή διέταξε τη διαβίβαση του συνόλου των σχετικών εγγράφων της καταγγελίας στον αρμόδιο Εισαγγελέα Πλημ/κών Αθηνών για την περαιτέρω διερεύνηση της υπόθεσης.

Ακόμα και υπό το προϊσχύσαν καθεστώς η χορήγηση άδειας από την Αρχή ήταν απαραίτητη, ακόμα και αν είχε προηγηθεί εισαγγελική παραγγελία για χορήγηση δεδομένων υγείας από φορείς του δημοσίου τομέα, κατά το Ν 1756/1988 (Νούσκαλης, 2018).

Στη νομολογία της Αρχής παρατηρούμε παραδείγματα σταθμίσεων των αντικρουόμενων δικαιωμάτων και εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας σε παραδείγματα με μεγάλο ενδιαφέρον. Στην απόφαση με αρ. 26/2013, κατηγορούμενος αιτήθηκε τη χορήγηση πλήρους ιατρικού φακέλου της μηνυτριάς, όμως η Αρχή έκρινε πως η ικανοποίηση του αιτήματός του θα παραβίαζε την αρχή της αναλογικότητας, ενώ η απλή χορήγηση ενός πιστοποιητικού νοσηλείας θα ικανοποιούσε τον αιτούντα με τη μικρότερη δυνατή προσβολή του υποκειμένου. Παράλληλα διετάχθη η ενημέρωση του υποκειμένου από τον υπεύθυνο επεξεργασίας (ΙΚΑ) για τη διοχέτευση των ευαίσθητων προσωπικών της δεδομένων στον αιτούντα, κατά τα οριζόμενα στο αρ. 11 παρ. 9 του Ν. 2472/1997. Σε ένα παράδειγμα αστικού δικαίου (απόφαση 153/2013 ΑΠΔΠΧ), για την απόκρουση αγωγής αποζημίωσης από εργατικό ατύχημα, όπου και πάλι η εναγομένη εταιρεία αιτήθηκε πλήρη ιατρικό φάκελο της ενάγουσας, η Αρχή έκρινε πως η χορήγηση ειδικής ιατρικής βεβαίωσης που να πιστοποιεί τον χρόνο και την αιτία νοσηλείας της, την διάγνωση και τη ακολουθείσα θεραπεία θα ικανοποιούσε προσηκόντως τα συμφέροντα της αιτούσας, χωρίς να επιφέρει μία μεγαλύτερη από το αναγκαίο μέτρο προσβολή στο υποκείμενο των δεδομένων.

6.6.3 Αντίγραφα διοικητικών εγγράφων/ ιδιωτικών εγγράφων από δημόσιες υπηρεσίες

Με βάση το άρ. 5 του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας (ν. 2690/1999), η Διοίκηση είναι υποχρεωμένη να χορηγεί αντίγραφα διοικητικών εγγράφων ως ικανοποίηση υποβληθέντων εγγράφων αιτημάτων των εχόντων έννομο συμφέρον διοικουμένων. «Ειδικό» πρέπει να είναι το έννομο συμφέρον όσων αιτούνται από μια δημόσια υπηρεσία τη χορήγηση αντιγράφου ιδιωτικών εγγράφων, τα οποία είναι σχετικά με υπόθεσή του που εκκρεμεί ή διεκπεραιούται από την υπηρεσία αυτή. Το δικαίωμα αυτό των διοικουμένων δεν είναι απεριορίστο και οριοθετείται από τις παραγράφους 3 και 5 του ίδιου άρθρου, στις οποίες επισημαίνεται η απαγόρευση ικανοποίησης των σχετικών αιτημάτων των πολιτών στις

περιπτώσεις όπου παραβλάπεται απόρρητο κατά το νόμο, ή η ιδιωτική ή οικογενειακή ζωή τρίτου, ή εφόσον υπάρχουν δικαιώματα πνευματικής ή βιομηχανικής ιδιοκτησίας που μπορεί να πληγούν. Στην περίπτωση αυτή βεβαίως, όπως επισημαίνει η απόφαση με αριθμό 150/2017 της Α.Π.Δ.Π.Χ.³⁵, «εφ' όσον συντρέχει περίπτωση εξαίρεσης, η οποία όμως δεν αφορά όλο το περιεχόμενο του συγκεκριμένου εγγράφου, αλλά μέρος αυτού, χορηγητέο είναι απόσπασμα του εγγράφου, με απάλειψη του τμήματος που εμπίπτει στην εξαίρεση και σχετική περί τούτου μνεία στο αντίγραφο του αποσπάσματος».

Στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η αρμόδια διοικητική υπηρεσία διαπιστώνει είτε πως ελλείπει έννομο συμφέρον είτε πως παραβλάπεται – με τη χορήγηση στον αιτούντα αντιγράφου – το δικαίωμα στην προστασία της ιδιωτικής, οικογενειακής ζωής του φυσικού προσώπου που το έγγραφο αφορά, τότε ³⁶ μετά από τη λήψη έγγραφης αρνήσεως αποδοχής του αιτήματος και χορήγησης του αιτουμένου εγγράφου, μπορεί ο αιτών να αιτηθεί στον αρμόδιο Εισαγγελέα Πρωτοδικών την παραγγελία προς την αρμόδια υπηρεσία του Δημοσίου, ν.π.δ.δ., ή φορέα της γενικής κυβέρνησης (αφ. 14 του ν. 4270/2014) για την ικανοποίηση του αιτήματος.

Σε δεύτερο χρόνο, μετά τη λήψη των απαιτούμενων αντιγράφων, είτε πρόκειται για ιδιωτικά είτε για δημόσια έγγραφα, και εφόσον αυτά περιλαμβάνουν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που ενδέχεται να θίξουν μεγάλο αριθμό φυσικών προσώπων, μπορεί να απαιτηθεί η λήψη πρόσθετων μέτρων από τους διαδίκους, όταν αυτοί επιθυμούν να τα χρησιμοποιήσουν για τη θεμελίωση των ισχυρισμών τους σε μία δικαστική διένεξη. Πιο συγκεκριμένα, στην απόφαση του Δ.Ε.Ε. επί της υπόθεσης με αριθμό “C-268/21, Norra Stockholm Bygg”, κατά την οποία εξετάστηκε το ζήτημα της προσκόμισης ως αποδεικτικού μέσου του μητρικού προσωπικού της ενάγουσας εταιρείας έτσι ώστε να προκύψουν οι πραγματικές ώρες εργασίας των εργαζομένων της, το Δ.Ε.Ε. έκρινε πως αφού πρώτα αποδειχθεί ως δικαιολογημένη και αναγκαία η προσκόμιση εγγράφων που περιλαμβάνουν προσωπικά δεδομένα, εφαρμόζοντας την αρχή της ελαχιστοποίησης, όταν μόνο ένα μέρος των δεδομένων αυτών, ειδικά προσδιορισμένο, είναι απαραίτητο για τον αποδεικτικό σκοπό του διαδίκου, τότε το εθνικό δικαστήριο θα πρέπει να εξετάσει τη δυνατότητα λήψης συμπληρωματικών μέτρων για την προστασία των δεδομένων. Μέτρα τέτοιου είδους μπορεί να είναι η ψευδωνυμοποίηση των ονομάτων των υποκειμένων των δεδομένων που

³⁵ Παραπέμπει στη με αριθμό 105/2015 γνωμοδότηση Ν.Σ.Κ.

³⁶ Μετά την τροποποίηση του Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάστασης Δικαστικών Λειτουργών με τον ν. 4938/2022,

περιλαμβάνονται στα προσκομιζόμενα έγγραφα, με σκοπό τον περιορισμό της προσβολής των δικαιωμάτων τους για προστασία των δεδομένων τους, ο περιορισμός της πρόσβασης του κοινού στην εν λόγω δικογραφία, ή η διαταγή στους διαδίκους που έλαβαν γνώση των εγγράφων αυτών να μην τα χρησιμοποιήσουν για σκοπό διαφορετικό της διαδικασίας διεξαγωγής των αποδείξεων στην εκκρεμούσα ένδικη διαδικασία.

6.6.4 Δημοσιεύσεις – Αναρτήσεις σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Οι δημοσιεύσεις (αναρτήσεις) ενός φυσικού ή νομικού προσώπου σε διαδικτυακούς τόπους όπως είναι τα blogs ή κάποιο μέσο κοινωνικής δικτύωσης, παρουσιάζουν πολύ συχνά μεγάλο ενδιαφέρον στην αποδεικτική διαδικασία.

Σχετικά με το επιτρεπτό ή μη της χρήσης τους ενώπιον του Δικαστηρίου αξίζει να αναλογιστούμε τα ακόλουθα:

1. Αποτελεί η ανάρτηση της οποίας θέλουμε να κάνουμε χρήση άσκηση του συνταγματικά προστατευόμενου δικαιώματος στην ελεύθερη και απόρρητη επικοινωνία;
2. Ο χρήστης αποσκοπεί στη δημόσια - κοινή χρήση των πληροφοριών που μοιράζεται ή τις διατηρεί στην ιδιωτική του σφαίρα, με αυτές να παραμένουν άξιες προστασίας ως δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα;

Η περίπτωση της εφαρμογής «Facebook» αποτελεί ευχερές πεδίο διαλεύκανσης της εν λόγω διαφοράς. Στην εφαρμογή αυτή ο κάθε χρήστης διατηρεί ένα προσωπικό «προφίλ», στο οποίο μεταφορτώνει αρχεία ή εκφράζεται γραπτώς ή με κάθε άλλον τρόπο. Η ειδοποιός διαφορά ανάμεσα σε μια ανάρτηση που παραμένει στην ιδιωτική του σφαίρα, είναι άρα άξια προστασίας και μιας ανάρτησης που μπορεί να χαρακτηριστεί «δημόσια», έγκειται στο κατά πόσο είναι αυτή προσβάσιμη από τρίτα πρόσωπα. Το αν οι πληροφορίες αυτές είναι δημόσια προσβάσιμες ή όχι εξαρτάται από τις ρυθμίσεις ιδιωτικότητας που έχει επιλέξει ο χρήστης για το προφίλ του. Όταν ο χρήστης επιλέγει επομένως μία ρύθμιση με βάση την οποία η εφαρμογή στην οποία αναρτά το περιεχόμενο δε θα επιτρέπει να προβάλλεται αυτό σε άλλους χρήστες είτε της εφαρμογής είτε του διαδικτύου, εκτός ενός στενού προκαθορισμένου από τον ίδιο, κύκλου ατόμων, ή «φίλων/ ακολούθων» του, τότε διασφαλίζει πως το περιεχόμενο αυτό παραμένει άξιο προστασίας και δεν διαχωρίζεται από την ιδιωτική του ζωή. Εάν αντιθέτως η πρόσβαση παραμένει ελεύθερη ή είναι ευχερής για

όλους τους χρήστες του διαδικτύου, τους χρήστες της εφαρμογής, ή για σχετικά μεγάλο αριθμό χρηστών, τότε η οποιαδήποτε «επέμβαση» παύει να θεωρείται παράνομη – κατά το νόμο 2472/1997 – καθώς δεν πρόκειται για επέμβαση σε «κρυφό αρχείο». Στην περίπτωση αυτή, η χρήση των αρχείων αυτών δεν προσβάλλει το δικαίωμα στην πληροφορική αυτοδιάθεση ή στην ιδιωτική ζωή, αφού δεν μπορεί να γίνεται λόγος για «προσωπικά δεδομένα» όταν το ίδιο το πρόσωπο αναρτά πληροφορίες του αυτοβούλως, αποδεχόμενος τη δημόσια πρόσβαση σε αυτές, όπως γίνεται δεκτό παγίως από την νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων³⁷.

Οι όροι εφαρμογών όπως το Facebook/Meta, αναφέρουν πως με κάθε δημοσίευση περιεχομένου στην εφαρμογή, ο χρήστης παρέχει σε αυτήν την άδεια να φιλοξενήσει, αποθηκεύσει, αντιγράψει ή κοινοποιήσει το περιεχόμενο αυτό σε τρίτους. Όταν όμως πρόκειται να χρησιμοποιηθεί το περιεχόμενο αυτό ως αποδεικτικό μέσο στο πλαίσιο μιας δίκης, τότε το νόμιμο ή μη κρίνεται με βάση τους κανόνες τους σχετικούς με την προστασία προσωπικών δεδομένων και η χρήση τους θα πρέπει να σκοπεύει στην υπεράσπιση των δικαιωμάτων του προσώπου που τα επικαλείται στο Δικαστήριο. Άλλωστε, δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων δεν αποτελεί απόλυτο δικαίωμα και επιδέχεται περιορισμών ad hoc, κατά τη σύγκρουσή του με άλλα πιο επιτακτικά δικαιώματα, υπό την αρχή της αναλογικότητας (Ιγγλεζάκης, Messenger messages and Facebook Photographs as means of evidence - Heravlion Jury Trial Court (Mixed) 21/2019, 2019).

6.6.5 Ερωτική/ Σεξουαλική ζωή – Σχέσεις μεταξύ συζύγων

Δεδομένα τα οποία αφορούν την σεξουαλική ή ερωτική ζωή ατόμων, σαφώς εντάσσονται στον πυρήνα της ιδιωτικότητας (αρ. 9 Σ.) και προστατεύονται ως ευαίσθητα δεδομένα, ή δεδομένα «ειδικών κατηγοριών». Ως αποτέλεσμα, η χρήση τους ενώπιον των δικαστηρίων διέπεται από αυστηρότερους όρους, παρά το γεγονός ότι έχει πια καταργηθεί η διαδικασία παροχής άδειας από την ΑΠΔΠΧ. Εάν τα δεδομένα αυτά έχουν δημοσιοποιηθεί προδήλως σε ευρύ κοινό από το ίδιο το υποκείμενο, τότε η χρήση τους δεν είναι μεμπτή (βλ. παραπάνω ...). Φυσικά θα πρέπει η συλλογή τους να έχει γίνει νόμιμα και με τρόπο θεμιτό, για την εξυπηρέτηση σαφών σκοπών, για τα οποία η χρήση τους να είναι πρόσφορη και αναγκαία.

³⁷ ΤριμΕφΑθ 175/2014, ΕιρΘεσσαλ 6981/2018, ΕιρΑθ 5551/2019).

Ανά περίπτωση κρίνεται η προσφορότητα της χρήσης των δεδομένων αυτών ανάλογα με τον επιδιωκόμενο δικονομικά σκοπό. Για παράδειγμα, με την απόφαση 81/2011 της η ΑΠΔΠΧ είχε κρίνει πως ήταν πράγματι απαραίτητη για την αξιολόγηση του χαρακτήρα του πρώην συζύγου της αιτούσας, κατά την κρίση της αγωγής διαζυγίου και ρύθμισης της επικοινωνίας με τα τέκνα τους, η προσκόμιση στο δικαστήριο βιντεοταινιών που απεικόνιζαν ερωτικές σκηνές της ίδιας και του συζύγου της από τις οποίες, όπως η ίδια ισχυρίστηκε, φανερώνονταν διαστρεφικές του τάσεις.

Στην με αριθμό 11/2012 απόφασή της η ΑΠΔΠΧ επέτρεψε στην αιτούσα να χρησιμοποιήσει ενώπιον των δικαστηρίων σε αγωγή διαζυγίου που είχε ασκήσει ο σύζυγός της εναντίον της για ισχυρό κλονισμό, δεδομένα που φανέρωναν τις σεξουαλικές προτιμήσεις του συζύγου της, τα οποία ο ίδιος είχε δημοσιοποιήσει σε ιστοσελίδες γνωριμιών και παράλληλα βρισκόνταν αποθηκευμένα στους οικιακούς ηλεκτρονικούς υπολογιστές.

Παρά το απόλυτο της προστασίας της στενής ιδιωτικότητας των φυσικών προσώπων όσον αφορά τη σεξουαλική τους ζωή, η οποία προστασία περιλαμβάνει και δημόσια πρόσωπα³⁸, είχε παρατηρηθεί σε αποφάσεις όπως η ΑΠ 673/1983, μία χαλάρωση της απόλυτης προστασίας ανάμεσα στους συζύγους, οι οποίοι θεωρείτο ότι «*εκχωρούν αμοιβαία την προσωπικότητα και την ιδιωτικότητά τους στο πλαίσιο του γάμου*». Η σημερινή ωστόσο θεώρηση της οικογενειακής ζωής τείνει υπέρ της συνέχισης της προστασίας της προσωπικής ελευθερίας και ανάπτυξης των συζύγων ακόμα και μέσα στα πλαίσια ενός γάμου, ως δικαίωμα στην προστασία της ιδιωτικότητας εκάστου μέλους μιας οικογένειας. (Ακριβοπούλου, Η ιδιωτικότητα των συζύγων και η διαπλοκή ΑΠΔΠΧ και δικανικής κρίσης περί αθέμιτων αποδεικτικών μέσων, 2012).

Η παροχή ωστόσο της άδειας για δικαστική χρήση δεδομένων ιδιαίτερα «στιγματιστικού χαρακτήρα», στην απόφαση με αριθμό 11/2012 ιδίως, έχει κατακριθεί (Ακριβοπούλου, Η ιδιωτικότητα των συζύγων και η διαπλοκή ΑΠΔΠΧ και δικανικής κρίσης περί αθέμιτων αποδεικτικών μέσων, 2012) ως προς την ύπαρξη αποδεικτικής σκοπιμότητας, υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας και αναγκαιότητας, ενώ στην περίπτωση της απόφασης 81/2011 προκρίθηκε στη θεωρία η υποχρέωση προστασίας των συμφερόντων του παιδιού, με την πλήρωση των προϋποθέσεων που θέτει η αρχή της αναλογικότητας και η γενομένη στάθμιση των αντικρουόμενων δικαιωμάτων να τελείται ευχερέστερα, γεγονός

³⁸ ΣτΕ 3545/2002.

που ανακύπτει συχνότατα σε διαφορές οικογενειακές, ιδίως όταν ρυθμίζονται θέματα επιμέλειας, επικοινωνίας κλπ.

6.6.6 Μηνύματα SMS – EMAIL – ηλ. επικοινωνία

Στη νομοθεσία και τη νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων, τα ηλεκτρονικά έγγραφα, όπως είναι τα e-mail, εξομοιούνται με τα ιδιωτικά έγγραφα και λαμβάνονται υπ' όψιν ως αποδεικτικά μέσα. Ορίζουμε ως ηλεκτρονικό έγγραφο το σύνολο των εγγράφων δεδομένων στο μαγνητικό δίσκο ηλεκτρονικού υπολογιστή, τα οποία αφού γίνουν αντικείμενο επεξεργασίας από την κεντρική μονάδα επεξεργασίας, αποτυπώνονται με βάση τις εντολές του προγράμματος κατά τρόπο αναγνώσιμο από τον άνθρωπο, είτε στην οθόνη του μηχανήματος είτε στον προσαρτημένο εκτυπωτή του (Σταματελόπουλος, 2018). Παρά το ότι ελλείπει η σταθερή ενσωμάτωση σε υλικό φορέα που υπάρχει στα φυσικά έγγραφα, τα ηλεκτρονικά έγγραφα ακόμα και σε φυσική – μετά από εκτύπωση – μορφή, μπορούν να μας δώσουν ασφαλή στοιχεία για τα πρόσωπα που εμπλέκονται στην επικοινωνία, μέσω του μοναδικού συνδυασμού στοιχείων που αποτελούν τις ηλεκτρονικές τους διευθύνσεις, το περιεχόμενο του μηνύματος που ανταλλάχθηκε, του χρόνου αποστολής και λήψης κλπ. Τόσο η ηλεκτρονική διεύθυνση του αποστολέα, όσο και του λήπτη, εξατομικεύουν απολύτως τα δύο πρόσωπα, καθώς οι διευθύνσεις διαμορφώνονται μοναδικά, επομένως αποκλείεται η όποια σύγχυση στην ταύτιση μηνύματος και αποστολέα – παραληπτών, καθώς λειτουργεί ως ιδιόχειρη υπογραφή του αποστολέα, παρέχοντας έτσι αποδεικτική δύναμη σε βάρος του εκδότη του (443, 444, 445 ΚΠολΔ). Φυσικά, η προσκόμιση αντιγράφου ηλεκτρονικού μηνύματος (e-mail) θα πρέπει να λάβει επικύρωση από τον δικηγόρο για τη γνησιότητα της έντυπης μορφής του και την αντιστοίχιση με την ψηφιακή απεικόνιση, ενώ οποιοδήποτε άλλο ζήτημα γνησιότητας θα αποτελέσει αντικείμενο ανταπόδειξης, κατά τις διατάξεις περί πλαστότητας (460 επ. ΚΠολΔ) που προβλέπουν αντιστροφή του βάρους απόδειξης³⁹.

Τη νομολογία έχει απασχολήσει επίσης η χρήση γραπτών μηνυμάτων που ανταλλάσσονται είτε μέσω κινητής τηλεφωνίας είτε μέσω ηλεκτρονικών εφαρμογών δικτύωσης, ως αποδεικτικών μέσων.

³⁹ ΑΠ 1628/2003, ΕιρΑθ 8444/2021.

Προτού όμως προχωρήσουμε στα επιμέρους ζητήματα που προσδιορίζουν το ορθό ή μη της χρήσης μηνυμάτων ως αποδεικτικών μέσων, αξίζει να επισημάνουμε ότι πέραν του δικαιώματος στην προστασία των προσωπικών δεδομένων, η τυχόν παράνομη χρήση αυτών των αποδεικτικών μέσων θα προσέβαλλε και το δικαίωμα στην ελεύθερη επικοινωνία το οποίο στο Σύνταγμα χαρακτηρίζεται ως απολύτως απαραβίαστο (αρ. 19 παρ. 1), γι' αυτό και απαγορεύεται ρητά από το Σύνταγμα (αρ. 19 παρ. 3) η χρήση αποδεικτικών μέσων που έχουν αποκτηθεί κατά παράβαση του ιδίου άρθρου⁴⁰. Με το ΠΔ 47/2005 δε, η ανταλλαγή γραπτών μηνυμάτων (SMS/MMS) εντάσσεται και ρητά στην έννοια της επικοινωνίας για την άρση του απορρήτου της οποίας πρέπει να ακολουθείται ειδική διαδικασία.

Κατ' αρχήν και τα μηνύματα SMS γίνεται δεκτό ότι υπάγονται στην έννοια του αρ. 444 παρ. 2 ΚΠολΔ, ως μηχανικές απεικονίσεις κειμένων που συνέταξαν με τις ηλεκτρονικές τους συσκευές οι συνομιλητές, όπως ακριβώς αναλύθηκε και ανωτέρω και για τα e-mails. Κατ' ορθή εκτίμηση, την ίδια νομική αντιμετώπιση πρέπει να επιφυλάσσουν οι δικαστικές αρχές και για τα μηνύματα που ανταλλάσσονται μέσω εφαρμογών διαδικτυακών (π.χ. Viber, WhatsApp, Facebook Messenger, κλπ.), όταν δηλαδή πρόκειται για συνομιλίες (chats), μεταξύ δύο ή περισσότερων προσώπων, τα οποία πρόσωπα πρέπει να είναι σαφώς προσδιορισμένα, έτσι ώστε να δικαιολογείται ένα αίσθημα εύλογης προσδοκίας ιδιωτικότητας για τα συμμετέχοντα υποκείμενα, το οποίο βεβαίως χάνεται όσο ευρύτερος είναι ο κύκλος των προσώπων που συμμετέχουν και έχουν πρόσβαση στα μηνύματα που ανταλλάσσονται (π.χ. «κλειστή» ομάδα ατόμων στην εφαρμογή Facebook, στην οποία ωστόσο συμμετέχουν χιλιάδες άτομα, άγνωστα μεταξύ τους).

Είτε τα μηνύματα προσκομίζονται με τη μορφή της λήψης φωτογραφίας της οθόνης του κινητού στο οποίο εμφανίζονται, είτε με τη λήψη «στιγμιότυπου οθόνης» («screenshot»), θα πρόκειται για την έννοια της μηχανικής απεικόνισης του αρ. 444 παρ. 2 ΚΠολΔ, επομένως θα παράγουν πλήρη απόδειξη κατά το αρ. 448 παρ. 3 ΚΠολΔ, με την επιφύλαξη του αρ. 445 ΚΠολΔ, το οποίο προβλέπει τη δυνατότητα ανταπόδειξης (Τομαράς, 2018). Ανεξαρτήτως δηλαδή, του τρόπου με τον οποίο προσκομίζονται τα μηνύματα στο δικαστήριο, αυτά θα αποτελούν μηχανικές απεικονίσεις και ως τέτοιες θα μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο ανταπόδειξης, ιδίως εάν προκύπτουν αμφιβολίες ως προς την γνησιότητα ή ακεραιότητα της αποτυπωμένης συνομιλίας. Για παράδειγμα, ο χρήστης μπορεί πολλές φορές να επέμβει εκ

⁴⁰ Πριν την αναθεώρηση του 2001 και την προσθήκη της τρίτης παραγράφου, θεωρείτο πως τριτενεργούσε στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών η απαγόρευση παραβίασης του απορρήτου των επιστολών, άρα απαγορευόταν και η χρήση αυτών ως αποδεικτικών μέσων (ΣτΕ 135/1976).

των υστέρων στο αρχείο των μηνυμάτων που τηρείται στη δική του συσκευή και να διαγράψει μηνύματα ή να μεταβάλει το περιεχόμενό τους, μη αποκλειομένης και της δυνατότητας να αποτελεί εξ ολοκλήρου η προσκομιζόμενη αποτύπωση, προϊόν κακόβουλης επεξεργασίας.

Ως προς το κατά πόσο μπορεί ένα δικαστήριο να λάβει υπόψη του συνομιλίες που προσκομίζει και επικαλείται ένας διάδικος, χωρίς να προκύπτει ζήτημα αντίθεσης με το Σύνταγμα και την αποδεικτική απαγόρευση του αρ. 19 παρ. 3, έχουν διατυπωθεί οι ακόλουθες απόψεις στη νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων.

Η με αριθμό 3256/2015 απόφαση Πολυμελούς Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης υποστήριξε πως τα προσκομισθέντα από τους διαδίκους γραπτά μηνύματα αποτελούσαν παράνομα αποδεικτικά μέσα, με την ακόλουθη αιτιολογία: «Εφόσον αποδεικτικό μέσο αποτελεί δέσμευση και περιορισμό στην ελεύθερη άσκηση της επικοινωνίας, είναι συνταγματικά απαγορευμένο αποδεικτικό μέσο και δεν επιτρέπεται να χρησιμοποιηθεί σε πολιτική δίκη. Πράγματι, η απονομή της δικαιοσύνης δεν πρέπει να γίνεται έναντι οιοδήποτε τιμήματος. Η αντίθετη άποψη θα μπορούσε να οδηγήσει - υπό την επίκληση της ανάγκης απόκτησης αποδεικτικού μέσου για ενδεχόμενα δικαιώματα - στη γενίκευση της χρήσης π.χ. μαγνητοφώνων από τους συνομιλητές προσώπων, η φωνή των οποίων θα καταγραφόταν χωρίς τη συναίνεσή τους. Κατ' αυτόν, όμως, τον τρόπο η ελευθερία της επικοινωνίας θα περιοριζόταν, διότι τότε ο καθένας θα ζούσε με το καταθλιπτικό συναίσθημα ότι κάθε αστόχαστη ή υπερβολική, έστω, έκφρασή του, στα πλαίσια μιας ιδιωτικής συζήτησης, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στη συνέχεια υπό άλλες περιστάσεις ως αποδεικτικό μέσο εναντίον του, πολύ περισσότερο μάλιστα όταν τα σύγχρονα τεχνικά μέσα παρέχουν ευρείες δυνατότητες αλλοίωσης του περιεχομένου των αποτυπώσεων, οι οποίες (αλλοιώσεις) είναι πολύ δύσκολο ή και αδύνατο να διαγνωσθούν». Ως αποτέλεσμα, κρίθηκε ότι κανένα από τα προσκομιζόμενα μηνύματα δε θα μπορούσε να ληφθεί υπόψη αποδεικτικά, εφόσον μάλιστα επρόκειτο για μια αστική δίκη και δεν συνέτρεχαν οι όροι του ΠΔ 47/2005.

Η κριτική ωστόσο που ασκήθηκε στην παραπάνω άποψη και η οποία οδήγησε σε μεταβολή της νομολογίας, εκκινεί από τη βάση ότι σε κάθε περίπτωση, αυτό που διαφοροποιεί την επικοινωνία μέσω μηνυμάτων από αυτήν που γίνεται για παράδειγμα με τη πραγματοποίηση μιας τηλεφωνικής κλήσης, είναι ότι ο αποστολέας ενός μηνύματος αποδέχεται πως αυτό θα παραμείνει αποθηκευμένο στη συσκευή του δέκτη. Δεν πρόκειται άρα για μια στιγμιαία ανταλλαγή απόψεων αλλά για μία μόνιμη αποτύπωση με διάρκεια

στο χρόνο. Υποστηρίζεται ακόμη (Τομαράς, 2018), ότι ο αποστολέας αποδέχεται και τη πιθανότητα να δείξει ο λήπτης το μήνυμά του και σε τρίτα άτομα, κατά τα διδάγματα της κοινής πείρας⁴¹.

Σε αυτήν την «de facto συγκατάθεση» όπως θα μπορούσε να τη χαρακτηρίσει κανείς, εδράζεται η άποψη ότι το άρθρο 370Α ΠΚ⁴² δε μπορεί να εφαρμοστεί στην περίπτωση των γραπτών μηνυμάτων, καθώς δεν νοείται έλλειψη συναίνεσης ή παγίδευση από τον συνομιλητή με σκοπό την σταθερή αποτύπωση μιας επικοινωνίας, όπως θα συνέβαινε στην μαγνητοφώνηση μίας προφορικής δια τηλεφώνου ή μη συνομιλίας.

Στην πράξη, η ειδοποιός διαφορά που καθιστά την επίκληση και προσκομιδή γραπτών μηνυμάτων σε μια πολιτική δίκη νόμιμη και θεμιτή ή παράνομη, έγκειται στο ποια πρόσωπα η συνομιλία αφορά, ποια πρόσωπα δηλαδή συμμετέχουν στη συνομιλία. Όπως έχει κριθεί και νομολογιακά⁴³, όταν τα πρόσωπα που συνομιλούν ταυτίζονται με τους διαδίκους στη συγκεκριμένη εκκρεμούσα ένδικη διαφορά, τότε παραδεκτώς και νομίμως οι διάδικοι μπορούν έκαστος να εισφέρει αποσπάσματα των μεταξύ τους ανταλλαγέντων μηνυμάτων προς υποστήριξη και απόδειξη των ισχυρισμών του.

Αν, ωστόσο, τα μηνύματα που προσκομίζονται στη δίκη αφορούν τρίτα πρόσωπα, ή συνομιλία του αντιδίκου με τρίτο πρόσωπο, δηλαδή αποτελούν μηνύματα των οποίων ο επικαλούμενος αυτά δεν ήταν αποδέκτης, τότε υπάρχει παραβίαση του απορρήτου της επικοινωνίας που καθιστά τα αποδεικτικά μέσα παράνομα. Εξαιρέση στην απαγόρευση αυτή υφίσταται όταν ο επικαλούμενος τα μηνύματα αυτά διάδικος δεν διαθέτει άλλο αποδεικτικό μέσω για την υποστήριξη των ισχυρισμών του⁴⁴. Έτσι έκρινε και η πλέον πρόσφατη ΜΕφΛαρ 528/2022 απόφαση, η οποία δεν έλαβε υπόψη της προσκομιζόμενη φωτογραφία μηνυμάτων που η ενάγουσα είχε ανταλλάξει με τον σύζυγό της, την οποία

⁴¹ Υπάρχουν βεβαίως και εφαρμογές ή μέθοδοι αποστολής μηνυμάτων που διασφαλίζουν την άπαξ προβολή τους στον λήπτη. Σε μία τέτοια περίπτωση θα ήταν λογική η παροχή αυξημένης προστασίας για τους συνομιλούντες, με βάση το κριτήριο της «ευλόγου προσδοκίας ιδιωτικότητας».

⁴² Παγίδευση : 370Α ΠΚ «Όποιος αθέμιτα παγιδεύει ή με οποιονδήποτε άλλον τρόπο παρεμβαίνει σε συσκευή, σύνδεση ή δίκτυο παροχής υπηρεσιών σταθερής ή κινητής τηλεφωνίας ή σε σύστημα υλικού ή λογισμικού, που χρησιμοποιείται για την παροχή τέτοιων υπηρεσιών, με σκοπό ο ίδιος ή άλλος να πληροφορηθεί ή να αποτυπώσει σε υλικό φορέα το περιεχόμενο τηλεφωνικής συνδιάλεξης μεταξύ τρίτων ή δεδομένα επικοινωνίας (κίνησης και θέσης) τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα (10) ετών. Με την ίδια ποινή τιμωρείται η πράξη του προηγούμενου εδαφίου και όταν ο δράστης αποτυπώσει σε υλικό φορέα το περιεχόμενο της τηλεφωνικής επικοινωνίας του με άλλον, χωρίς τη ρητή συναίνεση του τελευταίου.»

⁴³ ΜΟΔ Ηρακλείου 21/2019

⁴⁴ ΜΟΔ Ηρακλείου 21/2019.

φωτογραφία των μηνυμάτων είχε μετέπειτα αποστείλει στην εναγόμενη, η οποία τελικά την προσκόμισε στη μεταξύ τους δίκη. Η απόφαση έκρινε πως εφόσον η φωτογραφία αποτυπώνει συνομιλία με τρίτο πρόσωπο, τον σύζυγο της ενάγουσας, ο οποίος δε συναίνεσε στη φωτογραφική αποτύπωσή της και επίκλησή της στη δίκη, πρόκειται για απαράδεκτο αποδεικτικό μέσο, καθώς προκαλείται ανεπίτρεπτος περιορισμός του συνταγματικά προστατευμένου δικαιώματος στην ελεύθερη επικοινωνία (άρθρα 2 παρ. 1, 9 παρ. 1, 19 Συντ., άρθρο 8 ΕΣΔΑ & άρθρο 27 παρ. 1 Συντ. και απόφαση ΟΛΑΠ 1/2002).

Η νομολογιακή αυτή επιλογή της νομίμου προσκόμισης μηνυμάτων όταν τα πρόσωπα που συνομιλούν ταυτίζονται με τα διάδικα μέρη, έχει θεωρηθεί εξίσου ότι παραβιάζει την προστασία της επικοινωνίας την οποία το Σύνταγμα διακηρύσσει ως απολύτως απαραβίαστη, καθώς συνεπάγεται ένα αίσθημα ανασφάλειας με τα μέρη να νιώθουν πως οτιδήποτε πουν σε μία ιδιωτική συνομιλία μπορεί να χρησιμοποιηθεί μετέπειτα εναντίον τους σε μία οποιαδήποτε δικαστική διαδικασία (Ιγγλεζάκης, *Messenger messages and Facebook Photographs as means of evidence - Heravlion Jury Trial Court (Mixed) 21/2019, 2019*). Άλλοι, αντιθέτως, θεωρούν ότι θα αποτελούσε ιδιαίτερος βαρύ περιορισμό η παντελής απαγόρευση χρήσης των μηνυμάτων αυτών, με παράδειγμα τις οικογενειακές υποθέσεις, όπου πολύ συχνά υπάρχει η ανάγκη σκιαγράφησης του χαρακτήρα ή προσδιορισμού της συμπεριφοράς ενός προσώπου, ο οποίος ακόμα και αν δε φτάνει στο σημείο να διαπράξει κάποια παράνομη συμπεριφορά μέσω των μηνυμάτων (π.χ. εξύβριση), μπορεί να στερήσει από τον αντίδικο πλήρως το δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας, μη δυναμένου να αποδείξει την πραγματικότητα (Τομαράς, 2018).

6.6.7 Η προσκόμιση ποινικής απόφασης στην πολιτική δίκη

Επανερχόμενοι στην εξαίρεση του άρθρου 7 παρ. 2 γ', που εισάγει το επιτρεπτό της χρήσης (συλλογής και επεξεργασίας) προσωπικών δεδομένων, όταν αυτή είναι αναγκαία για την αναγνώριση, άσκηση ή υπεράσπιση δικαιώματος ενώπιον δικαστηρίου ή πειθαρχικού οργάνου, αξίζει η επισκόπηση των ζητημάτων που έθεσαν δύο πρόσφατες αποφάσεις, η ΑΠ 252/2018 και η νεότερη, ΕφΠπειρ 476/2022, σχετικά με το ζήτημα της επίκλησης ποινικών αποφάσεων στις πολιτικές δίκες.

Στη νομολογία παρατηρείται μία διάσταση απόψεων σχετικά με το νόμιμο ή μη της επίκλησης ή προσκόμισης ποινικών αποφάσεων σε μία άλλη αστική δίκη. Η μάλλον

επικρατούσα τα τελευταία χρόνια άποψη, που υποστήριξε όπως κατωτέρω ο Άρειος Πάγος, υποστηρίζει ότι τα δεδομένα της ποινικής δίκης είναι αφενός ευαίσθητα, αφετέρου δεν μπορεί να αποκτά οποιοσδήποτε πρόσβαση σε αυτά αλλά μόνο τα διάδικα μέρη ή τρίτος που δικαιολογεί ειδικώς το έννομο συμφέρον του κατά τη διαδικασία του αρ. 147 ΚΠΔ, δηλαδή έχοντας λάβει ειδικά την έγκριση του Προέδρου του Δικαστηρίου. Η αντίθετη άποψη που διατυπώνεται σταθερά ανά τα έτη, εμμένει στην αρχή της δημοσιότητας της δίκης, όπως αυτή διατυπώνεται στο αρ. 93 του Συντάγματος και απορρίπτει έτσι τους ανωτέρω αποδεικτικούς περιορισμούς.

- Απόφαση υπ' αρ. 252/2018 Αρείου Πάγου⁴⁵

Η απόφαση αυτή εκκινεί από την έκθεση των προϋποθέσεων τήρησης των αρχών αναγκαιότητας και αναλογικότητας κατά την επεξεργασία των δεδομένων που γίνεται με τον σκοπό της υπεράσπισης των δικαιωμάτων ενώπιον δικαστηρίου. Πρέπει λοιπόν, να γίνεται κατ' αρχήν χρήση τους όταν αυτά είναι αφενός απολύτως αναγκαία και πρόσφορα ενόψει της συγκεκριμένης εκκρεμούσας δίκης, ελλειπόντων άλλων ηπιότερων μέσων που θα είχαν το ίδιο αποτέλεσμα, αφετέρου δε να περιορίζονται στα απολύτως απαραίτητα ποσοτικά και σε βάθος.

Ακολουθως, αναφερόμενο το Δικαστήριο στην υπό κρίση υπόθεση, ενέταξε τα δεδομένα που προκύπτουν από ποινικές διώξεις ή καταδίκες στην έννοια των «ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων» και τόνισε πως το σύνολο των ποινικών αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων αποτελούν πράγματι «αρχείο ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων» καθώς λαμβάνουν οι αποφάσεις αυτές τη μορφή ενός διαρθρωμένου συνόλου με ορισμένα κριτήρια ταξινόμησης και παρέχουν πληροφορίες για τα πρόσωπα που εμπλέκονται.

Στην υπόθεση αυτή, ο εναγόμενος – δικηγόρος στο επάγγελμα – είχε νομίμως λάβει γνώση, κατά την άσκηση των δικηγορικών του καθηκόντων, μίας ποινικής απόφασης (αρ. 147 ΚΠΔ⁴⁶). Δεσμευόμενος από την υποχρέωση απορρήτου κατά τα εκτεθέντα στην απόφαση, δεν εδύνατο να διαβιβάζει περαιτέρω ή να κοινοποιεί τα δεδομένα αυτά σε

⁴⁵ Διαθέσιμη στον διαδικτυακό τόπο :

http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=5KUT1YL4Y246W108SHM1VY5PE12OMC&apof=252_2018&info=%D0%CF%CB%C9%D4%C9%CA%C5%D3%20-%20%20%C12

⁴⁶ Αντίγραφα των αποφάσεων, των διατάξεων, των πρακτικών, των βουλευμάτων, καθώς και κάθε εγγράφου της ποινικής διαδικασίας δίνονται μετά το τέλος της σε κάθε διάδικο της ποινικής δίκης, ενώ σε οποιονδήποτε άλλον που έχει συμφέρον δίνονται με αίτησή του και με έγκριση του προέδρου του δικαστηρίου ή του πταισματοδίκη. Κατά τη διάρκεια της ανάκρισης εφαρμόζονται οι διατάξεις των άρθρων 101, 104, 107 και 108· σε οποιονδήποτε τρίτο που έχει έννομο συμφέρον είναι δυνατόν να δοθούν αντίγραφα με ομόφωνη έγκριση του ανακριτή και του εισαγγελέα.

τρίτους, παρά μόνο αν αυτό απαιτείτο για την εκπλήρωση της σχέσης εντολής που τον συνέδεε με τον συγκεκριμένο πελάτη-εντολέα του, ή για όποια προκύπτουσα διαφορά μεταξύ των ιδίων προσώπων, κατά την οποία η χρήση των εν λόγω δεδομένων θα ήτο και πάλι αναγκαία και πρόσφορη για την επίτευξη του σκοπού για τον οποίο έγινε εξ αρχής η λήψη των δεδομένων.

Ο εναγόμενος, με τις προτάσεις του κατά την εκδίκαση προσωπικής του αγωγής για επιδίκαση χρηματικής αποζημίωσης, επικαλέστηκε και προσκόμισε ποινική απόφαση την οποία είχε στην κατοχή του βάσει προηγούμενης σχέσης εντολής, ως αποδεικτικό μέσο για τη θεμελίωση των ισχυρισμών του.

Με την με αριθμό 252/2018 απόφασή του ο Άρειος Πάγος έκρινε πως η επίκληση και προσκόμιση αυτής της ποινικής απόφασης στην υπό κρίση αστική διαφορά αποτελεί αφενός επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, αφετέρου δε είναι αυτή ανεπίτρεπτη αφενός διότι δεν ελήφθη η απαιτούμενη κατά το ισχύσαν τότε καθεστώς – άδεια της Αρχής, αφετέρου διότι όπως έκρινε, δεν συνέτρεχε κάποια από τις προϋποθέσεις του άρ. 7 παρ. 2 του Ν.2472/1997, ή η απαλλαγή του άρ. 7^Α, διότι η περαιτέρω επεξεργασία που έλαβε χώρα με την κοινοποίηση των ευαίσθητων αυτών προσωπικών δεδομένων «σε τρίτα πρόσωπα και δη στον Δικαστή του Μονομελούς Πρωτοδικείου Βέροιας και στον Γραμματέα της έδρας, αποτελεί επεξεργασία που δεν ήταν αναγκαία και δεν συνδεόταν άμεσα με την εκπλήρωση της εντολής του πελάτη του, αφορούσε δε προσωπικής φύσης υπόθεση του εναγομένου με τρίτο πρόσωπο και όχι τους ενάγοντες.»

Ενώ ο εναγόμενος υποστήριξε πως η προσκόμιση της εν λόγω απόφασης ήταν αναγκαία για την απόδειξη των ισχυρισμών του, με την απόφασή του ο Άρειος Πάγος ενέμεινε στον χαρακτηρισμό των δεδομένων αυτών ως «ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων» και στην ανάγκη ύπαρξης προηγούμενης σχετικής άδειας από την Αρχή για την περαιτέρω επεξεργασία τους, αλλά και της έλλειψης αναγκαιότητας και προσφορότητας χρήσης αυτού του αποδεικτικού μέσου, λόγω της διαφοράς του αντικειμένου και των πραγματικών περιστατικών που κάθε δίκη κάλυπτε.

Με βάση τα ανωτέρω η απόφαση κατέληξε στην κατάφαση της ευθύνης του εναγομένου κατά το άρθρο 23 του Ν.2472/1997, διότι παρανόμως επεξεργάστηκε ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα που εντάσσονταν σε αρχείο, απορριπτομένου του ισχυρισμού του πως η εν λόγω ποινική απόφαση είχε ευρέως δημοσιοποιηθεί. Περαιτέρω, υποστηρίχθηκε ότι η απαγόρευση χρήσης ποινικών αποφάσεων στην οποία κατέληξε το δικαστήριο, δεν έρχεται

σε αντίθεση με το αρ. 93 παρ. 3 του Συντάγματος περί δημοσιότητας των δικαστικών αποφάσεων και πως υπερισχύει η προστασία των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων, ανεξαρτήτου του ότι οι ποινικές αποφάσεις απαγγέλλονται σε δημόσια συνεδρίαση⁴⁷.

- Απόφαση υπ' αρ. 476/2022 Εφετείου Πειραιώς⁴⁸

Σε αντίθετη τροχιά κινείται η πλέον πρόσφατη απόφαση του Εφετείου Πειραιώς με αρ. 476/2022, η οποία απέρριψε έφεση που είχε ασκηθεί κατά απόφασης που επίσης απέρριπτε αγωγή αποζημίωσης λόγω ηθικής βλάβης προσώπου το οποίο ισχυρίστηκε ότι παρανόμως χρησιμοποιήθηκαν ευαίσθητα προσωπικά του δεδομένα (ποινική απόφαση) σε αστική διαφορά μεταξύ τρίτων.

Στηριζόμενη η απόφαση στον Ν. 2472/1997, εκκινεί από την δυνατότητα κατ' εξαίρεση χρήσης ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων όταν αυτά είναι απολύτως αναγκαία και πρόσφορα για την αναγνώριση, άσκηση ή υπεράσπιση δικαιώματος ενώπιον δικαστηρίου, κατά την αρχή της αναγκαιότητας, μη δυναμένης της επίτευξης ομοίου αποτελέσματος με ηπιότερα μέσα, με τον παράλληλο ποσοτικό περιορισμό που επιβάλλει η αρχή της αναλογικότητας. Εάν δε συντρέχουν οι όροι αυτοί σωρευτικά, ενεργοποιείται η ποινική ευθύνη του αρ. 22 παρ. 4 του ίδιου νόμου και η αστική ευθύνη του προσώπου που προέβη στην επεξεργασία, κατά το αρ. 23 παρ. 1, για την πρόκληση περιουσιακής ή ηθικής βλάβης.

Ως προς την αστική ευθύνη του ζημιώσαντος και κατ' εφαρμογή των αναλογικά εφαρμοζόμενων διατάξεων των άρθρων 57, 59, 299 και 932 ΑΚ, η ευθύνη του προσώπου χαρακτηρίζεται νόθος αντικειμενική και η κατάφασή της προϋποθέτει: α) πράξη ή παράλειψη που παραβιάζει τον Ν. 2472/1997 ή τις κατ' εξουσιοδότηση από αυτόν εκδοθείσες πράξεις της ΑΠΔΠΧ, β) πρόκληση ηθικής βλάβης, γ) αιτιώδη σύνδεσμο μεταξύ βλάβης και συμπεριφοράς, δ) υπαιτιότητα του προσώπου – η οποία τεκμαίρεται, και λόγω αντιστροφής του βάρους απόδειξης βαρύνεται το ίδιο το πρόσωπο που πράττει ή παραλείπει με την απόδειξη της έλλειψης υπαιτιότητάς του.

⁴⁷ Την ίδια αντιμετώπιση, με βάση τη με αρ. 901/2019 απόφαση του Αρείου Πάγου (διαθέσιμη στον ηλεκτρονικό τόπο: http://areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TJ2RE540OOHVMIJW8V3HU3FOW7K6V2&apof=901_2019&info=%D0%CF%C9%CD%C9%CA%C5%D3++%D3%D4&fbclid=IwAR0f54Ck0aMiMhDf_KdtYwsF0CG_HCuJ2EWzV4UZ8agD6q4omXNhhap8IIE), πρέπει να ακολουθούμε και για τα πιστοποιητικά που εκδίδουν οι γραμματείες των εισαγγελιών περί εκκρεμών ποινικών διώξεων – δικών, καθώς πρόκειται για επέμβαση στα αρχεία της εισαγγελίας και για χρήση μόνο του ίδιου του εγκαλούντος – αιτούντος στην συγκεκριμένη διαφορά. Οποιαδήποτε άλλη χρήση των εν λόγω πιστοποιητικών αποτελεί μη νόμιμη επεξεργασία που δεν νομιμοποιείται από την κατ' αρχάς νόμιμη απόκτησή του.

⁴⁸ Διαθέσιμη στον ηλεκτρονικό τόπο: <http://www.efeteio-peir.gr/wordpress/?p=9272>.

Στην υπό εξέταση περίπτωση, η εναγομένη κατά της οποίας αξιούται αποζημίωση, είχε επικαλεστεί, χωρίς να την προσκομίσει σε σώμα, προγενέστερη ποινική απόφαση που αφορούσε τρίτο πρόσωπο και της οποίας γνώση είχε λάβει η πληρεξούσια δικηγόρος της μέσω χειρισμού ετέρας υποθέσεως.

Το Εφετείο απέρριψε τους ισχυρισμούς του ενάγοντα περί ηθικής βλάβης του από την παραπάνω πράξη ως μη νόμιμους, με το σκεπτικό ότι κατά το άρ. 93 παρ. 2 και 3 του Συντάγματος⁴⁹, «πρόσβαση και γνώση κάθε δικαστικής απόφασης, (με λήψη, κατόπιν αιτήσεως αντιγράφου της από τις αρμόδιες αρχές), μπορούν να έχουν όλοι οι πολίτες και όχι βέβαια μόνο αυτοί που έτυχε να παρευρίσκονται κατά την εκδίκαση και την απαγγελία της, συνακόλουθα δε, μπορούν να κάνουν χρήση των αποφάσεων αυτών ενώπιον των δικαστηρίων.». Έτι περαιτέρω (ή «σε κάθε περίπτωση», κατά το λεκτικό της απόφασης), όπως συνεχίζει, στην προκειμένη περίπτωση δεν υφίσταται ουδεμία προσβολή, διότι η εναγομένη ούτε είχε στην κατοχή της την εν λόγω απόφαση, ούτε έκανε στις προτάσεις της ονομαστική αναφορά στον ενάγοντα ως καταδικασθέντα με την εν λόγω ποινική απόφαση.

Η διαφορά στην προσέγγιση των δύο αντικρουόμενων συνταγματικών αρχών της δημοσιότητας των δικαστικών αποφάσεων (αρ. 93 Σ.) και της προστασίας της ιδιωτικής ζωής – δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (αρ. 9Α Συντ.) είναι εμφανής, ακόμα και αν η δεύτερη απόφαση δεν λύνει ξεκάθαρα το ζήτημα της προσκόμισης του σώματος ποινικής απόφασης ως αποδεικτικού μέσου σε αστική δίκη – άσχετη με την ποινική, αφήνοντας χώρο για την περαιτέρω μελλοντική επανεξέταση του ζητήματος με πιθανή διεύρυνση των εξαιρέσεων και χαλάρωση των περιορισμών υπέρ της ευχερέστερης λειτουργίας της αποδεικτικής διαδικασίας στην αστική δίκη και της εμπέδωσης της δημοσιότητας της ποινικής διαδικασίας, με άρση του παραλόγου της ύπαρξης δυνατότητας φυσικής παράστασης και λήψης γνώσης μιας απόφασης κατά την εκδίκασή της υποθέσεως και αδυναμίας χρήσης της γνώσης αυτής με λήψη έγχαρτου αντιγράφου και επίκλησή της πάντα με την αυστηρή τήρηση των αρχών της αναγκαιότητας και αναλογικότητας.

Σε παρόμοια κρίση είχε καταλήξει και η παλαιότερη με αριθμό 95/2005 διάταξη του Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών Πειραιά, η οποία ανέφερε πως «ο εγκαλούμενος ενήργησε νομίμως υπό την ιδιότητά του ως δικηγόρου, ήτοι θεσμικού παράγοντα στην απονομή της

⁴⁹ Αρ. 93 Σ.: 2) Οι συνεδριάσεις κάθε δικαστηρίου είναι δημόσιες, εκτός αν το δικαστήριο κρίνει με απόφασή του ότι η δημοσιότητα πρόκειται να είναι επιβλαβής στα χρηστά ήθη ή ότι συντρέχουν ειδικοί λόγοι προστασίας της ιδιωτικής ή οικογενειακής ζωής των διαδίκων. 3). Κάθε δικαστική απόφαση πρέπει να είναι ειδικά και εμπεριστατωμένα αιτιολογημένη και απαγγέλλεται σε δημόσια συνεδρία.»

δικαιοσύνης και για την ανακάλυψη της αλήθειας, ως όφειλε, αφετέρου δε, το εκάστοτε, ποινικό δικαστήριο δικαιούται να έχει πρόσβαση και επί στοιχείων, τα οποία συμπεριλαμβάνονται στην έννοια των προσωπικών ή ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων, εφόσον αυτό θεωρεί ότι τα εν λόγω στοιχεία συντελούν στην ανεύρεση της ουσιαστικής αλήθειας. Εξάλλου, εν προκειμένω, οι προαναφερόμενες καταδικαστικές σε βάρος του εγκαλούντος αποφάσεις έχουν ήδη απαγγελθεί δημόσια ενόψει της ισχύουσας αρχής της δημοσιότητας των συνεδριάσεων των δικαστηρίων» (Μήτρου Λ. , Δίκαιο μέσω ενημέρωσης και επικοινωνίας, 4/2009).

6.7 Διεθνής αντιμετώπιση – εξελίξεις

Σε διεθνές επίπεδο, η νομολογία υιοθετεί παρόμοιες λύσεις με αυτή των ελληνικών δικαστηρίων σχετικά με την αντιμετώπιση των αποδεικτικών μέσων που αποτελούν συνάμα και δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα.

Η από 25-11-2020 απόφαση του Ακυρωτικού Δικαστηρίου της Γαλλίας (τμήμα εργατικού δικαίου), επιβεβαιώνει ότι, παρά την προτέρα απαγόρευση χρήσης δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ενώπιον των δικαστηρίων χωρίς προγενέστερη άδεια από την εθνική αρχή, κατά τα ισχύοντα σήμερα, τα δικαστήρια αναλαμβάνουν να κηρύξουν το παραδεκτό και νόμιμο του αποδεικτικού μέσου, μετά από έλεγχο αναλογικότητας που τα ίδια θα διενεργήσουν. Βασικό τους κριτήριο θα πρέπει να είναι η διασφάλιση ότι η προσβολή στον ιδιωτικό βίο του υποκειμένου είναι αναγκαία αλλά περιορίζεται στο ελάχιστο ώστε να ικανοποιηθεί το δικαίωμα απόδειξης του διαδίκου που επικαλείται τα δεδομένα αυτά, ο οποίος ειδάλλως θα βρισκόταν σε ιδιαίτερος δυσχερή δικονομικά θέση (Gabadou & Atias, 2020).

6.8 Κριτική – η «ιδιοκτησιακή» αντίληψη των προσωπικών δεδομένων και η ορθότερη «εύλογη προσδοκία ιδιωτικότητας»

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η κριτική που ασκείται συχνά εναντίον της παρατηρούμενης είτε σε δικαστικές αποφάσεις, είτε σε παλαιές αποφάσεις της ΑΠΔΠΧ αντίληψης των προσωπικών δεδομένων ως «αντικειμένων ιδιοκτησίας» του υποκειμένου τους (Ακριβοπούλου, Η ιδιωτικότητα των συζύγων και η διαπλοκή ΑΠΔΠΧ και δικανικής κρίσης περί αθέμιτων αποδεικτικών μέσων , 2012) (Ακριβοπούλου, Το δικαίωμα στην

προστασία των προσωπικών δεδομένων μέσα από το φακό του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή, 2011). Κρίσιμο κριτήριο για πολλές από τις αποφάσεις, όπως έχουν εκτεθεί ενδεικτικά και παραπάνω στην παρούσα, είναι η απώλεια του ελέγχου εκ μέρους του ίδιου του υποκειμένου στα προσωπικά δεδομένα που το αφορούν. Έτσι, τα προσωπικά δεδομένα αποκτούν μια ιδιοκτησιακή διάσταση που αποκτά νόημα κατά τη διάκριση σε σφαίρες ιδιωτικού και δημοσίου βίου. Η αντίληψη αυτή επισημαίνεται ότι μπορεί να οδηγήσει σε νομικά σφάλματα. Βεβαίως η «εμπορευματοποίηση» των προσωπικών δεδομένων αποτελεί έννοια επίκαιρη και λαμβάνει υπόσταση τα τελευταία χρόνια.

Αντί του παραπάνω κριτηρίου προτείνεται και τείνει να επικρατήσει το κριτήριο της εύλογης αντίληψης ιδιωτικότητας εκ μέρους του υποκειμένου των δεδομένων, όπως εντοπίζεται αυτό ad hoc στη σχέση που αναπτύσσει με τα δεδομένα του και στον τρόπο που τα χειρίζεται, αλλά και σε αντικειμενικές περιστάσεις. Το κριτήριο αυτό εντοπίζεται στη νομολογία του ΕΔΔΑ αλλά και στην αμερικανική νομολογία (Arostegui, 2005).

Σε κάθε περίπτωση, η κρίση για το ορθό ή μη της επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων στο πλαίσιο μιας αστικής δίκης, ανήκει στη δικαιοσύνη⁵⁰, η οποία είναι η μόνη αρμόδια να κρίνει αιτιολογημένα και επί της ουσίας, αν η επιχειρούμενη επίκληση - χρήση των προσωπικών δεδομένων είναι θεμιτή, άρα αφενός νόμιμη και αφετέρου πληρούσα τα κριτήρια της αρχής της αναλογικότητας και σκοπιμότητας.

⁵⁰ Υπό το προϊσχύσαν καθεστώς της αδειοδότησης από την ΑΠΔΠΧ, η Αρχή έκρινε περί της νομιμότητας της συλλογής και επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων, χωρίς να διενεργεί έλεγχο σχετικά με τον θεμιτό ή μη χαρακτήρα της επίκλησης και προσκόμισης των δεδομένων αυτών (Ακριβοπούλου, Η ιδιωτικότητα των συζύγων και η διαπλοκή ΑΠΔΠΧ και δικανικής κρίσης περί αθέμιτων αποδεικτικών μέσων, 2012).

7. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία έθιξε ζητήματα της προστασίας των προσωπικών δεδομένων κατά τη χρήση τους σε όλο το φάσμα της αστικής δίκης, από τη συλλογή τους από τον επιλαμβανόμενο δικηγόρο ως τη προσκόμισή τους ενώπιον της δικαστικής αρχής και την επίκλησή τους ως αποδεικτικών μέσων από τα διάδικα μέρη ή αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο.

Αναδείχθηκε η συνταγματική διάσταση της προστασίας των αντικρουόμενων δικαιωμάτων, η σημασία των σύγχρονων ευρωπαϊκών εξελίξεων, προβληματισμοί σχετικά με την εξισορρόπηση των συμφερόντων που αναπόφευκτα έρχονται σε σύγκρουση εντός ενός νομοθετικού περιβάλλοντος που επιτρέπει τη πραγματοποίηση σταθμίσεων χωρίς αυστηρά στεγανά, το οποίο περιβάλλον προσδίδει ελαστικότητα και προσαρμοστικότητα απέναντι στις συνεχείς εξελίξεις της πραγματικότητας.

Η ελαστικότητα αυτή διαφάνηκε και από νομολογιακά παραδείγματα τα οποία άλλοτε φανερώνουν μία σύμπνοια ως προς τα εφαρμοζόμενα κριτήρια και άλλοτε διαφοροποιούνται αποδίδοντας μεγαλύτερο βάρος σε άλλες – από τις εξίσου θεμελιώδεις – αρχές, όπως είναι αυτή της δημοσιότητας της δίκης. Κρατούσα πάντως τακτική των ελληνικών – και διεθνών – δικαστηρίων, όσον αφορά την αστική δίκη, είναι η ad hoc στάθμιση και κρίση των εκατέρωθεν συμφερόντων και εννόμων αγαθών τα οποία θίγονται ανά περίπτωση.

Ως συμπέρασμα, μπορούμε να πούμε πως κύρια βάση για την επίλυση των συγκρούσεων μεταξύ του δικαιώματος στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και των λοιπών συνταγματικών δικαιωμάτων, είναι η έλλειψη ιεραρχίας μεταξύ τους και η προσπάθεια εξισορρόπησης με βάση την αρχή της αναλογικότητας, όπως άλλωστε εξαγγέλλεται στην αιτιολογική σκέψη υπ' αριθμόν 4 του ΓΚΠΔ περί μη απολυτότητας του δικαιώματος στην προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, αλλά ανάγκης εκτίμησής του σε συνάρτηση με τα λοιπά δικαιώματα και τη λειτουργία του στην υπό κρίση υπόθεση.

8. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- (2022, Απρίλιος 22). Ανάκτηση από <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2022-04/cp220063e1.pdf>
- (2023, Μάρτιος 10). Ανάκτηση από https://www.linkedin.com/posts/courdecassation_le-premier-pr%C3%A9sident-nous-parle-des-audiences-activity-7039886093676113920-Zyxc?utm_source=share&utm_medium=member_ios
- Arostegui, H. T. (2005). Defining private life under the european convention on human rights by referring to reasonable expectations. *California Western International Law Journal*.
- Baumgartel, G. (1983). Η δυνατότητα χρήσης στην πολιτική δίκη αποδεικτικών μέσων που αποκτήθηκαν παράνομα. *Δίκη 14*.
- Beioley, K. (2019, Αύγουστος 14). *Financial Times*. Ανάκτηση από Robots and AI threaten to mediate disputes better than lawyers: <https://www.ft.com/content/187525d2-9e6e-11e9-9c06-a4640c9feebb>
- Buttarelli, G. (24/10/2013). *Data Protection in the Judiciary: The Challenges for Modern Management*. Budapest: European Data Protection Supervisor.
- C-245/20 - Autoriteit Persoonsgegevens, C-245/20 (Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης Μάρτιος 24, 2022).
- CEPEJ. (2018). 31st plenary meeting of the CEPEJ. *European ethical charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment* (σσ. 56-57). Στρασβούργο: Council of Europe.
- Faure, M., & Walt, A. v. (2010). *Globalization and private law; the way forward*. Cheltenham UK; Northampton, MA, USA: Edward Elgar.
- Gabadou, H., & Atias, J. (2020, Δεκέμβριος 2). Ανάκτηση από Données personnelles : de nouvelles clarifications apportées par la Cour de cassation: <https://blog.avocats.deloitte.fr/donnees-personnelles-de-nouvelles-clarifications-apportees-par-la-cour-de-cassation/>

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Αιγυπτιάδου, Ε. Α. (2009, Σεπτέμβριος). Η ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΣΚΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ (Σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2472/1997). *Αρμενόπουλος (Μηνιαία νομική επιθεώρηση)*, σσ. 1293-1310.
- Ακριβοπούλου, Χ. (2011, Ιούλιος). Το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων μέσα από το φακό του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή. *Θεωρία και Πράξη του Διοικητικού Δικαίου*.
- Ακριβοπούλου, Χ. (2012). Η ιδιωτικότητα των συζύγων και η διαπλοκή ΑΠΔΠΧ και δικανικής κρίσης περί αθέμιτων αποδεικτικών μέσων . *Εφημερίδα Δημοσίου Δικαίου/ Παρατηρητήριο Ανεξάρτητων Αρχών*, σσ. 218-223.
- Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, Ε. (2021). Οι σταθμίσεις συμφερόντων στο νέο περιβάλλον του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων (ΓΚΠΔ). *Ζητήματα από την εφαρμογή του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων και σύγχρονες προκλήσεις* (σσ. 11-23). Ε.ΝΟ.Β.Ε.: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Αναστασόπουλος, Δ. (2018, Ιούλιος). Δικηγόροι και προστασία προσωπικών δεδομένων. *Nova Criminalia*, σσ. 3-4.
- Γερασοπούλου, Μ.-Ε. (2021). "Δικαίωμα αποζημίωσης και ευθύνη": συμβολή στην ερμηνεία του άρθρου 82 του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων. Στο Α. Γεωργιάδης, Γ. Καρύμπαλη-Τσίπτσιου, Κ. Κόμνιος, Μ.-Ε. Γερασοπούλου, Ε. Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, & Σ. Μπαλτάς, *Ζητήματα από την εφαρμογή του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων και σύγχρονες προκλήσεις* (σσ. 53-75). Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.
- Γιαννόπουλος, Γ. (2018). *Εισαγωγή στη Νομική Πληροφορική*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Ηλιάδου, Α. (2016). Η συνταγματική κατοχύρωση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Στο Λ. Κοτσαλής, *Προσωπικά Δεδομένα, Ανάλυση - Σχόλια - Εφαρμογή* (σσ. 24 - 25). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Ηλιοπούλου-Στραγγα, Τ. (2003). *Χρήση παρανόμως κτηθέντων αποδεικτικών μέσων και δικαίωμα υπεράσπισης του κατηγορουμένου*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Ιγγλεζάκης, Ι. (2019). Messenger messages and Facebook Photographs as means of evidence - Heravlion Jury Trial Court (Mixed) 21/2019. *European Data Protection Law Review*.
- Ιγγλεζάκης, Ι. (2021). *Δίκαιο Πληροφορικής*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.

- Καϊσης, Α. (1986). *παράνομα αποδεικτικά μέσα*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Καλαβρός, Κ. (1991). *Η μαγνητοταινία στην πολιτική δίκη*. Αθήνα - Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Καλαβρός, Κ. (2016). Η Πολιτική Δικονομία ενόψει βασικών μεταρρυθμιστικών αναγκών του 21ου αιώνα. Στο Ε. Σ. Νίκα, *Η πολιτική δίκη σε κρίσιμη καμπή* (σσ. 191-214). Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Καμίνης, Γ. (1998). *Παράνομα αποδεικτικά μέσα και συνταγματική κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων*. Αθήνα: Ν. Σάκκουλας.
- Κολοτούρος, Π. (2002). Θεωρητικά ζητήματα δικονομικής απόδειξης. *Τα μη πληρούντα τους όρους του νόμου αποδεικτικά μέσα και τα δικαστικά τεκμήρια* (σσ. 60-113). Κως: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Κοοφίνης, Σ. (2021). *ΕΣΔΙ*. Ανάκτηση από Από την ψηφιακή δικαιοσύνη στον ψηφιακό δικαστή: μπορεί η Τεχνητή Νοημοσύνη να αντικαταστήσει τους δικαστές;: https://www.esdi.gr/wp-content/uploads/images/stories/pdf/epimorfosi/2021/kofinis_2021.pdf
- Κουβαράς, Η. (2023, Φεβρουάριος 10). Ανάκτηση από Άρθρο 20 §1: Δικαίωμα δικαστικής προστασίας: <https://www.syntagmawatch.gr/my-constitution/arthro-20-par-1/>
- Λαζαράκος, Γ. (2016). Ιδιωτικός βίος, προστασία προσωπικών δεδομένων, απόρρητο επικοινωνίας. Στο Σ. Βλαχόπουλος, *Θεμελιώδη Δικαιώματα* (σσ. 225-261). Αθήνα : Νομική Βιβλιοθήκη.
- Λαζαράκος, Γ. (2016). Ιδιωτικός Βίος, Προστασία Προσωπικών Δεδομένων, Απόρρητο Επικοινωνίας. Στο Σ. Βλαχόπουλος, *Θεμελιώδη Δικαιώματα* (σσ. 225-261). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Μήτρου, Γιαννόπουλος, Παναγοπούλου, & Βαρβέρης. (2018). ΔΣΑ - Εγχειρίδιο Εφαρμογής ΓΚΠΔ για δικηγόρους κατά την ενάσκηση του δικηγορικού λειτουργήματος.
- Μήτρου, Λ. (2017). Άρθρο 9Α. Στο *Σύνταγμα, κατ' άρθρο ερμηνεία* (σσ. 214-233). Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Μήτρου, Λ. (4/2009). *Δίκαιο μέσων ενημέρωσης και επικοινωνίας*, σσ. 519-525.
- Νούσκαλης, Γ. (2018). Οι προϋποθέσεις επεξεργασίας δεδομένων υγείας κατά το Ν 2472/1997 σύμφωνα με τη νομολογία της οικείας ανεξάρτητης αρχής (ΑΠΔΠΧ). *Προστασία Δεδομένων υγείας* (σσ. 27-46). Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Ορφανουδάκης, Σ. (2003). *Η αρχή της αναλογικότητας*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.

- Παναγοπούλου-Κουτνατζή, Φ. (5/2013). Περί της προσωπικής και οικιακής χρήσεως των προσωπικών δεδομένων. *Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου*, 704-718.
- Παναγοπούλου-Κουτνατζή, Φ. (6/2015). Χορήγηση δεδομένων υγείας με άδεια της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (ΑΠΔΠΧ): μία θεσμική αποτίμηση. *Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου*, 755-771.
- Πανταζόπουλος, Α. (χ.χ.). Ανάκτηση από Η αρχή της δημοσιότητας στην πολιτική δίκη: http://www.esdi.gr/nex/images/stories/pdf/epimorfosi/2019/pantazopoulos_2019mme.pdf
- Σταματελόπουλος, Σ. (2018, Νοέμβριος 12). *Επαγγελματικό Επιμελητήριο Αθηνών*. Ανάκτηση από Το e-mail ως έγγραφο αποδεικτικό μέσο σε αστικές διαφορές: <https://www.eea.gr/arthra-eea/to-e-mail-os-eggrafo-apodeiktiko-meso-se-astikes-diafores/>
- Τομαράς, Κ. (2018, Ιούλιος). Είναι πράγματι παράνομα αποδεικτικά μέσα τα μηνύματα κινητού τηλεφώνου (SMS);. *Εφαρμογές Αστικού Δικαίου & Πολιτικής Δικονομίας*.
- Τσόλιας, Γ. (2018, Ιούλιος). Η επίδραση του νέου δικαίου της Ε.Ε. για την προστασία προσωπικών δεδομένων στην ποινική δίκη. *Nova Criminalia*, σσ. 4-5.
- Χριστοδούλου, Κ. (2013). *Δίκαιο Προσωπικών Δεδομένων*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.